

**ESITUTKINTAYHTEISTYÖ JA HYÖDYNTÄMISKIELLOT: Syyttäjän
rooli todisteiden hyödynnettävyyden varmistamisessa**

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Prosessioikeus
Ida Hukkanen
Kevät 2025

TIIVISTELMÄ

Lapin yliopisto, Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Esitutkintayhteistyö ja hyödyntämiskiellot: Syyttäjän rooli todisteiden hyödynnettävyyden varmistamisessa

Tekijä: Ida Anna-Sofia Hukkanen

Koulutusohjelma: Oikeustiede, prosessioikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: XIII + 78

Vuosi: 2025

Tutkielmassa tarkastellaan syyttäjän roolia rikosprosessin esitutkintavaiheessa erityisesti todisteiden hyödynnettävyyden näkökulmasta. Tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisissa tilanteissa esitutkinnan aikana hyödyntämiskielloa koskevat kysymykset nousevat tyypillisesti esiin ja millaisia keinoja esitutkintayhteistyö mahdollistaa syyttäjälle näissä tilanteissa sen varmistamiseksi, että todistusaineistoon ei päädy hyödyntämiskiellon alaista materiaalia. Lisäksi tutkielmassa tehdään havaintoja siitä, millaisena esitutkintayhteistyö tänä päivänä näyttäytyy käytännössä verrattuna teoriaan. Niin ikään tutkielmassa otetaan kantaa myös siihen, millaisia kehittämismahdollisuuksia esitutkintayhteistyössä on tulevaisuutta ajatellen ja millaisia keinoja syyttäjällä tulisi olla erityisesti niiden tyyppitilanteiden osalta, joissa hyödyntämiskiellojen aktualisoitumisen riski on suurin. Näihin tutkimuskysymyksiin vastataan käyttäen metodina oikeusdogmaattista lähestymistapaa. Tutkielma pohjautuu siten tutkielman teemojen kannalta soveltuvaan lainsäädäntöön, lainvalmisteluaineistoon ja muihin virallislähteisiin, oikeuskäytäntöön ja valvontaviranomaisten ratkaisuihin sekä oikeuskirjallisuuteen. Tutkielman aihetta lähestytään paikoitellen myös oikeusvertailevien näkökohtien ja *de lege ferenda* -kannanottojen avulla.

Tutkielma osoittaa, että syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välinen yhteistyö on keskeinen osa rikosprosessin tehokasta ja lainmukaista toteuttamista. Yhteistyön onnistuessa sen avulla voidaan tehostaa rikosprosessia ja varmistaa, että rikosasia tulee esitutkinnassa selvitettyä esitutkintalain (805/2011, ETL) 1 luvun 2 §:n vaatimalla tavalla ja sen tavoitteet täyttäen. Yhteistyö antaa syyttäjälle tämän toimivaltuuksien kannalta tärkeimmät keinot hyödyntämiskiellojen torjumiseksi. Tutkielman valossa voidaan havaita, että esitutkinnan aikana hyödyntämiskiellokysymykset nousevat esiin tyypillisesti kuulusteluihin ja pakkokeinojen käyttöön liittyvissä tilanteissa. Syyttäjän keskeisimpiä keinoja kuulustelutilanteisiin liittyen ovat oikeus osallistua kuulusteluun ja oikeus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Sen sijaan pakkokeinojen käytön osalta syyttäjän keinot rajautuvat lähinnä lisätutkintapyyntöjen esittämiseen ja esitutkinnan ohjaamiseen. Tutkielmassa todetaan kuitenkin, että näiden keinojen vaikuttavuus on riippuvainen siitä, miten esitutkintaviranomainen käytännössä toteuttaa ETL 5 luvun 1 §:n ilmoitusvelvollisuuttaan sekä ETL 5 luvun 3 §:n yhteistyövelvollisuuttaan. Mikäli nämä toteutuvat puutteellisesti tai viiveellä, syyttäjän mahdollisuudet käyttää keinojaan hyödyntämiskiellojen torjumiseksi heikkenevät merkittävästi.

Avainsanat: prosessioikeus, esitutkintayhteistyö, syyttäjän tehtävät, todistelu, hyödyntämiskiello, salaiset pakkokeinot

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	I
LÄHTEET	IV
LYHENTEET.....	XIII
1 JOHDANTO.....	1
1.1 Johdatus aiheeseen.....	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajausta.....	2
1.3 Tutkimusmetodi, tutkielman rakenne ja lähdeaineisto	3
2 ESITUTKINTAYHTEISTYÖ RIKOSPROSESSISSA	5
2.1 Esitutkintayhteistyön merkitys rikosprosessille	5
2.2 Esitutkintayhteistyön sisältö	9
2.3 Eri rikostyyppien vaikutus esitutkintayhteistyöhön	14
3 HYÖDYNTÄMISKIELLOT.....	16
3.1 Todistelusta yleisesti.....	16
3.2 Hyödyntämiskielloista yleisesti.....	18
3.3 Itsenäiset ja epäitsenäiset hyödyntämiskielto	21
3.4 Hyödyntämiskielto oikeudenkäymiskaassa.....	23
3.4.1 Kidutus.....	23
3.4.2 Vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittu todiste	25
3.4.3 OK 17:25.3 yleissäännös	30
3.4.4 Todistamiskielto ja kirjallisen kertomuksen käyttökielto.....	33
4 SYYTTÄJÄN ROOLI TODISTEIDEN HYÖDYNNETTÄVYYDEN VARMISTAMISESSA	35
4.1 Hyödyntämiskieltojen tyyppitilanteet.....	36
4.1.1 Kuulustelut.....	38
4.1.2 Pakkokeinojen käyttö	43
4.2 Syyttäjän rooli kuulusteluissa	51
4.2.1 Oikeus olla läsnä kuulustelussa	52
4.2.2 Kyselyoikeus	55
4.2.3 Keinot kuulustelun jälkeen	55
4.3 Syyttäjän rooli pakkokeinojen käytössä	56
4.3.1 Kotietsintä ja laite-etsintä	58
4.3.2 Salaiset pakkokeinot	65

4.4	Syyttäjän roolin vahvistaminen	68
4.4.1	Yhteistyön ja sääntelyn nykytila.....	68
4.4.2	Yhteistyön kehittämismahdollisuudet tyyppitilanteissa	72
5	LOPUKSI	75
5.1	Johtopäätökset	75
5.2	<i>De lege ferenda</i>	77

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. Werner Söderström Osakeyhtiö 1989.

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Juha Häyhä (toim.): Minun metodini. Werner Söderström Lakitieto Oy 1997.

Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito. WSOY 2006.

Bring, Thomas – Diesen, Christian – Andersson, Simon: Förundersökning. Norstedts Juridik 2019.

Dahlman, Christian: Beviskraft. Metod för bevisvärdering i brottmål. Norstedts Juridik 2018.

Ervo, Laura: Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Talentum 2006.

Ervo, Laura: Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus – Käsikirja lainkäyttäjille. Talentum 2008.

Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Boman, Robert: Rättegång. Femte häftet. Sjunde bearbetade upplagan. Norstedts Juridik 1998.

Fitger, Peter ym.: Rättegångsbalken. Norstedts Juridik 2024.

Fredman, Markku: Puolustajan rooli. Alma Insights 2018.

Fredman, Markku ym.: Esitutkinta ja pakkokeinot. Alma Talent 2020.

Fredman, Markku ym.: Esitutkinta ja pakkokeinot. Alma Insights 2025.

Helenius, Dan – Linna, Tuula: Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent 2024.

Helminen, Klaus – Kuusimäki, Matti – Rantaeskola, Satu: Poliisilaki. Alma Talent 2012.

Helminen, Klaus – Virolainen, Pertti – Lehtola, Kari: Esitutkinta ja pakkokeinot. Lakimiesliiton kustannus 2002.

Helminen, Klaus – Virolainen, Pertti – Lehtola, Kari: Esitutkinta ja pakkokeinot. Talentum 2005.

Helminen, Klaus: Åklagarens roll i förundersökning. JFT 2004 s. 340–358.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet – Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Alma Talent 2017.

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsingin yliopisto 2011.

Holmgård, Lars: Bevisning i brottmål. Norstedts Juridik 2024.

Hormia, Lauri: Todistamiskiellot rikosprosessissa I. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja, N:o 125, 1978.

Husa, Jaakko – Mutanen, Anne – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteen kirjallisten töiden laatijoille. 2., uudistettu painos. Talentum Media Oy 2010.

Illman, Mika: Alustavia näkökohtia ns. itsekriminointisuojaan merkityksestä ratkaisun KKO:2009:80 valossa. Valtakunnansyyttäjänvirastolle laadittu muistio (Dnro 32/34/09) 2009.

Jokela, Antti: Pääkäsittely, todistelu ja tuomio: Oikeudenkäynti III. Talentum Media Oy 2015.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot: Oikeudenkäynti I. Talentum Media Oy 2016.

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. Alma Talent 2018.

Jokela, Antti: Uudistuva rikosprosessi. Kolmas, uudistettu painos. Lakimiesliiton kustannus 2000.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. Oikeudenkäynti II. Alma Talent 2024.

Jonkka, Jaakko: Uuden syyttäjälaitoksen haasteet ja mahdollisuudet. Defensor Legis 1/1997 s. 387–394.

Jonkka, Jaakko: Eräitä näkökohtia perusoikeuksien toteutumisesta erityisesti rikosprosessissa. Lakimies 8/1998 s. 1255–1270.

Jonkka, Jaakko: Syyttäjänrooli ja syytekynnys. Defensor Legis 6/2003 s. 976–992.

Kajala, Jani: Asianajajan tehtävät rikosprosessissa. Alma Insights 2024.

Kallio-Nordlund, Nina: Vapaan todistusteorian merkitys oikeudenkäynnissä erityisesti hyödyntämiskiellon näkökulmasta. Lapin yliopisto 2024.

- Klami, Hannu Tapani:* Syyttäjän ja poliisin rooli. Suomen poliisilehti 1/1994, s. 5–9.
- Koponen, Pekka:* Itsekriminointisuojusta. Teoksessa Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII. s. 127–148. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2006.
- Koljonen, Eero:* Poliisin ja syyttäjän yhteistyön kehittäminen esitutkinnan johtamisen ja laadun näkökulmasta. Acta Universitatis Tamperensis 1556. Tampereen Yliopistopaino Oy 2010.
- Kremens, Karolina:* Powers of the Prosecutors in Criminal Investigation. Routledge 2021.
- Launiala, Mika:* Todisteet puolesta ja vastaan – Tasapuolisuusperiaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011). Edita 2012.
- Launiala, Mika:* Esitutkinnan funktiot ja esitutkintaperiaatteet. Itä-Suomen yliopisto 2013.
- Launiala, Mika:* Itsekriminointisuoja esitutkinnassa – rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Edilex 2013.
- Lundqvist, Ulf:* Bevisförbud. En undersökning av möjligheterna att avvisa oegentligt åtkommen bevisning i brottmålsrättegång. Iustus 1998.
- Markus, Jaakko:* De lege ferenda -tutkimus prosessi- ja insolvenssioikeudessa. Lakimies 6/2023 s. 895–917.
- Nissinen, Matti:* Syyteharkinnan uusia tuulia. Defensor Legis 2/1999, s. 216–230.
- Nordh, Roberth:* Tvångsmedel. Iustus 2019
- Ojanperä, Jenni:* Todisteiden hyödyntämiskielto. Teoksessa Juha Lappalainen - Timo Ojala (toim.). Kirjoituksia todistusoikeudesta. Helsingin hovioikeus 2006.
- Pentikäinen, Laura:* Itsekriminointisuoja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeena ja suhteessa vapaaseen todistusteoriaan. Defensor Legis 2/2012 s. 224–248.
- Puonti, Anne:* Syyttäjä sillanrankentajana. Syyttäjän ja poliisin välisen yhteistyön mahdollisuuksia talousrikosten tutkinnassa. Lakimies 3/2003 s. 398–416.
- Pölönen, Pasi:* Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 236, 2003.
- Pölönen, Pasi:* Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma Oy 2005.

Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma 2015.

Rautio, Jaakko – Frände, Dan: Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Edita Publishing Oy 2020.

Riekkinen, Juhana: Todisteiden hyödyntämiskiellot rikosprosessissa. Teoreettinen perusta ja oikeustila Suomessa, s. 119–202. Oikeustiede – Jurisprudentia XLVII:2014.

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 234, 2003.

Tarkka, Anna-Stiina: Itsekriminointisuoja ja hyödyntämiskiellot – vertailevia näkökohtia hallinto- ja rikosprosesseista. Lakimies 3–4/2016 s. 488–515.

Tolvanen, Matti: Asianosaisten määräämistoimista rikosprosessissa. Defensor Legis 6/2003, 1009–1027.

Tolvanen, Matti: Esitutinnan uusi työnjako: Poliisi johtaa, syyttäjä ohjaa. Oikeus 1/2004 s. 55–72.

Tolvanen, Matti – Kukkonen, Reima: Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet. Talentum 2011.

Tolvanen, Matti: Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön keskeiset muutokset – mikä muuttui? Defensor Legis 3/2014 s. 303–312.

Viitanen, Marko: Poliisin rikokset. Tutkimus suomalaisen poliisirikoksen kuvasta. Poliisi-ammattikorkeakoulun tutkimuksia 2007.

Virolainen, Jyrki: Rikosprosessioikeus I. Pandecta 1998.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. Sanoma Pro Oy 2004. (Virolainen – Pölönen 2004a)

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Sanoma Pro Oy 2004.

Virolainen, Jyrki: Prosessin pitkittymisen syistä, seurauksista ja ehkäisykeinoista. Defensor Legis N:o 4/2006 s. 567–587.

Vuorenpää, Mikko: Syyttäjää velvoittava objektiivisuusperiaate. Defensor Legis N:o 6/2003.

Vuorenpää, Mikko: Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmälläpitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 277, 2007.

Vuorenpää, Mikko: Todistamiskiellot ja todisteiden hyödyntämiskielto. Oikeustieto 4/2009.

Vuorenpää, Mikko: Itsekriminointisuoja loukaten annetun esitutkintakertomuksen hyödyntämiskielto – KKO 2012:45. Lakimies 1/2013 s. 138–146, Oikeustapauskommentti.

Vuorenpää, Mikko: Muutama huomio laittomalla tavalla hankitun todistusaineiston hyödyntämisestä. Defensor Legis N:o 3/2018.

Vuorenpää, Mikko: Valittuja kysymyksiä todistusoikeudesta. Kauppakamari 2020.

Vuorenpää, Mikko ym.: Prosessioikeus. Alma Talent 2021.

Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeuden perusteet. Alma Talent 2023.

Virallislähteet

Hallituksen esitykset

HE 14/1985 vp Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi

HE 309/1993 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

HE 132/1997 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeusapulaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi

HE 222/2010 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi

HE 46/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 217/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi pakkokeinolain ja esitutkintalain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun 29 § muuttamisesta

Valiokuntien mietinnöt ja lausunnot

PeVL 12/1998 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain, tutkintavankeudesta annetun lain, pakkokeinolain ja kansanterveyslain muuttamisesta.

PeVL 39/2014 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

PeVM 1/2010 vp Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen toimenpidekertomuksesta vuodelta 2008

LaVM 44/2010 vp Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi

LaVM 19/2014 vp Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HaVL 50/2010 vp Hallintovaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi

Viranomaisten ohjeet ja julkaisut

KM 2003:3 Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö. Oikeusministeriö 28.11.2003.

OMML 69/2012 Todistelu yleisissä tuomioistuimissa. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 69/2012.

OMML 30/2013 Todistelu yleisissä tuomioistuimissa. Lausuntokooste. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 30/2013.

OMSO 65/2012 Vertailua eräistä todistusoikeudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 65/2012.

Rikosketjun LEAN-hanke. Selvityshenkilön raportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:6.

Käytäntöön pohjautuvia näkemyksiä esitutkintayhteistyön tilasta, kipukohdista ja alueellisista innovaatioista. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:21.

SM-2002-691/Ri-2 Ohjeet esitutkintapöytäkirjan laadinnasta. Sisäasiainministeriön poliisi-osasto 25.3.2002.

OKV/881/21/2022 Valtioneuvoston oikeuskanslerin lausunto työryhmän ehdotuksesta rikosprosessin tehostamiseksi. Valtioneuvoston oikeuskansleri 21.4.2022.

POL-2023-55661 Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat ja pakkokeinot. Poliisihallitus
3.11.2023.

VKS 2001 Syyttäjän toimenkuvan kehittäminen. Työryhmän mietintö 1.6.2001. Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro. 1.

Pakkokeino-ohjeeseen VKS:2016:3 liittyvä muistio. Valtakunnansyyttäjänvirasto 7.7.2016.

VKS:2016:5 Esitutinnan rajoittaminen. Valtakunnansyyttäjän toimisto 24.10.2016.

VKS:2023:1 Ohje syyttäjän esitutkintayhteistyöstä. Valtakunnansyyttäjän toimisto
19.12.2023.

VKS:2023:2 Rikosasioiden nopea käsittely. Valtakunnansyyttäjän toimisto 19.12.2023.

SY/652/2025 luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n
muuttamisesta. Syyttäjälaitos 19.3.2025.

KV- ja EU-virallislähteet

Recommendation Rec(2000)19 of the Committee of Ministers to Member States on the
Role of Public Prosecution in the Criminal Justice System. Euroopan neuvosto 6.10.2000.

Guidelines on the Role of Prosecutors. The Eighth United Nations Congress on the Pre-
vention of Crime and the Treatment of Offenders 1990. Yhdistyneet kansakunnat 1990.

The Status and Role of Prosecutors. A United Nations Office on Drugs and Crime and In-
ternational Association of Prosecutors Guide 2014. Yhdistyneet kansakunnat 2014.

Muiden valtioiden virallislähteet

ÅFS 2005:9 Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om ledning av förunders-
sökning i brottmål. Åklagarmyndighetens författningssamling 2005:9.

Oikeuskäytäntö

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Schenk v. Sveitsi (12.6.1988)

John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta (8.2.1996)

Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta (17.12.1996)

Teixeira de Castro v. Portugali (19.6.1998)

Jalloh v. Saksa (11.7.2006)

Ramanauskas v. Liettua suuri jaosto (5.2.2008)

Salduz v. Turkki (27.11.2008)

Panovits v. Kypros (11.12.2008)

Lee Davies v. Belgia (28.7.2009)

Pishchalnikov v. Venäjä (24.9.2009)

Oleg Kolesnik v. Ukraina (19.11.2009)

Shagin v. Ukraina (10.12.2009)

Gäfgen v. Saksa (1.6.2010)

Lizaso Azconobieta v. Espanja (28.6.2011)

Othman v. Yhdistynyt kuningaskunta (17.1.2012)

Prade v. Saksa (3.3.2016)

Euroopan unionin tuomioistuin

C-746/18 – *Prokuratuur* (2.3.2021)

C-548/21 – *CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck* (4.10.2024)

Korkein oikeus

KKO 2009:80

KKO 2012:45

KKO 2014:57

KKO 2014:58

KKO 2015:6

KKO 2016:17

KKO 2016:76

KKO 2016:96

KKO 2017:20

KKO 2019:36

KKO 2020:84

KKO 2023:14

Käräjäoikeudet

Pohjois-Karjalan käräjäoikeuden ratkaisu R 713/2024/949

Pohjois-Savon käräjäoikeuden ratkaisu R 23/2554

Eduskunnan oikeusasiamies

EOAK/3150/2019

EOAK/4506/2021

EOAK/7588/2022

EOAK/3621/2023

EOAK/3718/2023

3165/2/10

Valtioneuvoston oikeuskansleri

OKV/409/1/2011

OKV/20/31/2017

LYHENTEET

FBI	Federal Bureau of Investigation
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18/1990)
EOA	eduskunnan oikeusasiamies
ETL	esitutkintalaki (805/2011)
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HaVM	hallintovaliokunnan mietintö
HE	hallituksen esitys
ICC	Kansainvälinen rikostuomioistuin
KKO	korkein oikeus
KP-sopimus	Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 8/1976)
KRP	Keskusrikospoliisi
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OKV	valtioneuvoston oikeuskansleri
OMML	oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja
OMSO	oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	pakkokeinolaki (806/2011)
PL	perustuslaki (731/1999)
POL	poliisi
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
SY	syyttäjä
VKS	valtakunnansyyttäjä
vp	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen

Esitutkinta on rikosprosessin ensimmäinen varsinainen vaihe. Esitutkintaan sisältyy muun muassa rikosilmoituksen kirjaaminen, varsinaiset tutkintatoimenpiteet, kuten asianosaisten ja todistajien kuuleminen, muut tekniset ja taktiset tutkintatoimenpiteet sekä pakkokeinojen käyttö, ja esitutkintapöytäkirjan laatiminen. Jokaisella näistä vaiheista on oma olennainen tehtävänsä rikosasian selvittämisessä. Rikosilmoitus käynnistää virallisesti tutkinnan ja määrittää sen lähtökohdat, minkä jälkeen eri tutkintatoimilla pyritään keräämään objektiivista ja kattavaa tietoa tapahtumien kulusta. Lopuksi esitutkintapöytäkirja toimii tutkinnan tulosten kokoavana asiakirjana, joka muodostaa perustan syyttäjän syyteharkinnalle ja sitä kautta mahdolliselle oikeudenkäynnille.¹ Esitutkintavaihetta sääntelee esitutkintalaki (805/2011, ETL), jonka 1 luvun 2 §:n mukaisesti esitutkinnan tehtävänä on muun muassa selvittää rikos, sen olosuhteet, osalliset sekä rikoksesta mahdollisesti aiheutunut vahinko. Lain 3 momentissa on korostettu asian valmistelun huolellisuutta, sillä sen mukaan esitutkinnassa asia on valmisteltava niin perusteellisesti, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa. Esitutkinnan avulla pyritään siis varmistamaan, että rikosasioissa päädytään aineellisesti oikeisiin ja menettelyllisesti oikeudenmukaisiin ratkaisuihin.²

Syyttäjän rooli esitutkintavaiheessa on keskeinen erityisesti arvioitaessa todisteiden hyödynnettävyyttä ja menettelyn asianmukaisuutta.³ Hyödyntämiskiellolla tarkoitetaan lainvastaisesti hankitun todisteen käyttämisen kieltämistä oikeudenkäynnissä ja se voi johtua esimerkiksi epäillyn vaitiolo-oikeuden loukkaamisesta tai muusta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaarantavasta menettelystä.⁴ Syyttäjälaitoksesta annetun lain 2 luvun 9 §:n mukaan syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävään olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla. Osallistumalla jo esitutkintavaiheessa esitutkintaan, syyttäjä voi parhaiten ennakoida hyödyntämiskieltojen syntymistä ja ohjata

¹ Fredman ym. 2025, s. 327–329.

² Ks. Vuorenää 2023, s. 157 ja Kajala 2024, s. 100–101.

³ ks. VKS 2001 s. 18, Helminen – Virolainen – Lehtola 2005 s. 11, Puonti 2003, s. 401 ja Vuorenää 2007, s. 128.

⁴ Ks. esim. Riekkinen 2014, s. 123

tutkintatoimenpiteitä sen mukaisesti.⁵ Tämä palvelee myös syyttäjää velvoittavaa objektiivisuusvaatimusta⁶ ja prosessin joutuisuutta.⁷ Hyödyntämiskieltojen ennaltaehkäisyn näkökulmasta syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välinen esitutkintayhteistyö nousee siten erityisen tärkeäksi.

Tutkielmassa tarkastellaan syyttäjän roolia osana esitutkintayhteistyötä ja lähemmin sitä, miten syyttäjä voi omalla toiminnallaan ehkäistä hyödyntämiskiellon alaisen todistusaineiston päätyminen oikeudenkäyntiaineistoon. Aiheen käsittelyä ohjaa siten ajatus siitä, että syyttäjän vastuulla ei ole pelkästään syytteen ajaminen, vaan myös prosessin lainmukaisuuden ja oikeudenmukaisuuden turvaaminen esitutkinnasta lähtien. Jotta syyttäjän roolia voidaan tarkastella lähemmin, tutkielmassa on selvitettävä ensin se, millaiset tilanteet ovat ongelmallisia hyödyntämiskieltojen syntymisen kannalta.

1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus

Tutkielman päämääränä on vastata ensinnäkin tutkimuskysymykseen siitä, *millaisissa tilanteissa esitutkinnan aikana hyödyntämiskieltoa koskevat kysymykset nousevat tyypillisesti esiin*. Tutkimuskysymystä lähestytään tarkastelemalla oikeuskäytäntöä sekä eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisuja. Toiseksi tutkielma pyrkii löytämään vastauksia siihen, *millaisia keinoja esitutkintayhteistyö mahdollistaa syyttäjälle näissä tilanteissa sen varmistamiseksi, että todistusaineistoon ei päädy hyödyntämiskiellon alaista materiaalia*. Lisäksi on tarpeen tehdä havaintoja myös siitä, millaisena esitutkintayhteistyö tänä päivänä näyttäytyy käytännössä verrattuna teoriaan. Niin ikään tutkielmassa otetaan kantaa myös siihen, millaisia kehittämismahdollisuuksia esitutkintayhteistyössä on tulevaisuutta ajatellen ja millaisia keinoja syyttäjällä tulisi olla erityisesti selvitetyissä tyyppitilanteissa.

Aihetta käsitellään nimenomaisesti syyttäjäviranomaisen näkökulmasta ja tarkastelu on rajoitettu rikosprosessin esitutkinta- ja syyteharkintavaiheeseen. Esitutkintaviranomaisen roolia

⁵ Ks. Vuorenää 2007, s.128.

⁶ Tasapuolisuusperiaate ilmenee myös esitutkintalaista ja velvoittaa siten myös esitutkintaviranomaista. Tasapuolisuusperiaatteen mukaan tutkintaviranomaisten tulee pyrkiä puolueettomasti ja objektiivisesti selvittämään kaikki asiaan vaikuttavat seikat. (ETL 4:1) Ks. tasapuolisuusperiaatteesta esim. *Fredman* ym. 2025, s. 84, *Tolvanen – Kukkonen* 2011, s. 34, HE 14/1985 vp, s. 19 ja HE 222/2010 vp, s. 26.

⁷ Ks. Vuorenää 2023, s. 46, jonka mukaan syyttäjän tulee pyrkiä varmistamaan rikosprosessin kunnollinen läpivienti jo esitutkintavaiheesta lähtien.

sivutaan vain siltä osin kuin se liittyy syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen väliseen yhteistyöhön. Tutkielmassa käsitellään syyttäjän roolia nimenomaisesti esitutkintaviranomaisen hankkimien todisteiden kannalta, eikä tutkielmassa siten oteta kantaa syyttäjän keinoihin liittyen muiden tahojen hankkimiin todisteisiin. Syyttäjän roolin tarkastelu on aiheen laajuudesta johtuen rajattu tutkielmassa esiin tuleviin hyödyntämiskieltojen tyyppitilanteisiin. Tämä rajaus on perusteltu jo siitäkin syystä, että juuri näissä tilanteissa hyödyntämiskielto-kysymykset nousevat konkreettisesti useimmiten esiin. Tutkielma keskittyy luonnollisesti rikosprosessiin eikä siinä oteta kantaa hyödyntämiskielto-kysymyksiin siviiliprosessissa.

Sekä hyödyntämiskieltoja että esitutkintayhteistyötä on aiheina käsitelty oikeuskirjallisuudessa erityisesti 2000-luvun alkupuolella, mutta sen jälkeen sekä lainsäädäntö että esitutkintakäytännöt ovat muuttuneet ja täsmentyneet. Lisäksi syyttäjän roolia on aivan viime vuosina pyritty vahvistamaan entisestään yksittäisillä uusilla yhteistyötä koskevilla säännöksillä ja ohjeilla. Samalla pakkokeinojen käyttö on teknologian kehityksen myötä monipuolistunut ja yksilön perusoikeuksiin puuttuvat keinot, kuten laite-etsinnät ovat yleistyneet. Tämä on osaltaan varmasti lisännyt tarvetta syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen aiempaa aktiiviselle esitutkintayhteistyölle. Muutoksista huolimatta ajantasainen tutkimus tämän tutkielman näkökulmasta on jäänyt vähäiseksi. Tutkielma luo siten uutta tietoa ensinnäkin selvittämällä hyödyntämiskieltojen tyypillisimmät tilanteet ja toiseksi tarkastelemalla yhteistyön toimivuutta ja syyttäjän roolia nykytilanteessa niin lainsäädännön tasolla kuin käytännössäkkin.

1.3 Tutkimusmetodi, tutkielman rakenne ja lähdeaineisto

Tutkielman metodi on oikeusdogmaattinen, eli lainopillinen, jolloin tutkielma pohjautuu oikeuslähdeoppiin ja oikeudelliseen argumentaatioon. Tämä tarkoittaa, että tutkielmassa analysoidaan voimassa olevaa oikeutta systematisoimalla, tulkitsemalla ja jäsentämällä lainsäädäntöä, oikeuskäytäntöä sekä oikeuskirjallisuutta. Tarkoituksena on selvittää tutkimuskysymyksiin vastauksia erityisesti lain, lainvalmisteluaineiston, viranomaisten antamien ohjeiden, oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden perusteella. Metodilla pyritään hahmottamaan oikeustilan sisältö ja tulkitsemaan sitä syyttäjän toimivallan näkökulmasta.⁸ *Aarnion* mukaan

⁸ Ks. *Husa – Mutanen – Pohjolainen* 2010, s. 20.

lainopin tehtävänä on nimenomaisesti selvittää oikeussäätöjen sisältöä sekä systematisoida oikeussäätöjä.⁹

Tutkielmassa on nähtävissä myös oikeusvertailevia elementtejä, sillä tutkielmassa tarkastellaan Ruotsin oikeusjärjestelmän vastaavaa sääntelyä ja käytäntöjä. Lisäksi huomioita on tehty myös muutamien muiden valtioiden osalta. Oikeusvertailun avulla pyritään tunnistamaan vaihtoehtoisia malleja, joista voisi olla hyötyä myös suomalaisen järjestelmän kehittämisessä. Toisaalta oikeusvertailevien huomioiden avulla pyritään myös osaltaan tukemaan argumentaatiota. Lisäksi tutkielmassa esitetään *de lege ferenda* -kannanottoja osana syyttäjän roolia koskevaa lukua 4 sekä johtopäätösten yhteydessä yleisemmin luvussa 5. *De lege ferenda* -kannanotolla tarkoitetaan ehdotuksia tai mielipiteitä siitä, millainen tarkastelussa olevan oikeussäännösten tulisi olla tulevaisuudessa. Kannanoton tavoitteena on tässä tutkielmassa vakuuttaa muut oikeudellisessa yhteisössä ehdotuksen hyödyllisyydestä.¹⁰ Tutkielmalla on siten sekä tulkinnallinen eli lainopillinen että oikeuspoliittinen eli *de lege ferenda* -tiedonintressi.¹¹

Tutkielmassa on omaksuttu perinteinen *Aarniolainen oikeuslähdeoppi*, jossa oikeuslähteet jaetaan vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin.¹² Tämän tutkielman kannalta keskeisimpään asemaan nousevat vahvasti velvoittavat oikeuslähteet, kuten oikeudenkäymiskaari (4/1734, OK), esitutkintalaki (805/2011, ETL) ja pakkokeinolaki (806/2011, PKL). Taustalla vaikuttavat niin ikään myös muun muassa kansainväliset ihmisoikeussopimukset, kuten Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18/1990, EIS) sekä kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 8/1976, KP-sopimus). Heikosti velvoittavista ja sallituista oikeuslähteistä tutkielmassa tarkastellaan erityisesti esitutkintatoimenpiteitä ja hyödyntämiskieltoja koskevia, vuoden 2010 jälkeen annettuja, korkeimman oikeuden (KKO) ja valvontaviranomaisten ratkaisuja sekä tutkielman teemoihin liittyvää lainvalmisteluaineistoa, viranomaisten ohjeistuksia sekä oikeuskirjallisuutta.

⁹ Ks. *Aarnio* 1997, s. 36–37. Lainoppi voidaan jakaa edelleen teoreettiseen ja käytännölliseen lainoppiin. Ks. lähemmin esim. *Aarnio* 1997, s. 37 ja *Hirvonen* 2011, s. 25–26.

¹⁰ Ks. *Markus* 2023, s. 898.

¹¹ Ks. *Siltala* 2003, s. 130–131. Ks. myös *Markus* 2023, s. 899.

¹² *Aarnio* 1989, s. 220–221. *Aarnion* mukaan oikeuslähdeoppi tarkoittaa niitä perusteita ja lähteitä, joihin oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa voidaan vedota, ja joiden avulla ratkaisua voidaan perustella ja oikeuttaa. Ks. lähemmin *Aarnio* 2006, s. 288.

Tutkielman rakenne koostuu niin, että tutkielman toinen luku käsittelee syyttäjäviranomaisen ja esitutkintaviranomaisen yhteistyötä esitutkinnassa. Luvun tarkoituksena on tarkastella esitutkintayhteistyön oikeudellista perustaa sekä sen asemaa esitutkinnassa ja rikosprosessissa yleisesti sekä sen merkitystä esitutkinnan ja syyteharkinnan tehokkuuden ja lainmukaisuuden kannalta. Lisäksi luvussa käsitellään eri rikostyyppien vaikutusta esitutkintayhteistyöhön. Kolmannessa luvussa käsitellään hyödyntämiskieltoja yleisesti, niiden oikeudellista perustaa ja hyödyntämiskieltojen eri tyyppisiä rikosprosessissa. Lisäksi hyödyntämiskieltojen ymmärtämiseksi luvussa on tarpeen käsitellä lyhyesti todistamiskieltoja, sillä niiden ymmärtäminen on olennaista hyödyntämiskieltojen kokonaiskuvan hahmottamiseksi. Neljännessä luvussa hahmotetaan ensinnäkin kansallisen oikeuskäytännön sekä eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisujen avulla esitutkinnan tyyppitilanteita, joiden johdosta hyödyntämiskieltojen alaista materiaalia voi päätyä todistusaineistoksi. Tämä tarkastelu luo pohjan samassa luvussa käsiteltävälle syyttäjän roolin ja keinojen tarkastelulle tyyppitilanteiden pohjalta hyödyntämiskieltojen käyttöön liittyen. Lisäksi luvussa tutkitaan esitutkintayhteistyön nykytilaa ja sen kehittämismahdollisuuksia. Viimeisen luvun tarkoituksena on summata tutkielman havainnot tutkimuskysymysten osalta ja esittää lyhyt *de lege ferenda* -kannanotto.

2 ESITUTKINTAYHTEISTYÖ RIKOSPROSESSISSA

2.1 Esitutkintayhteistyön merkitys rikosprosessille

Rikoksen selvittäminen on ideaalitulanteessa monivaiheinen yhteistyöprosessi viranomaisten välillä. Esitutkinta voi olla sitä onnistuneempi, mitä aktiivisempaa yhteistyö viranomaisten välillä on. Esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisen välinen yhteistyö on merkityksellistä erityisesti esitutkinnan suuntaamisen ja syyteharkinnan suorittamisen ja koko rikosprosessin tehokkuuden näkökulmasta. Yhteistyön tavoitteena onkin siis varmistaa, että rikosasiat selvitetään tehokkaasti, lainmukaisesti ja oikeudenmukaisesti.¹³ Tämä onnistuu parhaiten, kun sekä syyttäjä että esitutkintaviranomainen, tuo prosessiin oman erityisosaamisensa ja tekee tiivistä yhteistyötä jo tutkinnan varhaisessa vaiheessa.¹⁴

¹³ PeVM 1/2010 vp, s. 4.

¹⁴ Launiala 2012, s. 27.

Esitutkintayhteistyön parhaita puolia on se, että esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän roolit esitutkintaprosessissa täydentävät toisiaan. Esitutkintaviranomainen osaa tutkinnan operatiivisen puolen toteuttamisen, sillä esitutkintaviranomaisella on asiaan kuuluva koulutus ja parhaimmat tiedot siitä, millaisia tutkintatoimenpiteitä esitutkintaviranomaisella on käytettävissä ja millä niistä voidaan saada haluttua näyttöä. Esitutkintaviranomainen pystyy myös tietojensa valossa tiedottamaan syyttäjää siitä, onko syyttäjän pyytämää näyttöä realistista saada käytössä olevilla tutkintatoimenpiteillä.¹⁵ Nähdäkseni tällainen tärkeä vuoropuhelu viranomaisten välillä voi auttaa syyttäjää ymmärtämään, millaisia näyttömahdollisuuksia kuskakin rikosasiassa on ja näin ollen syyttäjä pystyy ohjaamaan esitutkintaa tehokkaammin saamiensa tietojen valossa.

Syyttäjällä on prosessissa oikeudellinen osaaminen. Syyttäjä pystyy arvioimaan esitutkintaviranomaista paremmin sen, miten paljon ja minkä laatuista näyttöä tarvitaan oikeudenkäyntiin, jotta tietty tunnusmerkistö täyttyy. Oikeudellisen osaamisensa ansiosta syyttäjä toimii ideaalitulanteessa tutkinnassa ikään kuin juridisena neuvonantajana. Syyttäjän osaaminen voi parhaimmillaan auttaa suuntaamaan tutkintatoimia tehokkaasti juuri siihen suuntaan, että tutkinnassa tullaan keräämään oikeanlaista näyttöä syyteharkintaa ja myöhempää oikeudenkäyntiä varten. Syyttäjällä on luonnollisesti myös osaamista ja tietämystä siitä, millainen näyttö on hyväksyttävää ja toisaalta millaisella näytöllä on riski joutua hyödyntämiskieltoon. Syyttäjän mukanaolo voi näin ollen estää menettelyvirheitä erilaisten tutkintatoimenpiteiden, kuten esimerkiksi pakkokeinojen käytön yhteydessä.¹⁶

Syyttäjille 19.12.2023 annetun valtakunnansyyttäjän yleisen ohjeen mukaisesti esitutkintayhteistyön keskeinen tavoite on tukea ja ohjata esitutkintaviranomaisen suorittamaa tutkintaa niin, että se palvelee rikosasian selvittämistä mahdollisimman hyvin sen kaikissa vaiheissa. Tämä tarkoittaa, että rikosasian tapahtumainkulku tulee selvittää tarkoituksenmukaisesti, tehokkaasti ja siinä laajuudessa kuin on tarpeen. Tähän liittyy niiden tosiseikkojen huomioon ottaminen, jotka liittyvät epäillyn rikoksen tunnusmerkistön mukaisuuteen, syyllisyyteen ja rikosvastuun toteuttamiseen. Lisäksi tulee hankkia tarvittava näyttö riidanalaisista sekä muuten todistelua vaativista seikoista sekä huomioida oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sekä käsittelyn sujuvuuden vaatimukset esitutkinnan aikana.¹⁷

¹⁵ Ks. *Jokela* 2000 s. 113, *Tolvanen* 2003 s. 1011 ja *Virolainen – Pölönen* 2004, s. 44.

¹⁶ Ks. *Vuorenpää* 2007, s. 135.

¹⁷ VKS:2023:1, kohta 2 Esitutkintayhteistyön tavoitteet.

Esitutkintayhteistyön voidaan nähdä luonnollisesti niin ikään palvelevan esitutkinnan tavoitteiden saavuttamista, jotka on kirjattu ETL 1 luvun 2 §:n. On tärkeää, että yhteistyön avulla saadaan selvitettyä perinpohjaisesti ja esitutkintaviranomaisen yksin suorittamaa esitutkintaa tehokkaammin säännöksen 1 momentissa erikseen mainitut asiat, kuten muun muassa epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat. Lisäksi isommassa kuvassa tärkeänä tavoitteena on sen varmistaminen, että esitutkinnassa asia valmistellaan siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa, tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä. Tämä tavoite on myös niin ikään mainittu ETL 1 luvun 2 §:ssä, tarkemmin sen 2 momentissa. Asianosaisten etujen valvominen tarkoittaa käytännössä esimerkiksi sitä, että asianosaisen oikeusturvasta huolehditaan tai, että esitutkintaresursseja kohdennetaan myös asianomistajan vahinkojen selvittämiseksi siinäkin tilanteessa, että itse tunnusmerkistön täyttyminen ei kyseistä selvitystä vaatisi.¹⁸

Esitutkintayhteistyöllä on lisäksi suuri merkitys syytesidonnaisuuden kannalta¹⁹, sillä tuomioistuimien saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu. Syytesidonnaisuuden periaate ilmenee oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) 11 luvun 3 §:stä. Syyttäjän intressissä on tällöin hoitaa yhteistyötä tarkoituksenmukaisella tavalla, sillä hyvin hoidetun esitutkinnan ansiosta syyttäjälle on piirtynyt hyvä kokonaiskuva siitä, mitä rikosasiassa on tapahtunut. Tällöin syyttäjä voi laatia syytesidonnaisuuden kannalta hyvin täsmällisen teonkuvauksen haastehakemukseen. Lisäksi syyttäjä voi nimetä todisteeksi esitutkinnassa saatua teonkuvauksen kannalta vahvaa näyttöä tapahtumien kulusta ja tällöin syyttäjä on myös todennäköisesti hyvin perillä siitä, millä rikosnimikkeellä syytettä ajetaan.²⁰ On selvää, että huonosti hoidettu esitutkintayhteistyö voi mahdollisesti johtaa monimutkaisessa rikosasiassa huonosti tai tarkoituksenmukaisettomasti tehtyyn esitutkintaan, joka näin ollen osaltaan vie pohjan syyteharkinnan onnistumiselta. Pahimmillaan syytteet

¹⁸ Fredman ym. 2025, s. 108–111.

¹⁹ Ks. Vuorenpää 2007, jossa Vuorenpää toteaa, että syyttäjän tulisi syytesidonnaisuuden näkökulmasta jo esitutkintavaiheessa suunnata tutkintaa niiden oikeustositseikkojen selvittämiseen, jotka tulevat syyteen perusteeksi.

²⁰ Ks. syytesidonnaisuudesta esimerkiksi Virolainen 2003, 397–399. Tässä yhteydessä on kuitenkin todettava, että ROL 11 luvun 3 §:n mukaan tuomioistuin ei kuitenkaan ole sidottu rikosnimikkeeseen tai lainkohtaan, jonka perusteella rangaistusta on vaadittu.

voivat kaatua oikeudenkäynnissä tilanteessa, jossa syytteellä olisi ollut hyvän esitutkintayhteistyön ja perusteellisesti tehdyn esitutkinnan avulla mahdollisuudet menestyä.²¹

Esitutkintayhteistyöllä on nähty olevan edellä mainittujen lisäksi muitakin hyötyjä rikosprosessissa. Ensinnäkin lakivaliokunta on todennut, että tehokkaalla esitutkintayhteistyöllä on merkittävä vaikutus rikosprosessin keston. Yhteistyötä tehostamalla voidaan siis lyhentää prosessin kesto.²² Pitkät rikosprosessit eivät kuitenkaan yksinään johdu yhteistyön puutteesta vaan enimmäkseen rajallisista resursseista ja niiden johdosta siitä, että tutkintoja ei päästä aloittamaan ajoissa.²³ Nähdäkseni esitutkintayhteistyön rikosprosessia lyhentävä vaikutus perustuu juurikin siihen, että tehokkaalla tutkintatoimenpiteiden ohjauksella saadaan tutkinta heti alkumetreistä jo oikeille raiteilleen ja tällöin vältetään tarpeettomia ja epäolennaisia toimenpiteitä. Toisaalta syyttäjällä on tällöin myös mahdollisuus jo esitutkinnan kesäessä pyytää tarvittavat lisätutkintatoimenpiteet.²⁴ Hyvällä esitutkintayhteistyöllä on näin ollen myös lyhentävä vaikutus syyteharkintaan, kun syyttäjä on jo alun perin hyvin tietoinen rikosasian yksityiskohdista ja tutkinnasta ja on saattanut jo hahmotella syytettä ennen rikosasian siirtymistä virallisesti syyteharkintaan. Tilanteessa, jossa esitutkintayhteistyötä ei ole ollut, vie asiaan tutustuminen ja mahdollisten lisätutkintapyyntöjen esittäminen tyypillisesti jo oman aikansa. Nopeudella ja tehokkuudella on omalta osaltaan myös positiivinen vaikutuksensa rikosprosessin varmuustavoitteen toteutumisen kannalta, jolloin esimerkiksi henkilötodistelu on luotettavampaa, kun aikaa on kulunut vähemmän itse rikoksesta.²⁵

Esitutkintayhteistyö parantaa sanktiovarmuutta ja kansalaisten luottamusta oikeusjärjestelmään, sillä esitutkintayhteistyön avulla voidaan todennäköisemmin saavuttaa aineellisesti oikeampi ratkaisu.²⁶ Sanktiovarmuutta parantamalla esitutkintayhteistyö vahvistaa myös erityisesti yleispreventiota, joka on yleisesti tärkeä ja rikosoikeudessa keskeinen tavoite. Näin rikoksia pystytään paremmin ennaltaehkäisemään koko yhteiskunnan tasolla, kun kansalaiset uskovat järjestelmän toimivuuteen.²⁷

²¹ Ks. *Rautio – Frände* 2020, s. 41.

²² LaVM 44/2010 vp, s. 10.

²³ OKV/881/21/2022, s. 7.

²⁴ Ks. *Vuorenpää* 2007, s. 127.

²⁵ *Vuorenpää* 2007, s. 127–128.

²⁶ *Vuorenpää* 2007, s. 104.

²⁷ Ks. *Vuorenpää* 2007, s. 269.

2.2 Esitutkintayhteistyön sisältö

Toimivalta esitutkinnassa syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välillä jakautuu karkeasti niin, että esitutkintaviranomainen on vastuussa esitutkintatoimenpiteiden toteuttamisesta tutkinnanjohtajan johdolla. Sen sijaan syyttäjän rooli painottuu esitutkinnassa enemmän sen valvomiseen ja varmistamiseen, että rikosasia selvitetään oikein, lainmukaisesti ja niin, että tutkintatoimenpiteet on kohdistettu oikein. Lisäksi syyttäjän tulee ottaa huomioon se, että koko rikosprosessi ja sen vaatimukset huomioidaan jo esitutkinnan aikana.²⁸

Esitutkintayhteistyöstä säädetään esitutkintalain 5 luvussa, joka sisältää säännökset syyttäjälle tehtävistä ilmoituksista, syyttäjän toimivaltuuksista ja yhteistyövelvollisuudesta. Kuten huomata saattaa, sääntely kyseisessä luvussa on suhteellisen niukkaa. Toisaalta esitutkintayhteistyö käy ilmi myös muun muassa ETL 2 luvun 1 §:n 3 momentista, jonka mukaan esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan osallistuu syyttäjä. Kyseinen esitutkintayhteistyötä koskeva sääntely otettiin esitutkintalakiin esitutkintalain uudistuksen yhteydessä vuonna 2014. Esitutkintayhteistyötä oli tätä aikaisemminkin, mutta esitutkintalain uudistuksen yhteydessä nähtiin tarvetta korostaa yhteistyön merkitystä ja tehostaa sitä ottamalla siitä tarkempaa sääntelyä uuteen esitutkintalakiin.²⁹ Sen sijaan syyttäjää koskevassa laissa syyttäjälaitoksesta ei ole käsitelty esitutkintayhteistyötä, vaikka laki sisältää säännöksiä syyttäjän tehtävistä ja toimivaltuuksista. Velvoite esitutkintayhteistyöhön ja esitutkintaan osallistumiseen voidaan nähdäkseni kuitenkin johtaa edellä mainitusta syyttäjälaitoksesta annetun lain 2 luvun 9 §:stä. Osallistumalla jo esitutkintavaiheessa esitutkintaan yhteistyössä esitutkintaviranomaisen kanssa, syyttäjä voi siten osaltaan varmistaa rikosvastuun toteuttamista.

Esitutkintaviranomaisen tulee joissain tapauksissa ilmoittaa syyttäjälle sille tutkittavaksi tulleen rikoksesta. Tämä ilmoitusvelvollisuus koskee esimerkiksi poliisin tekemiä rikoksia, joissa syyttäjällä on edellä sanotusti valtuus toimia tutkinnanjohtajana. ETL 5 luvun 1 §:n mukaan asiasta, jossa rikoksesta epäiltynä on poliisimies, tulee ilmoittaa syyttäjälle viipymättä. Tällöin esitutkintayhteistyö alkaa välittömästi. Laissa myös täsmennetään, että syyttäjälle tulee ilmoittaa, mikäli henkilö on kuollut tai vakavasti loukkaantunut sellaisessa tilanteessa, jossa poliisimies on käyttänyt voimakeinoja. Poliisirikosten lisäksi syyttäjälle on ilmoitettava sellaisista tutkintaan tulevista rikoksista, jotka kuuluvat ns.

²⁸ VKS:2023:1, kohta Syyttäjän rooli esitutkintayhteistyössä.

²⁹ Ks. HE 222/2010 vp, s. 208. Ks. myös *Fredman* ym. 2025, s. 285.

ilmoitusvelvollisuuden piiriin. Ilmoitusvelvollisuus perustuu esitutkintalain ohella valtakunnansyyttäjän ja poliisihallituksen antamiin ohjeisiin, joissa määrätään syyttäjälle ilmoitettavista rikosasioista.³⁰ Näitä ovat edellä mainittujen poliisirikosten lisäksi muun muassa syyttäjän tekemä rikos tai tuomarin epäilty lainvastainen menettely virkatoimessa, sotilasrikokset, lapsiin kohdistuvat vakavat rikokset, syyteneuvotteluun soveltuvat rikokset, järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyvät rikokset ja rikokset, joissa on kyse isosta rikoskokonaisuudesta, esimerkiksi petosrikossarjasta, jossa on useita eri asianomistajia. Lisäksi ilmoitusvelvollisuus on myös ohjeissa erikseen määritellyissä kiireellisissä tilanteissa kuten esimerkiksi tilanteessa, jossa syyteoikeus on päättymässä pian. Ilmoitusvelvollisuus on myös harvinaisten, ennakkotapausluonteisten ja yhteiskunnallisesti merkittävien rikosten kohdalla.³¹ Lista ilmoitettavista rikoksista on tätäkin pidempi, mikä korostaa esitutkintayhteistyön tärkeyttä monissa tilanteissa ja monien eri rikosten kohdalla. ETL 5 luvun 1 §:ssä säädetään lisäksi, että syyttäjälle tulee ilmoittaa niistä rikoksista, joista syyttäjä on pyytänyt ilmoittamaan. Ilmoitusvelvollisuus ei koske yksinkertaisia rikoksia.³² Ilmoitusvelvollisuus on siitäkin huolimatta vaikka rikoksentehtäjän henkilöllisyys ei olisi tiedossa.³³

ETL 5 luvun 2 §:ssä säädetään syyttäjän toimivaltuuksista esitutkinnassa. Säännöksen mukaan esitutkintaviranomaisen tulee syyttäjän pyynnöstä toimittaa esitutkinta tai suorittaa esitutkintatoimenpide. Säännös tarkoittaa siis käytännössä syyttäjän valtaa määrätä siitä, milloin esitutkinta toimitetaan ja toisaalta myös sitä, että syyttäjällä on valta ohjata esitutkintaa katsomallaan tavalla.³⁴ Säännös jättää nähdäkseni syyttäjälle suhteellisen määrittelemättömän toimivaltuuden, sillä säännöksessä lain sanamuoto jättää avoimeksi esimerkiksi sen, miten syyttäjän ohjausvalta käytännössä rajautuu. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin katsottu, että kyseinen ohjausvalta tarkoittaa käytännössä syyttäjän toimivaltuutta esittää lisätutkintapyyntöjä ja muita määräyksiä, joilla tavoitellaan ETL 1 luvun 2 §:ssä säädettyjen tavoitteiden toteutumista. Tällöin syyttäjä voi varsin joustavasti pyytää esitutkintaviranomaista suuntaamaan tutkintaa tiettyyn suuntaan ja ohjeistaa millaisesta näytöstä olisi hyötyä.³⁵ Sen sijaan syyttäjän toimivalta pyytää esitutkintaviranomaista suorittamaan esitutkinnan koskee käytännössä tilanteita, joissa esitutkintaviranomainen on tehnyt päätöksen

³⁰ Fredman ym. 2025, s. 285. Ks. VKS:2023:1 ja POL-2023-55661.

³¹ POL-2023-55661, s. 2–4. Ks. myös VKS:2023:2, kohta 3.2.

³² Helminen – Kuusimäki – Rantaeskola 2012, s. 234. Ks. kuitenkin Tolvanen 2004, jossa Tolvanen toteaa, että asian yksinkertaisuus on kuitenkin aina harkittava tapauskohtaisesti.

³³ Fredman ym. 2025, s. 285 ja Helminen – Kuusimäki – Rantaeskola 2012, s. 234.

³⁴ Vuorenperä 2007, s. 123.

³⁵ Ks. Helminen – Kuusimäki – Rantaeskola 2012, s. 235.

esitutkinnan toimittamatta jättämisestä esimerkiksi sen takia, että esitutkintakynnys ei ole ylittynyt.³⁶ Esitutkinnan valmistuttua ja asian siirryttyä syyteharkintaan toimivaltuus esitutkintatoimenpiteistä päättämisestä siirtyy kokonaan syyttäjälle. Tämä toimivaltuus on myös kirjattu esitutkintalain 5 luvun 2 §:n 2 momenttiin.

Esitutkintaviranomaisella on myös ETL 5 luvun 3 §:n mukainen yhteistyövelvollisuus syyttäjän kanssa. Säännöksen 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen tulee asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla ilmoittaa syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten. Esitutkintaviranomaisen on siis aktiivisesti pidettävä syyttäjä ajan tasalla etenkin laajoissa tutkimuksissa ja toisaalta myös sen laatusissa tutkimuksissa, jotka voivat muuten olla harvinaisempia tai vaativampia.³⁷ Säännöksen sanamuoto voisi puoltaa sitä tulkintaa, että mitä laajemmasta tai vaativammasta tutkinnasta on kyse, sitä aktiivisempaa yhteistyön tulisi olla.³⁸ Lain mukaan myös esimerkiksi silloin, kun esitutkintaviranomaisella on ETL 5 luvun 1 §:stä johdettu velvollisuus ilmoittaa rikoksesta syyttäjälle, tutkinnanjohtajan tulisi ennen tutkinnan päättämistä tiedustella syyttäjän mielipidettä siitä, onko asia tullut riittävällä tavalla selvitettyksi. Laissa painotetaan tässä yhteydessä, että syyttäjän kuuleminen tulisi tehdä ainakin silloin, kun asian laajuus tai laatu sitä vaatii taikka silloin, kun esitutkinta on tarkoitus päättää saatamatta asiaa syyteharkintaan. Näihinkin ilmoitusvelvollisuuden alle kuuluviin rikosasioihin liittyy paljon rutiiniluonteisia tutkintatoimenpiteitä. Rutiiniluonteisista toimenpiteistä ei ole lähtökohtaisesti järkevää informoida syyttäjää, vaan ilmoitusvelvollisuus koskee nimenomaisesti asioita, jotka ovat tulkinnanvaraisia tai vaativat harkintaa.³⁹ Säännöksen tavoitteena on varmistaa, että esitutkintaviranomaisella on mahdollisuus saada syyttäjältä apua silloin, kun tutkinnassa tulee eteen tällaisia tulkinnanvaraisia asioita. Samalla halutaan huolehtia siitä, että syyttäjä pysyy riittävästi ajan tasalla tutkinnan kulusta ja voi ajantasaisten tietojensa perusteella tarvittaessa käyttää omia toimivaltuuksiaan esitutkinnassa.⁴⁰ Laissa on

³⁶ Vuorenpää 2007, s. 123. Ks. myös Virolainen 1998, s. 285, jossa Virolainen on tullut sen sijaan siihen lopputulemaan, että syyttäjä voisi pyytää esitutkintaviranomaista suorittamaan esitutkinnan vain siinä tilanteessa, että esitutkintaviranomaisen päätöksen jälkeen asiaan tulee uutta selvitystä.

³⁷ Virolainen – Pölönen 2004, s. 46, jossa todetaan, että valtakunnansyyttäjä on painottanut esitutkintayhteistyön merkitystä erityisesti vaativien rikosasioiden kohdalla.

³⁸ Toisaalta se, että rikos on lievästi rangaistavampi yksinkertainen rikos, ei aina tarkoita sitä, että rikoksesta ei tulisi informoida syyttäjää. Yksinkertaisiinkin rikoksiin voi joskus liittyä esimerkiksi rikoksella aiheutettua huomattavaa vahinkoa, joka voi puoltaa ilmoitusvelvollisuutta. Ks. Fredman ym. 2025, s. 158.

³⁹ HE 222/2010 vp, s. 209.

⁴⁰ HE 222/2010 vp, s. 208 ja LaVM 44/2010 vp, s. 10.

lisäksi viittaus pakkokeinolakiin, jossa säädetään ilmoitusvelvollisuudesta pakkokeinoasioihin liittyen.

Yhteistyövelvollisuus näkyy käytännössä niin, että syyttäjä toimii usein esitutkintaviranomaisen ilmoituksesta, eli silloin kun esitutkintaviranomainen täyttää ilmoitusvelvollisuutensa tai muutoin pitää syyttäjää ajan tasalla tutkinnan etenemisestä. Tämä on luonnollista, sillä syyttäjä ei työskentele esitutkintaviranomaisen kanssa fyysisesti samassa paikassa eikä pysty näin havainnoimaan tutkintaa itsenäisesti ilman esitutkintaviranomaisen myötävaikutusta. Syyttäjän tulee pystyä luottamaan siihen, että esitutkintaviranomainen täyttää yhteistyövelvollisuutensa ja informoi syyttäjää tutkinnan kulusta. Toisaalta syyttäjä voi myös toimia asianosaisen ilmoituksesta, mikäli esitutkintaviranomainen on evännyt asianosaisen pyynnön esitutkintatoimenpiteen suorittamisesta.⁴¹ Tämä liittyy myös syyttäjän toimivaltuuteen valvoa asianosaisten etuja.

ETL 5 luvun 3 §:n 3 momentissa on maininta syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta neuvotella esitutkintayhteistyön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä. Säännös sisältää velvollisuuden sopia yhteistyöstä ja menettelytavoista sekä yksittäisen rikosasian osalta että yleisesti. Säännös on otettu lakiin selvyyden vuoksi, vaikka lainesitöissä tässä yhteydessä todetaan, että kyseessä ei ole aito yhteistyö, mikäli syyttäjällä ja esitutkintaviranomaisella ei ole neuvotteluyhteyttä.⁴² Myös oikeuskirjallisuudessa säännöstä on luonnehdittu tarpeettomaksi. Käytännössä tämä säännös ilmenee muun muassa säännöllisistä yhteisistä tapaamisista, palavereista ja neuvotteluista sekä niiden aikataulusta sopimisena.⁴³

Edellä mainitusta neuvotteluelvöllisyydestä huolimatta syyttäjä ja esitutkintaviranomainen eivät voi sopia täysin vapaasti vastuunjaosta yhteistyön osalta. Esitutkintalaista johtuu useita sääntöjä, jotka linjaavat vastuunjakoa esitutkintayhteistyössä syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välillä. Ensinnäkin tutkinnanjohtajuus on ETL 2 luvun 2 §:n mukaisesti pääsääntöisesti esitutkintaviranomaisella. Tutkinnanjohtajana toimii lähtökohtaisesti pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tutkinnanjohtaja johtaa tutkintatyötä ja päättää esitutkinnan aikana suoritettavista tutkintatoimenpiteistä ja käytettävistä tutkintamenetelmistä, muun muassa

⁴¹ Ks. *Tolvanen – Kukkonen* 2011, s. 86.

⁴² HE 222/2010 vp, s. 210.

⁴³ Ks. *Fredman* ym. s. 159.

monista asianosaisten oikeusturvaan vaikuttavista asioista, kuten pakkokeinojen käytöstä.⁴⁴ Poikkeuksen tutkinnanjohtajuuteen muodostaa poliisirikokset, joissa syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana. Syyttäjän tutkinnanjohtajuudesta poliisirikoksissa on säädetty ETL 2 luvun 2 §:ssä ja erityisesti 4 §:ssä. Vaikka tutkinnanjohtajalla onkin valta päättää tutkintatoimenpiteistä, syyttäjällä on tarvittaessa käytettävissään ETL 5 luvun 2 §:n toimivaltuudet ja täten mahdollisuus ohjata tutkintaa.

Kuten mainittu syyttäjällä on ETL 5 luvun 3 §:n 2 momentista johtuen velvollisuus osallistua esitutkintayhteistyöhön sen varmistamiseksi, että rikosasia tulee selvitettyä ETL 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Syyttäjällä onkin siis esitutkinnassa tietynlainen valvontavelvollisuus. Syyttäjän valvontavelvollisuus kytkeytyy ETL 5 luvun 2 §:n, sillä se näkyy käytännössä niin, että syyttäjä voi havaintojensa pohjalta ohjata esitutkintaa esimerkiksi lisätutkintapyyntöjen avulla. Syyttäjä ei valvo pelkästään esitutkinnassa selvittävien asioiden toteutumista, vaan syyttäjän valvontavelvollisuuteen kuuluu myös yleisesti sen valvominen, että tutkinta tulee tehtyä niin laadukkaasti, että syyteharkinta voidaan suorittaa asiaan kuuluvalla tavalla ja todistelu voidaan ottaa pääkäsittelyssä aikanaan vastaan yhdellä kertaa.⁴⁵ Lisäksi syyttäjällä on myös tärkeä velvollisuus valvoa asianosaisten etuja ja syyttäjällä onkin ETL 3 luvun 7 §:n mukaisesti esitutkintaviranomaisen lisäksi valta päättää asianosaisen pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä. ETL 1 luvun 2 §:n tavoitteiden toteutuminen toisaalta vaatii myös esitutkintaviranomaisen toimia. Kuten sanottu, esitutkintaviranomainen on vastuussa operatiivisten tutkintatoimenpiteiden organisoinnista ja suorittamisesta. ETL 1 luvun 2 §:n tavoitteiden toteutumiseen liittyy myös olennaisella tavalla se, että esitutkintaviranomaisella on ETL 5 luvun 2 §:n mukaan velvollisuus kuunnella syyttäjän määräyksiä. Tämä siitakin huolimatta, että tutkinnanjohtajuus on esitutkintaviranomaisella.

ETL 5 luvussa mainittujen toimivaltuuksien lisäksi syyttäjällä on valta päättää esitutkinnan rajoittamisesta ja toimittamatta jättämisestä, mikä tarkoittaa, että tällöin esitutkintaa ei toimiteta tai se lopetetaan. Esitutkinnan rajoittamisesta säädetään ETL 3 luvun 10 §:ssä. Esitutkinnan rajoittaminen on käytännössä tarkoitettu niitä tilanteita varten, joissa syyttäjä arvioi, että tulisi joku tapauksessa tekemään syyttämättäjättämispäätöksen, eikä tärkeä yleinen

⁴⁴ *Fredman ym.* 2025, s. 135–136. Ks. myös VKS:2023:1, kohta Syyttäjän rooli esitutkintayhteistyössä. Tutkinnanjohtajana tulee kuitenkin tällöin olla pidättämiseen oikeutettu virkamies. Voi olla nimittäin niinkin, että asian laatuun liittyvästä tai muusta perustellusta syystä tutkinnanjohtajana on esimerkiksi rikosylikons-taapeli, jolloin tämä ei voi tehdä pakkokeinoja koskevia päätöksiä.

⁴⁵ Ks. *Fredman ym.* 2025, s. 158–159.

tai yksityinen etu vaadi tutkinnan jatkamista. Esitutkinnan rajoittaminen tapahtuu kuitenkin aina tutkinnanjohtajan esityksestä ja vaatii näin ollen yhteistyötä viranomaisilta.⁴⁶ Yhteistyö esitutkinnan rajoittamiseen liittyen voisi käytännössä tarkoittaa yhteisiä esitutkinnan rajoittamispalavereita, joissa syyttäjä ja esitutkintaviranomainen voivat keskustella rikosasiasta ja esitutkinnan rajoittamisesta siihen liittyen.⁴⁷

2.3 Eri rikostyyppien vaikutus esitutkintayhteistyöhön

Kuten sanottu, esitutkintayhteistyö on tärkeää esitutkinnan tehokkuuden kannalta. Tehokkuus tarkoittaa myös sitä, että syyttäjä kohdistaa työresurssejaan esitutkintaan asian laadun ja laajuuden mukaisessa suhteessa. On luonnollista, että vaativammissa tai laajoissa rikosasioissa esitutkintayhteistyö on aktiivisempaa kuin rutiiniluonteisissa yksinkertaisemmissa rikosasioissa.⁴⁸ Monesti myös rikostyyppi vaikuttaa siihen, millaista todistelua asiassa tarvitaan. Esimerkiksi ympäristörikoksiin ja lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyy usein näyttöproblematiikkaa ja selvittämisvaikeuksia, sillä tällaisissa rikosasiassa mahdollisesti tarvitaan poikkeuksellisia tai harvinaisia todistelukeinoja. Tällaisten rikosten kohdalla on perusteltua sopia tiiviistä esitutkintayhteistyöstä.⁴⁹

Esitutkintayhteistyöhön liittyen erityisiä piirteitä liittyy ensinnäkin henkilöön kohdistuviin rikoksiin. Näitä ovat esimerkiksi lapsiin kohdistuvat rikokset, seksuaalirikokset ja ihmiskaupparikokset. Näitä yhdistää se, että uhrin ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Erityispiirteitä esitutkintayhteistyön kannalta ilmentää se, että uhreilta saatavat tiedot ovat keskeistä näyttöä ja tässä rikostyyppissä monia pääkäsittelylle tyypillisiä toimia joudutaan aikaistamaan esitutkintavaiheeseen, jolloin esitutkinnasta tulee entistä merkityksellisempi rikosprosessin onnistumiselle. Erityisesti lapsiin kohdistuvat rikokset ja ihmiskaupparikokset edellyttävät laajaa ja tiivistä esitutkintayhteistyötä. Aikuisiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa sen sijaan perusmuotoinen yhteistyö on useimmiten riittävä.⁵⁰

Henkilöön kohdistuvissa rikoksissa syyttäjän rooli esitutkinnassa on korostunut, sillä syyttäjän tulee varmistaa todistusaineisto turvaamalla sen vastaanottokelpoisuus. Lisäksi

⁴⁶ Ks. myös *Helminen – Kuusimäki – Rantaeskola* 2012, s. 235.

⁴⁷ Ks. esim. VKS:2016:5, kohta 1 Esitutkinnan rajoittamisen merkityksestä ja tavoitteista, jossa korostetaan esitutkintayhteistyötä liittyen esitutkinnan rajoittamisesta päättämiseen.

⁴⁸ Ks. VKS:2023:1, kohta Esitutkintayhteistyön sisällöstä.

⁴⁹ *Fredman ym.* 2025, s. 158.

⁵⁰ VKS:2023:1, kohta 5.1 Henkilöön kohdistuvat rikokset.

syyttäjän tulee varmistaa, että tutkinta käynnistetään jo alkuunsa oikeilla rikosnimikkeillä ja että tutkinta kohdennetaan heti oikein. Syyttäjän tulee huomioida salassapito- ja edunvalvontakysymykset ja harkita, voidaanko asianomistajaa ylipäättään kuulla ja tarvitaanko kuulemiseen oikeuspsykologian asiantuntemusta. Lapsiin kohdistuneissa rikoksissa syyttäjän tulee huolehtia lisäksi, että kaikki tarpeellinen selvitetään lapsen ensimmäisessä kuulustelussa koska lasta ei voida yleensä enää kuulla oikeudessa.⁵¹ Tällöin olisi luontevaa, että syyttäjä itse osallistuisi ETL 7 luvun 13 §:n mahdollistamalla tavalla lapsen kuulusteluun.

Toinen esitutkintayhteistyön kannalta erityinen rikostyyppi on talousrikokset. Talousrikosten esitutkintaa leimaa erityisesti tutkittavan materiaalin suuri määrä, tutkinnan pitkäkestoisuus sekä vaativa oikeudellinen sääntely. Esitutkintayhteistyössä korostuu talousrikosten kohdalla suunnitelmallisuus ja järjestelmällisyys. Laaja aineisto ja rikostunnusmerkistöjen vaativuus edellyttävät huolellista ennakkosuunnittelua, sillä esitutkinnan päätyttyä tehtävät lisäselvitykset hidastavat rikosprosessia merkittävästi sitoen runsaasti viranomaisten resursseja. Laajoissa ja vaativissa talousrikosasioissa korostuu syyttäjälle tehtävän ennakkoilmoituksen tärkeys sekä esitutkintayhteistyön aktiivisuus, sillä viranomaisten tulisi säännöllisesti arvioida tutkinnan etenemistä.⁵²

Ympäristö- ja luonnonsuojelurikoksissa, luonnonvararikoksissa ja eläinsuojelurikoksissa on niin ikään piirteitä, jotka vaativat huomion kiinnittämistä esitutkintayhteistyön sisältöön. Nämä ovat sentyyppisiä rikoksia, että ne edellyttävät ensinnäkin syyttäjälle tehtävää ennakkoilmoitusta. Nämä rikokset vaativat tyypillisesi asiaan erikoistuneen syyttäjän, jolla on syvällinen asiaan liittyvän lainsäädännön ja taustasääntelyn tuntemus. Näille rikoksille on tyypillistä se, että asiantuntijalausunnoilla on keskeinen rooli todisteina ja esitutkinnan aikana tutkintaa tukevat usein eri viranomaiset kuten kuntien ympäristöviranomaiset, ruokavirasto ja valvontaeläinlääkärit. Näihin rikostyyppisiin usein liittyy taloudellisen hyödyn tavoittelu ja syyttäjän tulisikin pitää huolta siitä, että esitutkinnan aikana rikoshyödyn määrä selvitetään asianmukaisesti.⁵³

⁵¹ VKS:2023:1, kohta 5.1 Henkilöön kohdistuvat rikokset.

⁵² VKS:2023:1, kohta 5.2 Talousrikostyyppisten rikosten ryhmä.

⁵³ VKS:2023:1, kohta 5.3 Ympäristö- ja luonnonsuojelurikokset, luonnonvararikokset sekä eläinsuojelurikokset.

Myös ammattimaiseen ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyy esitutkintayhteistyön kannalta huomioitavia asioita. Näiden rikosten selvittäminen vaatii lähes poikkeuksetta huolellisesti suunniteltua ja pitkäkestoista esitutkintaa, jossa käytetään laajasti erilaisia pakkokeinoja. Näin ollen esitutkintayhteistyön tulisi olla aktiivista jo esitutkinnan alkuvaiheessa, jotta syyttäjät pysyvät ajan tasalla tutkintatoimenpiteistä ja voi valvoa tutkinnan etenemistä. Näiden rikosten erikoisuus on myös se, että niillä on usein kansainvälinen kytkentä, mikä tarkoittaa myös sitä, että syyttäjän tulee osallistua rajat ylittäviin yhteistyötoimiin. Näissä rikoksissa esitutkinnat ovat myös tyypillisesti nopeitempoina, sillä pakkokeinot, määräajat ja aiheutuneeseen perustuvan tutkinnan vaatiman työmäärän aiheuttama tahti lisäävät prosessin kiireellisyyttä. Syyttäjälle jää näissä rikoksissa usein suhteellisen vähän aikaa perehtyä laajaan esitutkinta-aineistoon ennen loppulausuntojen antamista ja syyteharkintaa. Tällöin esitutkintayhteistyö muodostuu erityisen tärkeäksi, koska syyttäjän tulee tehdä syyteharkinta nopeassa aikataulussa. Hyvän esitutkintayhteistyön avulla syyttäjällä on rikoksesta jo hyvä käsitys esitutkinnan kestäessä, eikä rikosasiaan tutustumiseen mene enää aikaa syyteharkintavaiheessa.⁵⁴

3 HYÖDYNTÄMISKIELLOT

3.1 Todistelusta yleisesti

Todistelun ensisijaisena tavoitteena on sen varmistaminen, että oikeudenkäynnissä esille tuodut faktat todennetaan tuomioistuimen jäsenille sekä muille asianosaisille. Todistelu toimii ikään kuin keinona vakuuttaa tuomioistuin esitettyjen argumenttien totuudenmukaisuudesta ja vahvistaa niiden paikkansapitävyys suhteessa oikeudenkäynnissä esitettyihin väitteisiin. On kuitenkin huomioitava se tärkeä seikka, että todistelu edistää myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja prosessuaalisen oikeusturvan toteutumista.⁵⁵ Erityisesti rikosprosessissa todistelulla on keskeinen rooli, sillä asian ratkaiseminen perustuu aineelliseen totuuteen. Rikosasiassa vaadittava näyttökynnys on korkea, sillä tuomion perusteeksi hyväksytään ainoastaan täysi näyttö. Lisäksi todistustaakka on rikosprosessissa aina syyttäjällä, toisin kuin siviilioikeudellisissa asioissa, joissa todistustaakan jakautuminen voi vaihdella.⁵⁶

⁵⁴ VKS:2023:1, kohta Ammattimainen ja järjestäytynyt rikollisuus.

⁵⁵ *Ervo* 2006, s. 313.

⁵⁶ *Ervo* 2006, s. 313 ja *Fredman* ym. s. 64.

Rikosoikeudenkäynnin peruslähtökohtana onkin syyttömyysolettama⁵⁷, jolla syyttäjän todistustaakkaa perustellaan. Syyttäjän todistustaakka on siten olennainen osa oikeusvaltioperiaatetta.⁵⁸

Todistelusta säädetään oikeudenkäymiskaaren (OK) 17 luvussa, joka pohjautuu niin sanotun vapaaseen todistusteoriaan. Vapaasta todistusteoriasta säädetään OK 17 luvun 1 §:ssä. Vapaaseen todistusteoriaan sisältyy sekä vapaa todistelu että vapaa todistusharkinta.⁵⁹ Vapaasta todistelusta säädetään pykälän ensimmäisessä momentissa, jonka mukaan asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä. Vapaa todistusharkinta sen sijaan sisältyy pykälän toiseen momenttiin ja sen mukaan tuomioistuimen on esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä.⁶⁰ Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasa-arvoisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä.

Todistuskeinoista säädetään OK 17 luvussa. Todistuskeinot voidaan nähdä ikään kuin instrumentteina, joiden avulla todistettavat faktat tuodaan tuomioistuimen tietoon.⁶¹ Todistuskeinot voidaan jaotella reaaliin todistuskeinoihin ja henkilöllisiin todistuskeinoihin. Reaalisia todistuskeinoja ovat asiakirjatodistelu ja katselmus. Henkilöllisiä todistuskeinoja sen sijaan ovat asianosaisen kuuleminen todistelutarkoituksessa, todistajan kuuleminen ja asiantuntijatodistelu.⁶²

⁵⁷ Syyttömyysolettama on niin ikään tärkeä esitutkintaperiaate, jonka mukaan rikoksesta epäiltyä tulee kohdella esitutkinnassa syyttömänä. (ETL 4:2) Esimerkiksi ratkaisuissa *Lizaso Azconobieta v. Espanja* (28.6.2011) ja *Shagin v. Ukraina* (10.12.2009) tuomioistuin katsoi, että syyttömyysolettamaa oli loukattu, koska viranomaisten lausunnot antoivat ennenaikaisesti ymmärtää syytetyn syyllisyyden. Ks. syyttömyysolettamasta lähemmin esim. *Fredman ym. 2025*, s. 85–86, *Vuorenpää 2023*, s. 157–158 ja *Tolvanen – Kukkonen 2011*, s. 34.

⁵⁸ *Jokela 2018*, s. 681.

⁵⁹ *Vuorenpää ym. 2021*, kohta Vapaa todistusteoria ja *Jokela 2015*, s. 190–194.

⁶⁰ Ks. *Jokela 2015*, s. 191–192. Myös esimerkiksi Ruotsissa on omaksuttu sama periaate. Ks. *Holmgård 2024*, kohta 2.5. Fri bevisprövning.

⁶¹ *Vuorenpää ym. 2021*, kohta Todistuskeinot.

⁶² *Fredman ym. 2020*, s. 533.

3.2 Hyödyntämiskielloista yleisesti

Hyödyntämiskiellon ymmärtämiseksi on tarpeen määritellä laillisen oikeudenkäyntiaineiston käsite. Laillisella oikeudenkäyntiaineistolla tarkoitetaan muuta kuin sitä aineistoa, jonka hyödyntämisen tuomioistuin kieltää oikeudenkäynnissä. Laillinen oikeudenkäyntiaineisto on siis näin ollen se aineisto, johon tuomioistuin voi perustaa ratkaisunsa kyseisessä asiassa.⁶³ Näin ollen laittoman oikeudenkäyntiaineiston voidaan ymmärtää käsittävän ne todisteet, jotka ovat tuomioistuimen päätöksellä asetettu hyödyntämiskieltoon.

Hyödyntämiskiellolla tarkoitetaan lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämisen kieltämistä.⁶⁴ Hyödyntämiskiellosta on säädetty OK 17 luvun 25 §:ssä. Lain mukaan

Tuomioistuin ei saa hyödyntää todistetta, joka on saatu kiduttamalla.

Tuomioistuin ei saa rikosasiassa hyödyntää 18 §:ssä säädetyn vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittua todistetta. Hyödyntämiskielto koskee myös todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän oli tällöin epäiltynä tai vastaajana rikoksesta taikka esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, ja jos todisteen hankkiminen rikosasiassa olisi ollut vastoin 18 §:ää. Jos kuitenkin henkilö on muussa menettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä tai siihen rinnastuvassa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman taikka väärän tai sisällöltään totuuden vastaisen asiakirjan taikka väärän tai väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaista menettelyä koskevassa rikosasiassa.

Muussa tapauksessa tuomioistuin saa hyödyntää myös lainvastaisesti hankittua todistetta, jollei hyödyntäminen vaarana oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

⁶³ Kallio-Nordlund 2024, s. 63.

⁶⁴ Ks. esim. Helenius – Linna 2024, s. 507 ja Vuorenmaa 2018, s. 307.

Vapaan todistelun periaate on todistusoikeuden pääperiaatteita. Kuten edellä on todettu, vapaan todistelun periaatteen mukaisesti asianosaiset saavat esittää tuomioistuimelle sen näytön, jonka he haluavat ja kokevat tarpeelliseksi. Todisteiden vapaa hyödynnettävyys on osa vapaata todistusteoriaa, vaikka sitä onkin tietyissä tilanteissa lailla rajoitettu. Vapaata todistusteoriaa rajoittaa muun muassa todisteiden hyödyntämiskieltoja koskevat säännökset ja hyödyntämiskieltoisääntelyn voidaankin näin ollen nähdä olevan selkeä poikkeus vapaan todistelun periaatteeseen.⁶⁵ Todisteen hyödyntämiskieltoyksymykset voivat aktualisoitua rikosprosessin jokaisessa vaiheessa ja todisteen hyödyntämisellä tarkoitetaan tyypillisesti todisteen liittämistä esitutkintapöytäkirjaan, todisteen hyödyntämistä syyteharkinnassa tai todisteen esittämistä osana todistusaineistoa rikosasian oikeudenkäynnissä.⁶⁶

Hyödyntämiskieltoisääntelyn taustalla vaikuttaa vahvasti ajatus perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamisesta. Esimerkiksi *Pölönen* on luonnehtinut hyödyntämiskieltoyksymyksiä perusoikeusmyönteisen laintulkinnan ilmentymäksi.⁶⁷ Vaikka todiste olisikin sallittu todistuskeino, todisteen hankintatapa voi olla perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta ongelmallinen ja siten oikeudellisesti kestävä.⁶⁸ Hyödyntämiskiellot vaikuttavat suoraan tuomioistuimen materiaaliseen ja muodolliseen prosessinjohtoon, sillä tuomioistuimen on viimekädessä harkittava hyödyntämiskiellon asettamiseen liittyvää kysymystä. Näillä kielloilla on myös välitön vaikutus henkilötodistelua esittävän asianosaisen toimintaan, sillä hyödyntämiskiellot konkreettisesti estävät tietyn tyyppisten, esimerkiksi tiettyä teemaa koskevien, kysymysten esittämisen sekä esitutkintakertomuksen lukemisen kuulustelun tukena.⁶⁹

Kuten edellä on mainittu hyödyntämiskiellosta päättää viimekädessä se tuomioistuin, joka asiaa käsittelee.⁷⁰ Näin ollen laittomin keinoin hankittua materiaalia voi olla pitkään osana rikosprosessia esimerkiksi esitutkintapöytäkirjassa tai vielä syyttäjän nimeämässä

⁶⁵ *Helenius - Linna* 2024, s. 509. Hyödyntämiskieltoja koskeva sääntely lisättiin lakiin vuonna 2016 OK 17 luvun uudistuksen yhteydessä. Hyödyntämiskieltoisääntelyyn on ennen uudistusta suhtauduttu varauksella juurikin sen vuoksi miten se rajoittaa vapaan todistelun periaatetta ja hyödyntämiskieltojen katsottiin olevan tästä syystä vieras elementti oikeudenkäyntijärjestelmässä. Sittemmin suhtautuminen on muuttunut, erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien korostuneen aseman myötä. Nykyään moniin Euroopassa säädettyihin prosessilakeihin sisältyykin nimenomaisia hyödyntämiskieltoisääntöksiä. Ks. HE 46/2014 vp, s. 28–29. Ks. myös OMSO 65/2012 s. 65–68.

⁶⁶ *Pölönen* 2003, s. 205.

⁶⁷ Ks. *Pölönen* 2003, s. 181.

⁶⁸ *Helenius - Linna* 2024, s. 544

⁶⁹ *Pölönen* 2003, s. 181.

⁷⁰ HE 46/2014 vp, s. 86, ks. myös *Helenius - Linna* 2024, s. 544 ja *Pölönen* 2003, s. 181.

todistusaineistossakin. Jos tuomioistuin päätyy oikeudenkäynnissä asettamaan todisteen hyödyntämiskieltoon, kyseessä oleva todiste ei tällöin tule osaksi oikeudenkäyntiaineistoa. Tämä tarkoittaa oikeudenkäynnissä sitä, että todiste rajataan formaalisin perustein oikeudenkäynnin ulkopuolelle eikä tällöin suoriteta ollenkaan näytön arviointia.⁷¹

Mikäli hyödyntämiskielto aktualisoituu jo tätä aikaisemmin esimerkiksi esitutkintavaiheessa, todistetta ei oteta osaksi esitutkintapöytäkirjaa eikä sitä näin ollen myöskään saateta syyttäjälle asti.⁷² Tämä voi tarkoittaa käytännössä tilannetta, jossa henkilöä on kuultu esitutkinnassa ensin todistajan roolissa, henkilön kuulustelussa antama lausuma tulee itseksimintisuojan takia jättää esitutkintapöytäkirjasta pois, mikäli henkilön rooli muuttuu kuulustelun jälkeen epäillyksi.⁷³ Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntöä koskevassa lainvalmisteluaineistossa on myös tässä yhteydessä todettu yksiselitteisesti, että mikäli esitutkinnassa on syytä tai toisesta tullut esiin todistamiskiellon alaista todistusaineistoa, kyseinen aineisto tulee jättää pois esitutkintapöytäkirjasta.⁷⁴ Myös syyttäjän on mahdollista syyteharkintaa suorittaessaan rajata todiste nimeämänsä todistusaineiston ulkopuolelle.⁷⁵ Prosessiekonomiset näkökohdat puoltavat ennakoivan hyödyntämiskiellon asettamista. Selvästi laittomien todisteiden jättäminen jo lähtökohtaisesti pois todistusaineistosta parantaa prosessin ennakoitavuutta ja säästää tuomioistuimen resursseja. Lisäksi tällä on myös positiivista vaikutusta oikeudenkäynnin pituuteen ja sitä kautta myös kustannuksiin.⁷⁶ Kuitenkin, vaikka päätös todisteen hyödyntämättä jättämisestä voidaan tehdä jo esitutkinnan ja syyteharkinnan aikana, erityisesti epäselvissä tapauksissa olisi suotavaa, että tuomioistuin tekisi lopullisen päätöksen todisteen hyödyntämiskelpoisuudesta, sillä tilanteet ovat usein hyvin vaihtelevia ja käytännössä ennakoimattomia.⁷⁷

⁷¹ Pölönen 2003, s. 205.

⁷² Tässä yhteydessä on myös hyvä mainita perustuslain tasolle kirjattu laillisuusperiaate, joka myös omalta osaltaan velvoittaa esitutkintaviranomaista pidättäytymään selkeästi laittomien todisteiden hyödyntämisestä tai tällaisiin selkeästi laittomiin toimenpiteisiin ryhtymisestä.

⁷³ Sama pätee asianomistajaan siinä suhteessa, että mikäli tämä tulee lausuneeksi asianomistajan asemassa jotain, joka todistaa häntä itseään vastaan, lausumaa ei saa ottaa osaksi pöytäkirjaa. Luonnollisesti myös epäillyn läheisen vedotessa kesken esitutkinnan oikeuteensa olla todistamatta, hänen aikaisempia kuulustelulausumiansa ei tule myöskään liittää pöytäkirjaan. Ks. Sisäasiainministeriön poliisiosasto 2002 s. 19–20. Ks. myös Pölönen 2003, s. 246 ja Helminen – Virolainen – Lehtola 2002, s. 408 ja 241.

⁷⁴ HE 14/1985 vp, s. 37.

⁷⁵ Ojanperä 2006, s. 154.

⁷⁶ Pölönen 2003, s. 250.

⁷⁷ HE 46/2014 vp, s. 86, OML 69/2012, s. 118, ks. myös Pölönen 2003 s. 182 ja 205–208 ja Hormia 1978, s. 263

Kysymys ennakoivasta hyödyntämiskiellosta ei nähdäkseni siten ole aivan yksinkertainen esimerkiksi silloin, kun menettely on lähtökohtaisesti laillinen mutta menettelyn puitteissa mennään niin sanotusti liian pitkälle, jolloin menettelyllä puututaan liikaa esimerkiksi epäillyn perusoikeuksien ydinalueelle. Tällöin esitutkintaviranomaisella ei välttämättä ole käsitystä siitä, että menettely on mennyt liian pitkälle ja tulee johtamaan todisteen hyödyntämiskieltoon. Kuten sanottu, rajatapauksissa olisi järkevää joko esitutkintayhteistyön avulla arvioida todisteen hyödyntämiskelpoisuutta tai jättää todiste suoraan tuomioistuimen harkittavaksi⁷⁸, koska rajanveto yksittäistapauksessa ei ole aina helppoa. Esimerkiksi OK 17 luvun 25 §:n 3 momentti antaa tuomioistuimelle kuitenkin harkintavaltaa sen suhteen voiko laittomasti hankittua todistetta hyödyntää. Tällöin esitutkintaviranomaisen voi olla vaikea ennakoita esitutkinnan aikana mihin lopputulemaan tuomioistuin tällaisessa rajatapauksessa päätyisi.

Laissa mainitut hyödyntämiskiellot ovat luonteeltaan todistuskeinoneutraaleja, mikä tarkoittaa sitä, että ne pätee niin henkilö- kuin esinetodisteidenkin kohdalla. Lain kidutusta koskeva hyödyntämiskielto ja hyödyntämiskiellon yleissäännös ovat lisäksi yleisluonteisia, eli ne pätevät rikosprosessin lisäksi myös siviiliprosessissa. Sen sijaan itsekriminointisuoja koskeva hyödyntämiskielto pätee luonnollisesti vain rikosasioissa.⁷⁹ Hyödyntämiskielloa koskevaan ratkaisuun haetaan pääsääntöisesti muutosta pääasian yhteydessä. Tuomioistuin voi kuitenkin sallia erillismuutoksenhaun.⁸⁰

3.3 Itsenäiset ja epäitsenäiset hyödyntämiskiellot

Hyödyntämiskiellot voidaan jaotella itsenäisiin, suoraan OK 17 luvun 25 §:n perusteella kiellettyihin, hyödyntämiskieltoihin ja epäitsenäisiin, todistamiskieltoihin linkittyviin, hyödyntämiskieltoihin.⁸¹ Toisin sanoen todisteen hyödyntämiskielto voi olla seurausta OK 17:ssä mainittujen todistamiskieltojen rikkomisesta tai se voi perustua suoraan OK 17:25:sta ilmenevään hyödyntämiskieltoisääntöön. Jaottelu itsenäisten ja epäitsenäisten

⁷⁸ Ks. *Pölönen* 2003, s. 206, jossa *Pölönen* toteaa, että hyödyntämiskiellot voivat olla vaikeasti ennakoitavia esitutkintaviranomaiselle ja syyttäjälle. *Pölösen* mukaan myös oikeusturvasyyt puoltavat sitä, että todisteet tulisi viedä tuomioistuimen harkittavaksi. Toisaalta estettä ei ole sillekään, että esitutkinnassa ja syyteharkinnassa tehdään jo ennakoivia päätöksiä todisteiden jättämisestä ulos lopullisesta todistusaineistosta. Ks. lähemmin *Pölönen* 2003, s. 248–250.

⁷⁹ *Kallio-Nordlund* 2024, s. 174.

⁸⁰ *Helenius - Linna* 2024, s. 544.

⁸¹ *Pölönen* 2003, s. 205 ja *Vuorenpää* 2009, s. 23.

hyödyntämiskieltojen välillä ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen, vaan asiasta on erilaisia näkemyksiä oikeuskirjallisuudessa.

Itsenäinen hyödyntämiskielto on nimensä mukaisesti itsenäinen, eli sen aktualisoitumiseksi riittää se, että todisteita hankitaan tavoilla, jotka on mainittu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:ssä tai tavalla, joka loukkaa perusoikeuksien ydinalueen suojaa. Tällaiset todisteet siis vaarantavat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tai loukkaavat perusoikeuksia, eikä sellaisia todisteita saa käyttää oikeudenkäynnissä todisteina. Rikosasioissa itsenäinen hyödyntämiskielto voisi liittyä esimerkiksi todisteisiin, jotka on saatu OK 17 luvun 25 §:n vastaisesti kiduttamalla tai vastaajan itsekriminointisuoja loukkaamalla. Lisäksi itsenäinen hyödyntämiskielto voisi tulla kyseeseen sellaisten todisteiden kohdalla, jotka lähtökohtaisesti menevät hyödyntämiskieltojen yleissäännöksen piiriin eli ovat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaarantavia ja lainvastaisella menettelyllä saatuja. Tällaisia todisteita voidaan saada esimerkiksi poliisin epätavanomaisilla tutkintameteilla kuten esimerkiksi pakkokeinovaltuuksien ylittämällä tai väärinkäytöllä.⁸²

Itsekriminointisuoja koskeva hyödyntämiskielto OK 17 luvun 25 §:n 2 momentissa voidaan nähdä perustellusti kuitenkin ilmentävän osittain sekä epäitsenäistä, eli todistamiskieltoihin linkittyvää hyödyntämiskieltoa, että itsenäistä eli sellaisenaan vaikuttavaa hyödyntämiskieltoa. Säännöksen ensimmäinen lause viittaa todistamiskieltoon OK 17 luvun 18 §:ssä, joten hyödyntämiskielto on siltä osin epäitsenäinen. Toisaalta taas säännöksen muu osa, jossa hyödyntämiskielto laajennetaan muuhun menettelyyn, ei pohjaudu todistamiskieltoon ja sitä voidaan siltä osin luonnehtia itsenäiseksi. On kuitenkin perusteltua ajatella säännöksen olevan kokonaisuudessaan luonteeltaan epäitsenäinen, sillä sen voidaan nähdä olevan ETL:n itsekriminointisuojan säännöksen korvaaja, kun kyseessä on muu kuin rikosprosessi.⁸³

Epäitsenäisinä hyödyntämiskieltoina on oikeuskirjallisuudessa vakiintuneesti katsottu OK 17 luvun 10–23 §:ssä säädettyihin vaitiolo-oikeuksiin ja -velvollisuuksiin liittyvät todisteet sekä todisteen käyttökieltoon liittyvät todisteet. Myös lain esitöissä todetaan tässä yhteydessä, että näiden säännösten vastaisesti hankitut todisteet asetetaan hyödyntämiskieltoon.⁸⁴

⁸² Pölönen 2003, s. 206.

⁸³ Kallio-Nordlund 2024, s. 379.

⁸⁴ HE 46/2014 vp, s. 92.

Periaatteessahan vastaan voi tulla myös tilanne, jossa todistamiskielto murretaan ja todiste olisi tällöin hyödynnettävissä oikeudenkäynnissä. Jos tällaisen todisteen hankkimiseksi on kuitenkin käytetty lainvastaista menetelmää, tulisi todistetta arvioida OK 17:25.3:stä ilmeväen yleissäännöksen valossa. *Rautio* ja *Frände* ovat tulkinneet tilannetta siten, että silloin hyödyntämiskielto muuttuu luonteeltaan itsenäiseksi, vaikka se onkin ollut alun perin liitännäinen vaitiolovelvollisuuteen tai -oikeuteen.⁸⁵

3.4 Hyödyntämiskiellot oikeudenkäymiskaassa

3.4.1 Kidutus

OK 17 luvun 25 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimien ei saa hyödyntää kiduttamalla saatua todistetta. Kielto on ehdottoman pakottava, eli siitä ei voi poiketa missään tilanteessa. Tuomioistuimella ei siis ole minkäänlaista harkintavaltaa tällaisen epäeettisesti hankitun todisteen käyttämisessä, vaan sen tulee sulkea tällaiset todisteet pois oikeudenkäynnistä.⁸⁶ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) mukaan kiduttamalla saatua todistetta ei voi lähtökohtaisesti pitää luotettavana, koska kidutuksen uhri todennäköisesti sanoo tai tekee mitä vain mitä kiduttaja tältä pyytää, jotta kidutus loppuu.⁸⁷ Kielto kattaa virkamiesten julkista valtaa käyttäessään hankkimat todisteet, yksityishenkilöiden hankkimat todisteet sekä ne todisteet, jotka toisen valtion viranomaisen hankkii. Kielto koskee kaikkia kiduttamalla saatuja todisteita riippumatta siitä, onko kidutukseen ryhdytty tarkoituksena hankkia todiste vai onko kidutukseen ryhdytty muusta syystä. Merkitystä ei anneta myöskään sille, vaikka todiste koituisikin uhrin eduksi.⁸⁸ Kielto on jo siitäkin syystä perusteltu, että rikoslaissa (39/1889, RL) kidutus on kriminalisoitu, ja siitä voi seurata viranomaiselle rikosoikeudellinen vastuu. Luonnollisesti todistetta voidaan kuitenkin hyödyntää oikeudenkäynnissä, joka koskee kidutusta itsessään ja todisteella todistetaan vastaajan syyllistymistä tekoon.⁸⁹ Kielto on luonteeltaan yleinen, eli kielto kattaa rikosasioiden lisäksi myös riita-asiat.⁹⁰

⁸⁵ *Rautio – Frände* 2016, s. 188, ks. myös *Kallio-Nordlund* 2024, s. 202.

⁸⁶ Kidutuksella voi olla joissain tapauksissa hyödyntämiskieltona niin sanottu etäisvaikutus, jolloin kidutuksen vaikutus ulottuu epäsuorasti myös muihin todisteisiin. EIT on ratkaisussaan *Gäfgen v. Saksa* todennut, että mikäli oikeudenkäynnissä käytetään kidutuksella hankittua todistetta, se tekee koko oikeudenkäynnistä epäoikeudenmukaisen. Ks. etäisvaikutuksesta esim. *Riekkinen* 2014, s.132–133, *Hirvelä – Heikkilä* 2017 s. 408–409, *Rautio – Frände* 2020, s. 201–202 ja Pölonen – Tapanila 2015 s. 250.

⁸⁷ Ks. esim. *Othman v. Yhdistynyt kuningaskunta*.

⁸⁸ HE 49/2014 vp, s. 87, *Fredman* ym. 2025, s. 503.

⁸⁹ HE 49/2014 vp, s. 88, ks. myös YK:n kidutuksenvastaisen yleissopimuksen 15 artikla.

⁹⁰ *Rautio – Frände* 2020, s. 186.

Kidutuksen määritelmää ei ole avattu hyödyntämiskieltoa koskevassa säännöksessä. Perustuslain (731/1999, PL) esitöissä kidutus on määritelty erittäin vakavaksi henkistä tai fyysistä kärsimystä aiheuttavaksi kohteluksi.⁹¹ Kidutukseen rinnastetaan myös muu ihmisarvoa vakavasti loukkaava tapa, jolla todiste on saatu. Kidutuksen määrittelyssä lähtökohtana voidaan pitää RL 11 luvun 9a §, jonka mukaan kidutuksena pidetään virkamiehen toiselle aiheuttamaa voimakasta ruumiillista tai henkistä kärsimystä saadakseen hänet tai muun henkilön tunnustamaan tai antamaan tietoja. Näin ollen kyse ei ole vain fyysisestä kidutuksesta vaan myös esimerkiksi henkisestä painostuksesta, uhkailusta tai nöyryyttämisestä.⁹²

Kidutuksen määrittelyssä tulisi kuitenkin huomioida myös EIT:n sekä kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICC) oikeuskäytäntö.⁹³ EIT on esimerkiksi todennut, että kaltoinkohtelun tulisi ylittää tietyille tasolle, jotta kyse voisi olla kidutuksesta. Huomiota tulisi tällöin kiinnittää tapauksen olosuhteisiin, kohtelun laatuun, kohteluun liittyviin olosuhteisiin ja kestoon sekä kohtelun aiheuttamiin psyykkisiin ja fyysisiin seuraamuksiin. Joissain tapauksissa merkitystä on myös annettu uhriin liittyville tekijöille.⁹⁴ Kidutuksen nähdään yleisesti olevan törkeä teko, johon liittyy tahallisuus, tietty intensiteetti ja tarkoitus.⁹⁵ *Rautio* ja *Frände* ovat luonnehtineet kidutusta vakavimmaksi itsekriminointisuojaan loukkaukseksi. Oikeudenkäymiskaaren näkökulmasta epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla saatu todiste ei välttämättä ole aina lain tarkoittamalla tavalla kidutusta. Tällöin todisteen käyttöä arvioidaan OK 17 luvun 25 §:n eri momenttien mukaan riippuen tilanteesta. *Rautio* ja *Frände* ovat todenneet, että jos tällainen todiste on saatu tavalla, joka ei ole varsinaisesti kidutusta, mutta rikoo henkilön oikeutta olla todistamatta itseään vastaan (itsekriminointisuoja), sen käyttöä arvioidaan toisen momentin ensimmäisen virkkeen perusteella. Jos taas itsekriminointisuoja ei ole rikottu, jää arvio tuomioistuimen harkittavaksi lain kolmannen momentin yleissäännöksen perusteella, johon tutustutaan jäljempänä.⁹⁶ *Vuorenpää* on tullut sen sijaan

⁹¹ HE 309/1993, s. 47.

⁹² Ks. *Gäfgen v. Saksa* (1.6.2010), jossa valittajaa oli uhkailtu kovalla kivulla, jotta hänet saatiin paljastamaan siepatun lapsen olinpaikka. Tapauksessa EIT oli todennut, että vaikka kohtelu ei ollut kidutusta, kovalla kivulla uhkaaminen oli siitä huolimatta vastoin artiklaa 3. Tämä tulkinta siitäkään huolimatta, että kyseessä oli tilanne, jossa pyrittiin pelastamaan ihmishenki. Nöyryyttämisestä esimerkkinä on ratkaisu *Jalloh v. Saksa* (11.7.2006), jossa EIT oli katsonut, että valittajan epäinhimillinen ja halventava kohtelu riitti rikkomaan artiklaa 3, vaikka kyse ei varsinaisesti ollut kidutuksesta.

⁹³ HE 46/2014 vp, s. 87.

⁹⁴ Ks. EIS 3 artiklaa koskevasta ratkaisukäytännöstä HE 76/2009 vp, s. 13–17.

⁹⁵ *Hirvelä – Heikkilä* 2017, s. 133.

⁹⁶ Ks. *Rautio – Frände* 2020, s. 186.

siihen lopputulokseen, että esimerkiksi väkivaltaa sisältävä menettely, joka ei yllä kidutuksen tasolle, arvioidaan tällaisessa tilanteessa suoraan lain 3 momentin perusteella.⁹⁷

Kielto korostaa osaltansa Suomen sitoutumista kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin ja oikeusvaltioperiaatteeseen. Kielto suojaa yksilöiden oikeuksia ja turvaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. Kiellon taustalla on Euroopan ihmisoikeussopimus, jonka 3 artiklassa on säädetty kidutuksen kiellosta sekä YK:n kidutuksen vastainen yleissopimus (SopS 60/1989).⁹⁸ Kidutuksen kiello on lisäksi kirjattu PL 7 §:n 2 momenttiin ja KP-sopimuksen 7 artiklaan.

3.4.2 Vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittu todiste

Itsekriminointisuoja on yksi tärkeimmistä periaatteista rikosasioissa, joka ilmentää kahta keskeistä rikosprosessioikeudellista periaatetta, syyttömyysolettamaa ja oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Itsekriminointisuoja suojaa yksilöä joutumasta todistamaan itseään vastaan rikosprosessissa. Tällä tarkoitetaan sitä, ettei ketään voida pakottaa tunnustamaan syyllisyyttään tai antamaan lausuntoja, jotka voisivat johtaa hänen itsensä tuomitsemiseen.⁹⁹ Periaate tarkoittaa myös käytännössä sitä, että epäilty saa esitutkinnassa päättää olla lausumatta mitään, eikä epäillyllä ole siten luonnollisesti myöskään totuudessapysymisvelvollisuutta.¹⁰⁰

Rikosasiassa vastaajan vaikeneminen voidaan yleensä nähdä hänen vahingokseen vain erityistapauksissa. Tällöin on kyse tilanteista, joissa vastaaja on itse vastuussa siitä, että hän ei ole antanut riittäviä tai uskottavia selityksiä tietyille seikoille, kuten esimerkiksi rikospaikalla olemiselle tai anastetun omaisuuden löytymiselle hänen hallustaan. Tässä tilanteessa voidaan puhua niin sanotusta "selitystaakasta", jossa vastaajalle voidaan asettaa velvollisuus selittää tilanne, jos olosuhteet siihen viittaavat.¹⁰¹ Vaikka rikosasian vastaajalla ei ole lakisääteistä totuudessapysymisvelvollisuutta, hänen vaikenemisensa tai antamansa väärät tiedot

⁹⁷ Ks. *Vuorenpää* 2020, s. 120, jossa *Vuorenpää* luonnehtii kidutusta varsin voimakkaaksi fyysiseksi tai henkiseksi väkivallaksi. Tällöin kaikkea pahoinpitelyä ei voida pitää kidutuksen tasolle yltävänä ja kysymys hyödyntämiskiellosta tulisi tällaisen lievempää pahoinpitelyä sisältävän menettelyn perusteella ratkaista suoraan OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin perusteella.

⁹⁸ HE 46/2014 vp, s. 29.

⁹⁹ *Helenius – Linna* 2024, s. 506–507. Ks. myös *Pentikäinen* 2012, s. 224. Itsekriminointisuoja ilmenee myös esitutkintalain 4 luvun 3 §:stä yhtenä esitutkintaperiaatteena.

¹⁰⁰ *Vuorenpää* 2023, s. 157–158, *Fredman* ym. 2025, s. 86–88.

¹⁰¹ *Helenius – Linna* 2024, s. 507 ja *Launiala* 2013, s. 35.

voivat vaikuttaa tuomioon. Tämä tarkoittaa sitä, että jos vastaaja ei puhu tai antaa virheellisiä tietoja, oikeus voi huomioida tämän hänen vahingokseen.¹⁰² Kuitenkin, kuten EIT on todennut tapauksessa *John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta*, pelkästään se, että vastaaja pysyy vaiti tai kieltäytyy todistamasta, ei ole riittävä peruste tuomion langettamiseen. Tuomio ei EIT:n mukaan voi perustua pääasiassa tai yksinomaan syytetyn vaitioloon. Ratkaisun mukaan on selvää, että vaikka syytetyn vaitiolo ei voi yksin olla tuomion perustana, se voi kuitenkin olla merkittävä tekijä arvioitaessa syyttäjän esittämiä todisteiden vakuuttavuutta tilanteessa, jossa olosuhteet ovat sellaiset, että syytetyltä voidaan kohtuudella odottaa selitystä.¹⁰³

OK 17 luvun 25 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuin ei saa rikosasiassa hyödyntää 18 §:ssä säädetyn vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittua todistetta. OK 17 luvun 18 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen varaan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen. Säännös koskee tilanteita, joissa henkilöä pakotetaan todistamaan itseään tai läheistään vastaan tai joissa todisteita hankitaan häntä vastaan vastoin hänen tahtoaan painostamalla tai pakottamalla. Sen sijaan kielto ei päde tapauksiin, joissa henkilö joutuu vain sallimaan todisteiden keräämisen passiivisesti, kuten kotietsinnän tai verinäytteen ottamisen yhteydessä.¹⁰⁴

OK 17 luvun 25 §:n 2 momentin mukaan hyödyntämiskielto koskee myös todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän oli tällöin epäiltynä tai vastaajana rikoksesta taikka esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, ja jos todisteen hankkiminen rikosasiassa olisi ollut vastoin 18 §:ää. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että hyödyntämiskielto voi joissain tapauksissa poikkeuksellisesti ulottua myös laillisesti saatuihin todisteisiin. Näin on esimerkiksi tilanteessa, jossa kyse on niin sanotuista rinnakkaisista prosesseista. Tällaisessa rinnakkaisessa prosessissa, kuten esimerkiksi verotus- tai ulosottomenettelyssä, henkilö voi olla velvollinen

¹⁰² *Helenius – Linna* 2024, s. 507 ja HE 222/2010 vp s. 192–193.

¹⁰³ HE 222/2010 vp s. 192–193.

¹⁰⁴ PeVL 39/2014 vp, s. 4. Ks. myös *Vuorenpää* ym. 2021, kohta Itsekriminointisuoja loukaten saatu todiste ja *Laumiala* 2013, s. 22.

antamaan sellaisia tietoja, jotka voivat olla raskauttavia rikosoikeudellisessa mielessä. Jos tällaisessa menettelyssä saatuja tietoja ei olisi saanut kerätä rikosprosessissa OK 17:18:n perusteella, niitä ei saa käyttää todisteena rikosasiassa.¹⁰⁵

Itsekriminointisuojaan soveltumista vireillä olevan rikosprosessin rinnalla myös muihin rikosprosessin ulkopuolisiin menettelyihin, on tarkasteltu korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2009:80. KKO on ratkaisussaan linjannut, että itsekriminointisuoja ulottuu vireillä olevan rikosprosessin rinnalla sen ulkopuolisiin menettelyihin, mikäli viisi kriteeriä täyttyvät. Jos samanaikaisuusvaatimus, yhteysvaatimus, relevanttiusvaatimus, ns. palomuurin puuttuminen sekä pakko ovat samanaikaisesti olemassa, henkilöä on pidettävä itsekriminointisuojaan näkökulmasta syytettynä, vaikka hänen muodollinen asemansa rinnakkaisessa menettelyssä ei vastaisikaan rikosprosessin syytetyn asemaa.

Samanaikaisuusvaatimuksella ja yhteysvaatimuksella tarkoitetaan sitä, että menettelyillä tulee olla sekä asiallinen- että ajallinen yhteys. Samanaikaisuusvaatimus täyttyy silloin kun henkilö on tiedon antaessaan epäiltynä tai syytteessä kyseisestä rikoksesta tai jos rikosprosessi on jo vireillä. Tällöin kyseistä tietoa ei saa hyödyntää rikosasiassa. Rikosprosessin alkuketkeksi on katsottu se hetki, kun päätös esitutkinnan aloittamisesta tehdään.¹⁰⁶ Yhteysvaatimus edellyttää sanktiouhan alla annettujen tietojen ja rikosepäilyä välistä keskinäistä liityntää, jolloin rikosprosessin ulkopuolisessa menettelyssä annetulla lausumalla tulisi olla tarpeeksi kiinteässä yhteydessä asiaan, jota käsitellään rikosprosessissa. Yhteysvaatimuksen on katsottu täyttyvän ainakin silloin, kun sanktiouhkainen kuuleminen ja rikosepäily liittyvät samoihin oikeustositseikkoihin.¹⁰⁷ Yhteysvaatimuksen täyttymistä on arvioitava aina syytetyn näkökulmasta, tällöin, mikäli syytetty arvioi annettavien tietojen liittyvän rikosepäilyyn, ei tietoja tarvitse antaa.¹⁰⁸ Asiallisella yhteydellä tarkoitetaan myös sitä, että mikäli henkilö esimerkiksi kertoo verotusmenettelyssä tappaneensa tuttavansa, tätä tietoa voidaan käyttää henkirikosasiassa, koska se ei ole merkityksellinen verotuksen kannalta.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Vuorenpää ym. 2021, kohta Itsekriminointisuoja loukaten saatu todiste.

¹⁰⁶ Vuorenpää ym. 2021, kohta Itsekriminointisuoja loukaten saatu todiste. Ks. myös esim. Virolainen – Pölonen 2004 s. 309

¹⁰⁷ Vuorenpää 2020, s. 97, Illman 2009, s. 9 ja Frände 2010, s. 234.

¹⁰⁸ KKO 2009:80, kohta 17.

¹⁰⁹ Vuorenpää ym. 2021, kohta Itsekriminointisuoja loukaten saatu todiste

Relevanttiusvaatimus liittyy läheisesti yhteysvaatimukseen, ja se koskee sitä, kuinka merkittäviä pakolla tai rangaistuksen uhalla annetut tiedot ovat tutkittavana olevassa rikosasiassa. Itsekriminointisuojan piiriin eivät kuulu tiedot, joilla ei ole minkäänlaista vaikutusta syyllisyyden arviointiin eli jotka ovat prosessissa sisällöllisesti neutraaleja. Relevanttiusvaatimus toteutuu silloin, kun epäilty joutuu antamaan tietoa, joka voi vaikuttaa kielteisesti hänen asemaansa rikosprosessissa. Korkein oikeus on todennut, että suoja tulee kyseeseen jo siinä vaiheessa, kun ei voida varmasti sulkea pois sitä mahdollisuutta, että annetuilla tiedoilla olisi merkitystä rikosasian käsittelyssä. Kuten edelläkin on mainittu, myös relevanttiusvaatimuksen osalta arvioinnissa tulee huomioida tilanne epäillyn näkökulmasta ja se tiedollinen asema, joka hänellä on sillä hetkellä, kun häntä vaaditaan antamaan tietoja rangaistuksen uhalla.¹¹⁰

Palomuuria koskeva edellytys sen sijaan liittyy siihen, voidaanko siviilimenettelyssä annettuja tietoja hyödyntää rikosprosessissa. Tällöin arvioidaan, tarjoaako siviilioikeudellinen sääntely riittäviä oikeusturvamekanismeja, jotka estäisivät sen, että siviilikuulemisessa rangaistuksen uhalla annetut lausumat päätyvät käyttöön rikosprosessissa. Käytännössä tällainen suoja voi toteutua esimerkiksi juurikin hyödyntämiskiellolla. Mikäli kuitenkin tällaisia suojakeinoja ei ole, itsekriminointisuoja voi laajentua myös tilanteisiin, joissa henkilöä kuullaan rikosprosessin ulkopuolella.¹¹¹

Pakkoa koskeva edellytys puolestaan tarkoittaa, että itsekriminointisuoja ei kata vapaaehtoisesti annettuja lausumia. Suojan synty edellyttää, että henkilö joutuu antamaan tietoja jonkinlaisen sanktion tai muun painostuskeinon uhalla. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi ne, joissa tiedonantoon liittyy uhka painostusvankeudesta tai rangaistava totuusvelvollisuus.¹¹²

OK 17 luvun 25 §:n 2 momentin mukaan mikäli kuitenkin henkilö on muussa menettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä tai siihen rinnastuvassa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman taikka väärän tai sisällöltään totuuden vastaisen asiakirjan taikka väärän tai väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaista menettelyä koskevassa rikosasiassa. Tämä lause

¹¹⁰ KKO 2009:80, kohta 17.

¹¹¹ Vuorenpää 2020, s. 98. Ks. myös Virolainen – Pölönen 2004 s. 316–318 ja Tarkka 2016, s. 498–499.

¹¹² KKO 2009:80 perustelut kohta 19, Vuorenpää 2020, s. 98 ja Koponen 2006 s. 140–142. EIT:n oikeuskäytännöstä sanktiouhan merkitystä itsekriminointisuojan syntymisedellytykselle on käsitelty muun muassa ratkaisussa *Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta* (17.12.1996).

on otettu säännökseen selvyyden vuoksi. Esimerkiksi sosiaalietuuksien väärinkäyttöön liittyvässä oikeudenkäynnissä voidaan käyttää todisteena sitä, että henkilö on aiemmin etuuskäsittelyssä ilmoittanut virheellisesti olleensa työtön saadakseen toimeentulotukea. Tässä tapauksessa rikos perustuu siihen, että henkilö on antanut harhaanjohtavaa tietoa etuuden saamiseksi, eikä siihen, että hän olisi antanut vääriä tai valheellisia tietoja aiemmin tekemästään rikoksesta.¹¹³

Lain esitöiden mukaan itsekriminointisuoja koskeva hyödyntämiskielto soveltuu myös sellaisen todisteen kohdalla, joka on hankittu epäillylle läheisen henkilön vaitiolo-oikeutta loukaten.¹¹⁴ Läheiskriminointisuoja voidaan jäsentää osaksi itsekriminointisuojan laajennettua soveltamisalaa, jonka tarkoituksena on ulottaa rikosoikeudellinen suoja myös rikoksesta epäillyn lähipiiriin kuuluviin henkilöihin. Tällainen tulkinta on oikeutettu ja perusteltu, sillä olisi kohtuutonta edellyttää syytetyn läheiseltä myötävaikuttamista oman läheisensä rikosoikeudelliseen vastuuseen saattamiseen. Läheiskriminointisuojan subjektiivinen soveltamisala määräytyy tarkemmin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentin nojalla.¹¹⁵ Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2017:65 todennut, että läheiskriminointisuoja ei ulotu itsekriminointisuoja pidemmälle.¹¹⁶

Kuten sanottu, itsekriminointisuoja on keskeinen osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja sen katsotaan olevan yksi prosessuaalisista perus- ja ihmisoikeuksista, joka taataan perustuslain 21 §:n 1 momentissa.¹¹⁷ Itsekriminointisuoja on periaatteena tunnustettu kansainvälisesti.¹¹⁸ Se on kirjattu muun muassa KP-sopimuksen 14 artiklaan ja epäsuorasti EIS 6 artiklaan. Suomessa itsekriminointisuoja on kirjattu OK 17 luvun 18 §:n lisäksi muun muassa ETL 4 luvun 3 §:n. Itsekriminointisuoja onkin siis voimassa jo esitutkintavaiheessa ja on yksi keskeisimmistä esitutkintaperiaatteista.¹¹⁹

¹¹³ ks. *Vuorenpää* ym. 2021, kohta Itsekriminointisuoja loukaten saatu todiste.

¹¹⁴ HE 46/2014 vp s. 89.

¹¹⁵ *Vuorenpää* 2020, s. 86–87.

¹¹⁶ KKO 2017:65 perustelut, kohta 13. Ks. myös *Vuorenpää* 2020, s. 90.

¹¹⁷ HE 309/1993 vp, s. 74.

¹¹⁸ Ks. KKO 2015:6, kohta 11.

¹¹⁹ HE 222/2010 vp s. 192.

3.4.3 OK 17:25.3 yleissäännös

OK 17 luvun 25 §:n 3 momentissa säädetään niin sanotusta harkinnanvaraisesta hyödyntämiskiellosta¹²⁰, jota kutsutaan myös hyödyntämiskieltojen yleissäännökseksi.¹²¹ OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin mukaan muussa tapauksessa tuomioistuin saa hyödyntää myös lainvastaisesti hankittua todistetta, jollei hyödyntäminen vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet. Momentti koskee sekä riita- että rikosasioita, vaikka käytännössä säännös saa suuremman merkityksen rikosprosessissa.¹²²

Säännöksen sanamuodostakin ilmenee peruslähtökohtana jo edellä mainittu vapaan todistelun periaate, vaikkakin se mahdollistaa siitä huolimatta todisteen jättämisen huomiotta, jos siihen on painavat syyt. Momentissa on määrätty harkinnassa huomioon otettavista tekijöistä, mutta näiden tarkoituksena ei ole muodostaa tyhjentävää luetteloa, vaan myös muut tapauksen olosuhteet voivat vaikuttaa ratkaisuun. Asiaa punnittaessa tulisi ottaa huomioon asian selvityksintressi sekä ne mahdolliset kielteiset vaikutukset, joita todisteen hyödyntämisellä olisi yksilön perus- ja ihmisoikeuksille, muille yksilön oikeuksille tai hänen oikeusturvallalleen.¹²³

Lainvastaisesti saadulla tarkoitetaan tässä yhteydessä esimerkiksi sitä, että todiste on saatu käyttämällä hyväksi rangaistavaksi säädettyä menettelyä. Voi olla myös niin, että lainvastaisuus ilmenee muuna prosessuaalisessa tai aineellisessa lainsäädännössä kiellettyinä menettelyinä, johon voi liittyä sanktio tai joka voi toisaalta olla myös sanktioimaton. Lain esitöissä kerrotaan esimerkkinä, että momentin näkökulmasta lainvastaisesti saatuna voisi tulla viranomaisten osalta arvioitavaksi sellainen tilanne, jossa viranomaisen ylittää toimivaltansa.¹²⁴ Lainvastaisuutta käsitteenä tulisi tämän momentin yhteydessä tulkita laajasti.¹²⁵

Hyödyntämiskieltoa harkitessa tulisi lain esitöiden mukaan kiinnittää huomiota erityisesti EIT oikeuskäytäntöön. Todisteen hyödynnettävyys tulisi tuomioistuimen mukaan

¹²⁰ HE 46/2014 vp, s. 92.

¹²¹ Ks. esim *Vuorenpää* 2020, s. 120.

¹²² *Rautio – Frände* 2016, s. 180.

¹²³ HE 46/2014 vp, s. 92.

¹²⁴ HE 46/2014 vp, s. 92.

¹²⁵ HE 46/2014 vp, s. 93.

pääsääntöisesti ratkaista kansallisella tasolla. Kidutuksen ja itsekriminointisuojaan loukkauksen luonteesta kuitenkin seuraa se, että EIT on pitänyt tällaisilla tavoilla saatujen todisteiden hyödyntämistä itsessään sopimusrikkomuksena.¹²⁶ Muutoinkin lainvastainen menettely katsotaan todennäköisesti vakavammaksi, jos loukkaus kohdistuu henkilön perus- ja ihmisoikeuksiin, kuten yksityiselämän suojan ydinalueelle.¹²⁷

Asian laatua arvioidessa tulisi ottaa huomioon rikoksen vakavuus. Tällöin kynnyksen todistusaineiston hyödyntämättä jättämiselle on korkein silloin kun kyseessä on vakavimmat rikokset ja sen sijaan kynnyksen tulee olla matalampi lievempien rikosten kohdalla. On luonnollista tehdä tällainen tulkinta, sillä vakavimpien rikosten kohdalla rikoksen selvittämisen painoarvo on huomattava.¹²⁸ Rikoksen vakavuus on kuitenkin suhteellinen käsite ja tämän vuoksi sen arvioiminen ei aina ole yksinkertaista.¹²⁹

Rautio ja *Frände* ovat esittäneet oikeuskirjallisuudessa kritiikkiä asian laatuun perustuvasta harkinnasta. Asian laatuun perustuva harkinta ei ole EIS:n yleisesti omaksuma tulkinta. *Rautio* ja *Frände* korostavat tässä yhteydessä, että lähtökohtaisesti jokaisen oikeudenkäynnin tulee olla tasapuolisesti oikeudenmukainen, jolloin olisi ongelmallista ajatella, että vaatimus voisi vaihdella asian laadun mukaan.¹³⁰ *Vuorenpää* on ottanut kantaa keskusteluun lisäämällä, että siviiliprosessissa asia voi muodostua pulmalliseksi, sillä asian laadun arviointi on tällöin haastavampaa verrattuna rikosprosessiin, jossa asian laatua voidaan arvioida rikoksen vakavuuden kautta.¹³¹ Siviiliprosessissa ei siten ole tällaista konkreettista mittaria, jonka perusteella asian vakavuutta voitaisiin arvioida.

Toisena kriteerinä momentissa on mainittu todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus. Arvioinnissa lähtökohdaksi otetaan EIT:n ratkaisukäytäntö, jonka mukaisesti huomiota kiinnitetään siihen, mitä oikeutta on loukattu ja toisaalta myös siihen kuinka vakava loukkaus on. Tällöin tulkintalinja on se, että kidutusta lähimpänä oleva epäinhimillinen tai halventava kohtelu antaa painavamman perusteen hyödyntämiskiellon

¹²⁶ HE 46/2014 vp, s. 93.

¹²⁷ *Pölonen – Tapanila* 2015 s. 230 ja *Vuorenpää* 2020, s. 124.

¹²⁸ HE 46/2014 vp, s. 93. Ks. myös *Jonkka* 1998, s. 1260, jonka mukaan selvittämisen painoarvon kohoaminen puoltaa niin ikään tutkinnan tehostamista tarkoittavan tai prosessin jatkamista merkitsevän keinon käyttöä, kuten pakkokeinon käyttöä tai syytteen nostamista. Toisaalta taas oikeusturvanintressin painoarvon kohoaminen puoltaa näistä keinoista pidättäytymistä.

¹²⁹ LaVM 19/2014 vp s. 21., ks. myös *Vuorenpää* 2020, s. 122.

¹³⁰ *Rautio – Frände* 2016, s. 182.

¹³¹ Ks. *Vuorenpää* 2020, s. 122.

asettamiselle. Toisaalta EIT:n ratkaisu *Jalloh v. Saksa* on esimerkki ratkaisusta, jossa kidutusta lievemällä oikeudenloukkauksella saatu todiste johti siihen, että oikeudenkäynti muodostui epäoikeudenmukaiseksi. On selvää, että todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkaus on vakavampi silloin, kun todiste on hankittu tahallaan rikoksella. Esimerkiksi rikosprovokaatiolla eli rikokseen yllyttämällä saadut todisteet asetetaan vakiintuneen käytännön mukaisesti hyödyntämiskieltoon, sillä EIT:n ratkaisukäytännössä oikeudenkäynti katsotaan tällöin epäoikeudenmukaiseksi.¹³²

Lain esitöissä on puollettu tulkintaa, jonka mukaan huomiota pitäisi kiinnittää juurikin siihen, että onko todiste tietoisesti hankittu lainvastaisella menettelyllä tietäen, että todistetta ei saa hankittua muulla tavalla. Tällainen tilanne voisi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun esitutkintaviranomainen päättää suorittaa kotietsinnän, vaikka laissa säädetty perusteet etsinnälle eivät täytyisikään. Tilannetta voidaan siis verrata tilanteeseen, jossa esitutkintaviranomainen ryhtyy kotietsintään sinänsä laillisilla perusteilla, mutta itse etsintä toteutetaan menettelyllä, joka ei seuraa laissa määrättyä menettelytapaa. Tällöin perustellumpaa on päätyä siihen, että ensiksi mainittu menettely olisi moitittavampaa ja todisteen asettaminen hyödyntämiskieltoon olisi todennäköinen lopputulema.¹³³

Todisteen hankintatavalla voi olla merkitystä todisteen luotettavuudelle, jonka vuoksi myös merkitykselle tulee antaa painoarvoa harkinnassa. Kuten edellä on mainittu, esimerkiksi kiduttamalla saatu todiste on juuri siitä syystä lähtökohtaisesti epäluotettava, että kidutus on hyvin painostava keino, jolla helposti saadaan henkilö kertomaan lähestulkoon mitä vain, jotta kidutus loppuisi. Käytännössä tähän kriteeriin liittyvä harkinta voisi tapahtua silloin, kun pohditaan asianosaisen tai todistajan kertomuksen luotettavuutta.¹³⁴ Tilanne voi olla käsillä myös esimerkiksi silloin, kun lasta johdatellaan tai muuten painostetaan kuulustelutilanteessa.¹³⁵ Pölönen ja Tapanila ovat tehneet sen tulkinnan, että kynnys todisteen hyödyntämiskiellon asettamiselle todisteen epäluotettavuuteen vedoten tulee olla hyvin korkealla, sillä arviointi on tehtävissä vapaan todistusharkinnan avulla.¹³⁶

¹³² Ks. *Teixeira de Castro v. Portugali* (19.6.1998) ja *Ramanauskas v. Liettua* suuri jaosto (5.2.2008), ks. myös HE 46/2014 vp, s. 94.

¹³³ HE 46/2014 vp, s. 93–94.

¹³⁴ HE 46/2014 vp, s. 94.

¹³⁵ *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 337–339 ja *Rautio – Frände* 2016, s. 183.

¹³⁶ *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 337–339.

Neljäs momentissa mainittu kriteeri on todisteen merkitys asian ratkaisemiselle. Jos todisteella ei ole suurempaa merkitystä, on luonteeltaan muuta todistusaineistoa täydentävää ja todistusaineisto esimerkiksi sisältää jo sitä näyttöarvoltaan parempia todisteita, on todennäköisempää, että todisteen kohdalla päädytään siihen, että se asetetaan hyödyntämiskieltoon.¹³⁷ Toisaalta taas tilanteessa, jossa todiste on merkittävä, kuten esimerkiksi silminnäki-jän kertomus tai rikoksentekeväline, puoltaisi se osaltaan todisteen hyödynnettävyyttä. Harkinnassa hyödynnettävyyttä puoltavana tekijänä voi olla myös se seikka, että todiste olisi voitu saada myös laillisesti. Sinänsä siis tällaisessa tilanteessa hyödyntämiskieltoa ei ole välttämättä ideaalia asettaa. Lain esitöissä on lisäksi lausuttu, että hyödynnettävyyttä voi puoltaa asianosaisen suhtautuminen hyödynnettävyyteen tilanteessa, jossa todiste tul-taisiin esittämään kyseistä asianosaista vastaan. Tähän on kuitenkin suhtauduttava varauksella eikä se, että asianosainen hyväksyy hyödynnettävyyden tee todisteesta välttämättä hyödyntä-miskelpoista. Edelläkin mainitut oikeudenloukkaukset ovat sen luokkaisia, että asianosainen ei voi välttämättä pätevästi suostua todisteen hyödynnettävyyteen varsinkin, jos lainvastainen menettely loukkaa asianosaisen perus- ja ihmisoikeuksia.¹³⁸

Momenttia voisikin siis luonnehtia niin sanotusti kaatoluokaksi, jonka kriteerien avulla voi-daan tunnistaa ne kaikki muut hyödyntämiskieltojen kattamat tilanteet, joita ei ole mainittu kyseisessä pykälässä tai jotka eivät sisälly todistamiskieltoihin. Säännös on luonteeltaan joustava ja sillä on iso merkitys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeena tilanteissa, joissa yksittäistapausten erityispiirteet edellyttävät erillistä oikeudellista harkintaa.

3.4.4 Todistamiskiellot ja kirjallisen kertomuksen käyttökielto

Todistamiskielloista säädetään OK 17 luvun 10–23 §:ssä. Todistamiskiellot merkitsevät va-paan todistelun rajoittamista.¹³⁹ Säännökset ovat laadittu todistajaa silmällä pitäen, mutta siitä huolimatta säännös on luonteeltaan todistuskeinoneutraali, eli kielto ulottuu vastaavasti kaikkiin muihinkin todistuskeinoihin. Tällöin esimerkiksi todistelu samasta asiasta ei on-nistu asiakirjatodisteidenkaan kautta.¹⁴⁰ Kuten edellä on mainittu todistamiskiellot

¹³⁷ Ks. esim *Gäfgen v. Saksa* (1.6.2010) ja *Lee Davies v. Belgia* (28.7.2009).

¹³⁸ HE 46/2014 vp, s. 94.

¹³⁹ Oikeuskirjallisuudessa todistamiskiellot on perinteisesti jaettu kolmeen ryhmään, todistusteemakieltoon, todistuskeinokieltoon ja todistusmetodikieltoon. Ks. esim. *Pölönen* 2003, s. 182 ja *Vuorenpää* 2018, s. 306–307.

¹⁴⁰ *Fredman* ym. 2025, s. 483. Ks. myös HE 46/2014 vp, s. 57.

linkittyvät vahvasti hyödyntämiskieltoihin, sillä todistamiskiellon rikkominen johtaa todisteen asettamiseen hyödyntämiskieltoon tilanteessa, jossa todistamiskielto on voimassa eikä sitä ole lain perusteella muutoin murrettu.

Todistamiskiellot perustuvat perinteisesti salassapitointresseihin.¹⁴¹ Nämä salassapitointressit kattavat esimerkiksi valtion turvallisuuden tai ulkosuhteiden kannalta salassa pidettävät tiedot (OK 17:10), tuomioistuimen päätösneuvotteluiden sisältöä koskevat tiedot ja sovittelumenettelyssä annetut tiedot (OK 17:11), virkamiehen vaitiolovelvollisuuden (OK 17:12), asianajajan tai oikeudenkäyntiavustajan sekä tulkin vaitiolovelvollisuuden (OK 17:13), lääkärin ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden vaitiolovelvollisuuden (OK 17:14), papin vaitiolovelvollisuuden (OK 17:16), liikesalaisuuksia koskevat tiedot (OK 17:19) sekä toimittajien lähdesuojan (OK 17:20).¹⁴²

Osa todistamiskielloista antavat oikeuden olla todistamatta ja osa toisaalta taas velvoittaa vaitioloon. Edellä mainitut suojeleintresseihin perustuvat todistamiskiellot ovat esimerkkejä sellaisista todistamiskielloista, jotka ovat ehdottomia eivätkä anna harkintavaltaa todistamisen suhteen. Sen sijaan esimerkiksi itsekriminointi- ja läheiskriminointisuoja koskeva todistamiskielto (OK 17:18), asianosaisen nykyistä tai entistä avo- tai aviopuolisosa sekä muita sukulaisia koskeva todistamiskielto (OK 17:17) samoin kuin anonyymia todistajaa koskeva todistamiskielto (OK 17:21) ei ole on luonteeltaan varsinaisesti kielto vaan säännös antaa mahdollisuuden kieltäytyä todistamasta. Vaitiolovelvollisuuksia koskevat säännökset kuitenkin sallivat useimmissa tilanteissa todistamisen silloin, kun se henkilö, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, suostuu todistamiseen.¹⁴³

Todistamiskieltojen alaista todistusaineistoa voi kertyä esitutkinnassa esimerkiksi silloin, kun esitutkintaviranomainen tekee laite-etsintää ja laitteelta löytyy asianajajan ja tämän päämiehen eli rikoksesta epäillyn välistä kirjeenvaihtoa. Sama pätee tehtyyn kotietsintään. Asianajotoimistoon tehtävä etsintä sen sijaan tulee tehdä erityisenä etsintänä, jolloin mukana on

¹⁴¹ Vertaa esim. anglosaksinen prosessioikeus, jossa paras todistusaineisto -periaate on niin vahva, että se sisältää useita todistamiskieltoja koskevia säännöksiä, joita ei meillä tunneta. Yksi esimerkki on kuulopuhetodisteiden kielto Yhdysvaltojen prosessioikeudessa. Jos todistaja A on tehnyt havainnon ja kertonut siitä todistaja B:lle, ei tätä havaintoa saa esittää todisteena oikeudessa B:n todistajalausunnan kautta siten, että B kertoo mitä A on hänen mukaansa havainnut. Tällainen todistajankertomus on kielletty ja tuomioistuimen on hylättävä se. Ks. *Dahlman* 2018, kohta 2.3. Fri bevisvärdering och bevisförbud.

¹⁴² Ks. *Vuorenpää* 2020, s. 23.

¹⁴³ Ks. *Vuorenpää* 2020, s. 23–24.

etsintävaltuutettu, joka pitää huolen siitä, ettei etsintä kohdistu asianajosalaisuuden suojaamaan aineistoon. Sama pätee lääkärin vastaanottotiloissa, sanomalehden toimituksessa tai esimerkiksi virkamiehen työhuoneessa tehtyyn etsintään.¹⁴⁴

Todistamiskielto on todistamiskieltoja koskevien säännösten mukaan mahdollista murtaa silloin, kun syyttäjä ajaa syytettä ylitörkeästä rikoksesta.¹⁴⁵ Tuomioistuimien voi tällöin velvoittaa todistamaan todistamiskiellon alaisesta seikasta silloin kun syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Joissain tapauksissa murtaminen on mahdollista myös silloin, kun erityiset syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat.

Kirjallisen todisteen käyttökiellosta säädetään OK 17 luvun 24 §:ssä, jonka ensimmäinen momentti sisältää kiellon käyttää oikeudenkäynnin varalta laadittua yksityisluontoista kertomusta todisteena silloin kun se on annettu vireillä olevan tai alkavan oikeudenkäynnin varalta. Todettakoon kuitenkin, että säännökseen on säädetty joitakin poikkeuksia. Toinen kirjallisen todisteen käyttökielto on lain toisessa momentissa, joka sisältää kiellon käyttää esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa todisteena muissa kuin lain tuntemissa poikkeustilanteissa. Myös tällaisen kirjallisen todisteen käyttökieltoa on pidetty hyödyntämiskieltoihin liittyvänä, sillä sen hyödyntäminen johtaa todisteen rajaamiseen oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle.¹⁴⁶

4 SYYTTÄJÄN ROOLI TODISTEIDEN HYÖDYNNETTÄVYYDEN VARMISTAMISESSA

Syyttäjän tehtävänä ei ole ainoastaan päättää syytteen nostamisesta, vaan ideaalitalanteessa syyttäjä on aktiivinen toimija jo esitutkinnassa.¹⁴⁷ Syyttäjän velvollisuutena on nimittäin jo esitutkinnan aikana pyrkiä varmistamaan todisteiden hyödynnettävyys rikosprosessissa,

¹⁴⁴ *Fredman ym. 2025*, s. 976.

¹⁴⁵ Ylitörkeällä rikoksella tarkoitetaan rikosta, josta ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Ks. lähemmin esim. *Fredman ym. 2025*, s. 487–488.

¹⁴⁶ Ks. esim. *Riekkinen 2014*, s. 144, *Kallio-Nordlund 2024*, s. 194 ja *Pölonen 2003*, s. 326.

¹⁴⁷ Ks. *Tolvanen 2004*, s. 62. Niin ikään YK:n antamassa ohjeessa *Guidelines on the Role of Prosecutors 1990*, s. 3 korostetaan syyttäjän aktiivista roolia ja sitä, että mikäli kansallinen laki sallii, syyttäjän tulisi toimia aktiivisesti esitutkinnassa valvoen tutkinnan lainmukaisuutta.

mikä sisältää sen, että syyttäjä ei saa vedota syytteensä tueksi todisteluun, joka on saatu lainvastaisesti. Tämä on osa syyttäjän objektiivisuusvelvollisuutta, jota syyttäjän tulee noudattaa kaikessa toiminnassaan.¹⁴⁸ Objektiivisuusperiaate on määritelty oikeuskirjallisuudessa vakiintuneesti niin, että syyttäjän tulee toimia tasapuolisesti ja pyrkiä selvittämään niin syytteen puolesta kuin vastaankin puhuvat seikat. Objektiivisuusvelvollisuus ilmenee jo edellä mainitusta syyttäjälaitoksesta annetun lain 2 luvun 9 §:stä.¹⁴⁹ Esitutkintayhteistyöllä on täten tärkeä rooli sen suhteen, että syyttäjä voi tehokkaasti toteuttaa objektiivisuusvelvollisuuttaan esitutkinnassa. Esitutkintayhteistyön ja sitä kautta syyttäjän roolin vahvistamisella olisi merkittävästi positiivista vaikutusta muun muassa prosessin kestoon.¹⁵⁰

4.1 Hyödyntämiskieltojen tyyppitilanteet

Vaikka esitutkinnan keskeisenä tavoitteena ja tasapuolisuusperiaatteen toteuttajana onkin ai-neellisen totuuden selvittäminen mahdollisimman tarkasti ja luotettavasti, sitä ei tulisi tavoitella rikoksesta epäillyn oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytysten kustannuksella. Rikoksen selvittämiseksi ei siten voida käyttää sopimattomia keinoja, jotka vaarantavat yksilön oikeusturvan.¹⁵¹ Myös perustuslain oikeusturvaa koskevasta 21 §:stä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta voidaan perustellusti johtaa sama päätelmä. Niiden voidaan nähdä asettavan esitutkintamenettelylle ikään kuin reunaehdot, jolloin esitutkinnan varhaisimmissa vaiheissa ei voida sallia epäillyn ja muiden asianosaisten oikeuksia loukkaavia toimenpiteitä.¹⁵²

Hyödyntämiskiellot voivat aktualisoitua jo esitutkintavaiheessa esimerkiksi esitutkinnassa tapahtuneiden menettelyvirheiden johdosta. Kuten edellä on mainittu, vaikka viimekädessä tuomioistuin tekee ratkaisun todisteen hyödyntämisen kieltämisestä, voi kysymys tulla pohdittavaksi jo esitutkintavaiheessa. Oikeudenkäymiskaaren 17 lukua koskevissa esitöissä on todettu, että hyödyntämiskiellot tulee ottaa jo esitutkintavaiheessa huomioon, eikä selvästi hyödyntämiskiellon alaisia todisteita tulisi esitutkinnassa hankkia.¹⁵³ Tämä tarkoittaa

¹⁴⁸ Ks. VKS 2001, s. 18 ja *Vuorenää* 2007, s. 154. Ks. myös Rec (2000)19, kohta 28.

¹⁴⁹ *Launiala* 2012, s. 7 ja *Vuorenää* 2003, s. 995. Syyttäjän toiminnan puolueettomuutta, objektiivisuutta ja syrjimättömyyttä korostetaan myös YK:n tasolla sen antamassa ohjeessa Guidelines on the Role of Prosecutors 1990, s. 3.

¹⁵⁰ LaVM 44/2010 vp, s. 10.

¹⁵¹ HE 14/1985 vp, s. 12. Ks. myös *Fredman ym.* 2025, s. 83 ja *Pölönen* 2016, kohta 6.3.1.

¹⁵² Ks. *Pölönen* 2003, kohta 6.3.1.

¹⁵³ HE 46/2014 vp, s. 85. Ks. myös *Viitanen* 2007, s. 468.

käytännössä sitä, että esitutkintaviranomaisen tulisi pidättäytyä sellaisista menettelyistä esitutkinnassa, jotka ovat OK 17 luvun 25 §:n tarkoittamassa mielessä laittomia, sillä menettely tulee johtamaan lopulta todisteiden asettamiseen hyödyntämiskieltoon. Samoin on sellaisten menettelyjen kohdalla, jotka loukkaavat OK 17 luvun 10–23 §:stä ilmeneviä todistamiskieltoja.

Saatavissa olevan oikeuskäytännön ja valvontaviranomaisten ratkaisujen valossa esiin nousee tiettyjä tilanteita esitutkinnassa, jossa hyödyntämiskieltokysymykset nousevat tyypillisimmin esiin. Huomattavassa osassa hyödyntämiskieltoratkaisuja, joissa on todettu esitutkintaviranomaisen jossain suhteessa vähintään laiminlyöneen velvollisuuksiaan, kyse on ollut joko kuulustelutilanteesta tai pakkokeinojen käytöstä. Suurin osa pakkokeinoja koskevista KKO:n hyödyntämiskieltoratkaisuista koskee niin sanotun ylimääräisen tiedon käyttöä. Vaikka näissä ylimääräistä tietoa koskevissa ratkaisuissa ei välttämättä ole tapahtunut esitutkintaviranomaisen näkökulmasta menettelyvirhettä, kuvastaa ne mielestäni hyvin sitä, miten helposti pakkokeinojen avulla saadaan myös sellaista tietoa, joka ei liity tutkittavaan rikosasiaan. Myös tällaisen tiedon suhteen aktualisoituvat hyödyntämiskieltokysymykset usein silloin, kun saatu tieto on esimerkiksi todistamiskiellon alaista. Hyödyntämiskieltopohdinta voi kuitenkin aktualisoitua, vaikka näin ei olisikaan esimerkiksi silloin, kun tietoa aiotaan käyttää näyttönä toisessa rikosasiassa.¹⁵⁴

Valvontaviranomaisten, kuten eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin viime vuosina antamat ratkaisut ovat linjassa havaintojen kanssa. Vuoden 2010 jälkeen esitutkintaa koskevista ratkaisuista iso osa koskee joko esitutkinnan viivästystä, esitutkintaviranomaisen menettelyä kuulustelussa tai esitutkintaviranomaisen menettelyä pakkokeinojen käytössä. Tässä yhteydessä mielenkiintoisena havaintona voidaan todeta se, että ratkaisuissa ei ole nähtävissä tilanteita, joissa epäiltyä olisi kuulustelussa painostettu tai kidutettu, jolloin voisi aktualisoitua OK 17 luvun 25 §:n 1 tai 2 momentti. Sen sijaan korostuneempia on tilanteet, joissa esitutkintaviranomainen on laiminlyönyt kuulustelun tai pakkokeinon käytön yhteydessä esimerkiksi ilmoitusvelvollisuutensa. Tällöin pohdinta hyödyntämiskieltojen näkökulmasta on liittynyt KKO:n ratkaisuissa useimmiten OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin yleissäännöksen tulkintaan.

¹⁵⁴ Ks. jäljempänä ratkaisu KKO 2019:36.

4.1.1 Kuulustelut

Asianosaisten kuuleminen ei ole ainoastaan keino hankkia selvitystä tapahtuneesta, vaan myös tärkeä osa oikeusturvan toteutumista, sillä se mahdollistaa epäillyn puolustautumisen ja asianomistajan vaatimusten esittämisen. Oikeus tulla kuulluksi on kirjattu perustuslain tasolla oikeusturvaa koskevaan PL 21 §:ään ja kuulusteluilla on tärkeä merkitys kondraktorisen periaatteen toteutumisen kannalta.¹⁵⁵ Kuulustelut ja alustavat puhuttelut ovat osa esitutkintaviranomaisen taktisia tutkintatoimenpiteitä.¹⁵⁶

Kuulusteluiden suorittamisesta on säädetty laajasti esitutkintalaissa, erityisesti sen luvussa 7. Kuulustelutilanteet ovat siten tiukasti säädeltyjä erityisesti rikoksesta epäillyn oikeuksien suojaamiseksi. Esimerkiksi epäillyn oikeus olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen on keskeinen oikeusperiaate kuulustelutilanteiden kannalta ja sen loukkaaminen voi vaarantaa esitutkinnan oikeudenmukaisuuden. ETL 7 luvun 10 §:n 1 momentista johtuu, että itsekriminointisuojaan liittyvästä vaitiolo-oikeudesta tulee siten aina ilmoittaa epäillylle ennen tämän kuulustelua.¹⁵⁷ ETL 7 luvun 5 §:n nojalla kuulustelussa on kiellettyä käyttää epäillyn ratkaisuvapautteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja, kuten väärää ilmoitusta, perusteettomia lupauksia eduista, uuvuttamista, uhkaamista tai pakottamista. Kielletyt keinot on määritelty siis hyvin täsmällisesti ja niiden rikkominen on siten usein helpommin todettavissa.¹⁵⁸ Tasapuolisuusperiaate on niin ikään tärkeä kuulustelutilanteissa. Kuulustelijan tulee pidättäytyä vaikuttamasta kuulusteltavan vastauksiin, esimerkiksi esittämällä johdattelevia kysymyksiä tai muokkaamalla kertomuksen painotuksia tiedostamattomasti oman ennakkokäsityksensä mukaisesti.¹⁵⁹

Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2012:45 koski tilannetta, jossa rikoksesta epäillyn A:n keskeiset prosessuaaliset oikeudet olivat vakavasti vaarantuneet esitutkinnan aikana. A oli vangittuna törkeästä huumausainerikoksesta ja muista rikoksista epäiltynä. A:lle oli määrätty oikeusapua, mutta avustaja ei ollut kuulusteluissa läsnä. A ei ollut päässyt myöskään neuvottelemaan avustajansa kanssa ennen kuulusteluja. A ei osannut suomen kieltä. A:n

¹⁵⁵ Fredman ym. 2025, s. 349. Ks. kondraktorisesta periaatteesta esim. Jokela 2016, s. 77–87 ja Vuorenpää 2023, s. 80–81.

¹⁵⁶ Fredman ym. 2025, s. 307–308.

¹⁵⁷ Fredman ym. 2025, s. 87–88.

¹⁵⁸ Ks. Fredman ym. 2025, s. 355.

¹⁵⁹ Fredman ym. 2025, s. 84. Ks. myös Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 34.

kuulustelut suoritettiin englanniksi, mutta kuulustelupöytäkirjat laadittiin suomen kielellä, eikä A näin kyennyt tarkistamaan kuulustelupöytäkirjan sisältöä. Englanti ei ollut A:n äidinkieli. Poliisi oli ilmoittanut ennen kuulustelua epäilylle tämän oikeudesta käyttää avustajaa, mutta epäilylle ei ollut ilmoitettu oikeudesta pysyä vaiti ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Lisäksi poliisi oli ollut tietoinen siitä, että epäilty ei ollut päässyt neuvottelemaan avustajansa kanssa ennen kuulusteluja.

Ratkaisussa KKO katsoi, että A ei ollut luopunut oikeudestaan avustajaan sellaisella tavalla, joka olisi täyttänyt Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellyttämät vaatimukset. KKO nojautui EIT:n linjauksiin, erityisesti EIS 6 artiklan 3 kohdan c alakohdan soveltamiskäytäntöön. KKO totesi, että keskeistä epäillyn oikeuksien toteutumisen kannalta on se, että tutkinnan alkuvaiheista ja ensimmäisistä puhutuksista lähtien mahdollisuus neuvotella avustajansa kanssa. EIT:n ratkaisukäytännössä on tässä yhteydessä korostettu sitä, että itsekriminointisuoja toteutumisen näkökulmasta on tärkeää, että epäilylle on ilmoitettu oikeudesta käyttää avustajaa, sillä avustajan käyttö esitutkinnassa toteuttaa epäillyn itsekriminointisuoja.¹⁶⁰ EIT:n ratkaisukäytännössä on linjattu, että epäilty voi pätevästi luopua oikeudestaan avustajaan, mikäli luopuminen on ilmaistu yksiselitteisesti tai mikäli epäilty muuten on kyennyt ennakoimaan luopumisen merkityksen.¹⁶¹ KKO katsoi, että vaikka A:lle oli määrätty puolustaja, se ei ole vapauttanut viranomaisia heille kuuluvasta vastuusta turvata epäillyn puolustus siitakin huolimatta, että A oli ilman avustajan läsnäoloa vastannut esitettyihin kysymyksiin.¹⁶² KKO katsoi myös ratkaisussaan, että vaikka epäilty puhuu englantia, epäillyn kielitaito perustui Nigeriassa käytettävään niin sanottuun pidgin-englantiin, mikä on voinut jättää tilaa väärinymmärryksille kuulustelujen kuluksi ja kirjattujen lausumien sisällössä. Kuulustelupöytäkirjan laatiminen Suomeksi tilanteessa, jossa oli tosiasiaa puhuttu englantia, oli ollut esitutkintalain vastaista, sillä tällöin A:lla ei ollut mahdollisuutta tarkastaa pöytäkirjan sisältöä ennen sen allekirjoittamista.¹⁶³

KKO:n mukaan poliisi oli laiminlyönyt velvollisuutensa tulkkauksen järjestämisestä sekä sen varmistamisesta, että epäilty olisi ymmärtänyt asemansa ja kuulustelun oikeudellisen merkityksen. Tämä yhdistettynä siihen, että epäilylle ei ollut ilmoitettu tämän oikeudesta

¹⁶⁰ Ks. esim. *Salduz v. Turkki* (27.11.2008), kohta 58 ja *Oleg Kolesnik v. Ukraina* (19.11.2009), kohta 37.

¹⁶¹ Ks. *Panoviits v. Kypros* (11.12.2008), kohta 68 ja *Pishchalnikov v. Venäjä* (24.9.2009), kohta 77–78.

¹⁶² KKO 2012:45, kohta 32.

¹⁶³ KKO 2012:45, kohta 36–37.

vaieta ja olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen muodosti merkittävän loukkauksen epäillyn puolustautumisoikeuksia, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatetta ja itsekriminointisuojaaja kohtaan. KKO asetti täten A:n esitutkinnessa antamat lausumat hyödyntämiskieltoon katsoen, että syytetyn oikeuksille oli aiheutunut korjaamatonta vahinkoa, eikä syytetyn esitutkinnessa annettuihin lausumiin täten voitu oikeudenkäynnissä nojautua syyllisyyden tueksi.¹⁶⁴ Tämä ratkaisu on linjassa myös EIT ratkaisukäytännön kanssa.¹⁶⁵

Ratkaisu KKO 2016:96 käsittelee samoja teemoja kuin edellä mainittu KKO 2012:45. Ratkaisussa oli kyse tilanteesta, jossa A oli tuomittu hovioikeudessa murhasta elinkautiseen vankeuteen osittain poliisin todistajankertomukseen perustuen. A oli vangittuna toistuvasti ilmaissut haluavansa keskustella avustajansa kanssa ennen kuin hän lausuu tapahtumista. Poliisi ei A:n pyynnöistä huolimatta ollut järjestänyt A:lle mahdollisuutta neuvotella avustajansa kanssa, vaikka poliisin tiedossa oli ollut se, ettei avustaja ollut tavoitettavissa. Poliisi oli jatkanut A:n puhuttamista avustajan puuttumisesta huolimatta ja oli saanut A:n tunnistamaan rikoksen.

Tapauksessa KKO katsoi, ettei A ollut luopunut oikeudestaan avustajaan, eikä näissä olosuhteissa A:n lausumia siten voitu pitää vapaaehtoisina tai oikeudellisesti pätevinä. Menettely rikkoi Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja esitutkintalain määräyksiä. KKO painotti tässä yhteydessä, että rikoksesta epäillyn mahdollisuus puolustautua tehokkaasti ja ymmärtää tekojensa oikeudelliset vaikutukset on keskeinen osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Asiassa otettiin huomioon myös A:n psyykinen tila, joka oli osaltaan korostanut viranomaisvastuuta huolehtia A:n oikeuksien toteutumisesta. Olennaista ratkaisussa on myös se, että vaikka A:ta oli puhutettu vapaamuotoisesti virallisen kuulustelun sijasta, KKO oli siitä huolimatta katsonut, että kyseessä oli käytännössä kuulustelu, sillä puhutuksissa oli selvitetty yksityiskohtaisesti rikokseen liittyviä seikkoja. Tällaisissa olosuhteissa menettelyyn päti samat vaatimukset kuin virallisiin kuulusteluihin. KKO on ratkaisussa lain esitöihin nojautuen todennut, että puolustuksen järjestäminen on osa itsekriminointisuojaajan turvaamista. Jos kysymys kuitenkin on ensisijaisesti puolustuksen järjestämisen loukkauksesta,

¹⁶⁴ KKO 2012:45, kohta 45–47. Ks. myös *Vuorenpää* 2013 s. 145, jossa todetaan, että ratkaisun perusteella hyödyntämiskielto ei ole automaattinen seuraus tilanteesta, jossa epäillyn puolustuksesta ei ole huolehdittu, vaan asiaa tulee arvioida sen pohjalta, onko kyseinen menettely loukannut epäillyn itsekriminointisuojaaja. Ks. tähän liittyen myös OMML 30/2013, s. 185.

¹⁶⁵ Ks. esim. *Salduz v. Turkki* (27.11.2008), kohta 55, *Panovits v. Kypros* (11.12.2008), kohta 86 ja *Pishchalnikov v. Venäjä* (24.9.2009), kohta 70.

hyödyntämiskielto tulee ratkaista OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin nojalla.¹⁶⁶ KKO siten tuli ratkaisussa lopputulemaan, että poliisin todistajankertomuksen käyttäminen oikeudenkäynnissä oli vaarantanut A:n oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja todistajankertomus oli asetettava hyödyntämiskieltoon.

KKO oli lopputulemasta huolimatta nostanut ratkaisussaan esille EIT tarkentuneen linjauksen sitten KKO:n ratkaisun 2012:45. EIT oli tarkentanut aiemmin *Salduz* -tapauksessa omaksumaansa linjaa koskien itsekriminointisuoja loukkaavia todisteita. EIT tarkensi linjaustaan todeten, että tällaisen todisteen käyttö ei automaattisesti tarkoita oikeudenkäynnin epäoikeudenmukaisuutta, vaikka epäillyn oikeutta avustajaan olisi rajoitettu ilman hyväksyttävää syytä. Rajoitus kuitenkin luo vahvan olettaman epäoikeudenmukaisuudesta, jolloin tuomioistuimen tulee arvioida tapausta tiukasti epäillyn haavoittuvan aseman, iän tai psyykkisen tilan, kansallisten oikeusturvakeinojen riittävyden ja niiden noudattamisen, epäillyn kertomuksen sisällön sekä todisteen merkityksen valossa. KKO on tässä yhteydessä todennut, että A:n oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta tulee arvioida kokonaisuutena ja ottanut arvioinnissa huomioon puhuttamisessa tapahtuneiden oikeudenloukkauksen vakavuuden ja A:n kertomuksen merkityksen hänen syyllisyyttään tukevana näyttönä.¹⁶⁷

Samankaltainen lopputulema oli myös ratkaisussa 2016:76, jossa epäillylle oli useaan otteeseen kerrottu oikeudesta avustajaan, mutta epäilty ei ollut halunnut avustajaa esitutkintaan. A oli tunnustanut esitutkinnassa, mutta myöhemmin oikaissut esitutkintakertomustaan oikeudenkäynnissä, jossa hänellä oli ollut puolustaja. Ratkaisussa KKO totesi, että vakavista rikoksista epäily edellyttää erityistä huolellisuutta epäillyn puolustamismahdollisuuksien huolehtimisessa. Asiassa oli myös annettu merkitystä sille, että A:n mielentilalle, joka antoi aiheita olettaa, että A ei ole välttämättä ymmärtänyt oikeuksiansa esitutkinnassa. Perusteissaan KKO tukeutui myös EIT:n ratkaisuun Ibrahim ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta, jossa todisteiden hyödyntämisen vaikutusta on arvioitava silmällä pitäen oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta kokonaisuutena ja arvioinnissa tulee ottaa huomioon muun muassa se, jos kuultava on erityisen haavoittuva henkilö esimerkiksi ikänsä tai henkisten ominaisuuksiensa vuoksi.¹⁶⁸ Korkein oikeus totesi myös, että vaikka epäillyllä on oikeus luopua oikeusavusta, epäillylle tulee määrätä puolustaja, jos tämä ei kykene puolustamaan

¹⁶⁶ KKO 2016:96, kohta 32. Ks. myös HE 46/2014, s. 89.

¹⁶⁷ KKO 2016:96, kohta 37.

¹⁶⁸ KKO 2016:76, kohta 19.

itseään. Todisteen hyödyntämiskielloa arvioidessaan korkein oikeus korosti, että itsekriminointisuojaan kohdistunut loukkaus oli vakava ja että esitutkintakertomuksella oli ollut merkittävä rooli näytön kokonaisuudessa.¹⁶⁹ Loukkausta ei voitu korjata myöhemmin oikeudenkäynnissä, vaikka A:lla oli siellä ollut avustaja. Näin ollen korkein oikeus asetti A:n esitutkinnassa antamalle lausumalle hyödyntämiskiellon ja määräsi asian palautettavaksi hovioikeuteen näytön uudelleenarviointia varten ilman kyseisen lausuman käyttämistä.

Yhteenvedona voidaan todeta, että KKO on linjannut näissä ratkaisuisaan, että vastaajan esitutkinnassa antamien lausumien käyttäminen häntä vastaan edellyttää, että hänen puolustautumisoikeutensa ovat toteutuneet täysimääräisesti. Esitutkinnan yhteydessä epäillylle on tullut antaa selkeät tiedot hänen oikeuksistaan sekä rikosepäilyn sisällöstä. Vapautensa menettäneiden epäiltyjen kohdalla oikeuksien turvaamista on oikeuskäytännössä tulkittu ankarasti, ja avustajasta luopumisen on katsottu olevan pätevä vain, jos se on tapahtunut yksiselitteisesti ja tietoisesti. Mikäli nämä edellytykset eivät täyty, epäillyn esitutkintalausumat voidaan määrätä hyödyntämiskielloon. Sama linja tuntuu pitävän edelleen, sillä KKO on todennut näin myös ratkaisun KKO 2020:84 perusteluissa.¹⁷⁰

Tämä korkeimman oikeuden linja vaikuttaa esitutkintaviranomaisen toimintaan kuulustelutilanteissa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esitutkintaviranomaiset tulisi sen sijaan, että epäillyn oikeudet ilmoitetaan kuulustelun alussa, selvittää ne epäillylle niin, että tämä varmasti ymmärtää oikeutensa. Esitutkintaviranomaisen tulee siis pelkän muodollisen ilmoituksen sijasta arvioida myös tapauskohtaisesti, kykeneekö epäilty aidosti ymmärtämään oikeuksiensa merkityksen. Lisäksi itsessään se, että epäilty saattaa olla ensimmäistä kertaa rikosprosessissa asianosaisena, eikä tällä välttämättä ole ennakkotietoa- ja ymmärrystä oikeuksiensa sisällöstä, kuten itsekriminointisuojaan ulottuvuudesta, puoltaa ymmärrettävää ja selkeää kommunikointia esitutkintaviranomaisen puolelta rikoksesta epäillylle. Puolustaja tulisi siis määrätä epäillylle ja mikäli tämä oikeudesta kieltäytyy, tulisi kyetä arvioimaan olosuhteiden valossa onko luopuminen vapaaehtoista, tietoista ja yksiselitteistä. On todettu, että puolustajan saaminen jo esitutkinnassa on erityisen tärkeää silloin, kun epäilty on sellaisten pakkokeinojen kohteena, jotka rajoittavat epäillyn mahdollisuuksia ryhtyä tarpeellisiin toimiin oikeudenkäyntiä silmällä pitäen.¹⁷¹

¹⁶⁹ KKO 2016:76, kohta 22.

¹⁷⁰ KKO 2020:84, kohta 11.

¹⁷¹ HE 132/1997 vp, s. 53.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa EOAK/7588/2022 arvioitiin poliisin menettelyä alle 15-vuotiaan lapsen esitutkintakuulustelussa tilanteessa, jossa rikosepäily kohdistui lapsen huoltajiin. Kuulustelu oli suoritettu ilman edunvalvojaa, eikä kuulustelusta ollut ilmoitettu lailliselle edustajalle. Oikeusasiamies antoi poliisille huomautuksen katsoen, että menettely oli vastoin esitutkintalain 4 luvun 8 §:ää ja 7 luvun 15 §:ää, joissa turvataan olennaisella tavalla alaikäisen oikeusturvaa.¹⁷² Vastaavanlaiseen ratkaisuun oikeusasiamies päätyi myös ratkaisussa EOAK/3150/2019, jossa niin ikään alaikäisen lapsen kuulustelu oli suoritettu ilman, että lapselle oli määrätty edunvalvojaa, vaikka huoltaja oli rikoksesta epäiltynä. Kuulustelusta ei tässäkään tapauksessa ilmoitettu lailliselle edustajalle, eikä läsnäoloon varattu tilaisuutta. Oikeusasiamies katsoi myös tässä ratkaisussa, että menettely rikkoi esitutkintalain säännöksiä ja siten myös lapsen oikeusturvaa ja antoi virkamiehille huomautuksen.¹⁷³

4.1.2 Pakkokeinojen käyttö

Pakkokeinot voidaan jaotella neljään pääryhmään. Ensimmäkin vapautteen kohdistuvat pakkokeinot sisältävät toimenpiteet, joilla rajoitetaan henkilön liikkumisvapautta. Näitä ovat muun muassa kiinniottaminen, pidättäminen, vangitseminen ja matkustuskielto. Toisen ryhmän muodostavat henkilöön ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen kohdistuvat pakkokeinot, kuten henkilöntarkastus ja henkilönlkatsaus. Kolmas ryhmä liittyy henkilön elämänpiiriin kohdistuviin pakkokeinoihin eli pakkokeinoihin, jotka kohdistuvat erityisesti yksityiselämän tai luottamuksellisen viestin suojaan. Näitä pakkokeinoja kutsutaan salaisiksi pakkokeinoiksi ja niitä ovat muun muassa telekuuntelu, televalvonta, suunnitelmallinen tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, tekninen tarkkailu, peitetoiminta, valeostot, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku. Neljäs ryhmä sen sijaan kattaa perinteisempiä pakkokeinoja, eli esineisiin ja omaisuuteen eli varallisuuteen kohdistuvat pakkokeinot kuten vakuustakavarikko, tutkintatakavarikko, kotietsintä, paikanetsintä ja laite-etsintä.¹⁷⁴

Henkilön elämänpiiriin liittyviä pakkokeinoja kutsutaan myös salaisiksi pakkokeinoiksi, sillä ne toteutetaan pakkokeinon kohteen tietämättä, koska salaaminen on tarpeellista

¹⁷² EOAK/7588/2022 s. 5–6.

¹⁷³ EOAK/3150/2019, s. 8 ja 13.

¹⁷⁴ *Jokela* 2024, s. 228.

rikoksen tutkinnan turvaamiseksi. Hyödyntämiskieltokysymysten kannalta merkityksellisiä on siten luonnollisesti ne pakkokeinot, joiden avulla kerätään todistusaineistoa oikeudenkäyntiin. Näitä ovat erityisesti salaiset pakkokeinot sekä erilaiset etsinnät.

Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2016:17 käsitteli telekuuntelussa saadun niin sanotun ylimääräisen tiedon hyödyntämistä rikosasiassa todisteena. Asiassa A:ta epäiltiin yllytyksestä salassapitorikokseen ja B:tä salassapitorikoksesta. Syyttäjä vetosi todisteina A:han kohdistetun telekuuntelun kautta saatuun aineistoon. Telekuuntelulupa oli myönnetty alun perin toisen rikosepäilyyn, törkeän huumausainerikoksen, perusteella ja tallenteet olivat syntyneet kyseisen tutkinnan yhteydessä. Käräjäoikeus oli asian käsittelyn yhteydessä lausunut, että 1.1.2024 voimaan tulleen uuden pakkokeinolain mukaan ylimääräistä tietoa voidaan käyttää vain, jos rikos on sellainen, että siihen olisi voitu kohdistaa sama pakkokeino kuin millä kyseinen tieto oli toisen rikosasian yhteydessä saatu. Koska salassapitorikos ei kuulu rikoksiin, joiden tutkinnassa voidaan hyödyntää telekuuntelua, käräjäoikeus hylkäsi syytteet ja määräsi telekuuntelulla saadut todisteet hyödyntämiskieltoon. Hovioikeus ei myöntänyt syyttäjälle jatkokäsittelylupaa.

Korkein oikeus arvioi ratkaisussaan, oliko hovioikeuden tullut myöntää jatkokäsittelylupa ennakkoratkaisuperusteella. Ratkaisussaan KKO totesi, että kysymys ylimääräisen tiedon käytöstä todisteena on oikeudellisesti tulkinnanvarainen ja lain esitöiden mukaan myös tapauskohtaisesti harkittava. Ylimääräisen tiedon käyttöä koskevan PKL 10 luvun 56 §:n esitöissä korostetaan perusoikeuksien, kuten yksityiselämän ja viestinnän luottamuksen suojan huomioimista suhteessa rikoksen vakavuuteen ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin.¹⁷⁵ Tämän perusteella KKO katsoi, että asia olisi tullut käsitellä hovioikeudessa ennakkoratkaisuperusteen nojalla, koska kyse oli tuohon aikaan uudesta ja oikeudellisesti avoimesta kysymyksenasettelusta, johon ei ollut vielä vakiintunutta oikeuskäytäntöä.¹⁷⁶

Toinen hieman vastaava ratkaisu on KKO:n ratkaisu KKO 2019:36, jossa arvioitiin niin ikään, voidaanko toisen rikosasian yhteydessä telekuuntelulla saatua tietoa käyttää todisteena salassapitorikosta koskevassa asiassa. KKO katsoi linjassa edellä selostetun ratkaisun KKO 2016:17 kanssa, että kyse on ylimääräisestä tiedosta, jota ei voida käyttää näyttönä salassapitorikoksen yhteydessä ja asetti tallenteen hyödyntämiskieltoon. Asiassa todisteeksi

¹⁷⁵ Ks. KKO 2016:17, kohta 17.

¹⁷⁶ Ks. KKO 2016:17, kohta 19.

oli myös asetettu loppulausunto, jossa oli siteerattu kyseistä telekuuntelutalennetta. KKO katsoi, että kyseessä oli hyödyntämiskiellon alaiseen telekuuntelutietoon perustuva lausunto ja asetti myös loppulausunnon hyödyntämiskieltoon.¹⁷⁷

Tällainen tilanne, jossa aineistoa kerääntyy myös rikosasian ulkopuolelta muusta epäilyttävästä toiminnasta, on tyypillinen silloin, kun salaisia pakkokeinoja käytetään, sillä salaisia pakkokeinoja käytetään hyödyksi juurikin vakavien rikosten tutkinnassa, kuten esimerkiksi ratkaisu KKO 2016:17 törkeän huumausainerikoksen osalta osoittaa.¹⁷⁸ Ylimääräistä tietoa koskevat ennakkoratkaisut ovat oivallinen esimerkki siitä, miten helposti esitutkinnassa voi syntyä aineistoa, joka ei liity tutkittavaan rikosasiaan ja jonka todistusarvo ei riipu pelkäs-tään sisällöstä vaan myös sen hankintatavasta. Tällaisen materiaalin käyttö ja hyväksyttävyys näyttönä voi osoittautua kyseenalaiseksi ja johtaa hyödyntämiskieltoon. KKO:n ratkai-sut korostavat kuitenkin sitä, että tällaisen aineiston hyödyntäminen ei ole automaattisesti kiellettyä tai sallittua, vaan siihen liittyy aina punnintaa perusoikeuksien, kuten yksityiselä-män- ja luottamuksellisen viestin suojan, ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökul-masta.¹⁷⁹

Mikäli esitutkintaviranomainen päättää käyttää rikosasiassa näyttönä toisessa rikosasiassa saatua tietoa, koko esitutkinta saattaa nojautua laittomasti hankittuun näyttöön. Esimerkiksi ratkaisun KKO 2019:36 lopputulema osoittaa, että syytteet voivat kaatua kokonaan, jos ri-kosasian kannalta olennaisin näyttö on juurikin tätä hyödyntämiskiellon alaista ylimääräistä tietoa. Asiassa on kuitenkin huomioitava myös tulkinnanvaraisuus etenkin vakavien PKL 10 luvun 56 §:ssä mainittujen rikosten kohdalla, joiden osalta asiaa arvioidaan tapauskohtai-semmin todisteen merkityksen valossa.¹⁸⁰ Tällaisissa tilanteissa on perusteltua, että tuomio-istuin arvioi todisteen hyödynnettävyyden.¹⁸¹ Tässä yhteydessä on kuitenkin mainittava, että

¹⁷⁷ Ks. KKO 2019:36, kohdat 15 ja 24.

¹⁷⁸ Ks. PKL 10 luku.

¹⁷⁹ Ks. KKO 2016:17, kohta 17.

¹⁸⁰ Kuitenkin esimerkiksi EIT:n ratkaisussa *Prade v. Saksa* oli kyse ylimääräisen tiedon käytöstä, joka oli saatu toisessa rikosprosessissa. Ratkaisussa EIT katsoi, ettei menettely tapauksen olosuhteissa tästä huoli-matta loukannut EIS artiklaa 6.

¹⁸¹ Yksi mielenkiintoinen ja merkittävä ylimääräistä tietoa ja OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin kriteereitä kos-keva ratkaisu on ns. *Anom*-tapaus, KKO 2023:14, jossa KKO arvioi, voitiinko FBI:n peiteoperaatiossa Anom-puhelimesta saatuja viestejä käyttää todisteena suomalaisessa rikosprosessissa. Vaikka viestien hankin-tamenettely katsottiin yksityiselämän- ja luottamuksellisen viestin suojaa loukkaavaksi ja siten *lainvas-taiseksi*, niiden hyödyntämisen ei katsottu vaarantavan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, eikä niitä siten asetettu hyödyntämiskieltoon.

ylimääräistä tietoa saa käyttää rikoksen estämiseksi, tutkinnan suuntaamiseksi ja syyttömyyttä tukevana selvityksenä.¹⁸²

Ratkaisu KKO 2017:20 on esimerkki ratkaisusta, jossa on arvioitu kotietsintämenettelyn lainmukaisuutta. Asiassa oli kyse tilanteesta, jossa poliisit olivat tehneet kotietsinnän ampuna-aserikoksesta epäillyn asuntoon takavarikoitavan esineen tai omaisuuden löytämiseksi. Poliisi oli kutsunut epäillyn paikalle etsinnän ajaksi, mutta tälle ei ollut kerrottu epäillyn oikeudesta todistajaan eikä tällaista todistajaa ollut etsinnässä paikan päällä. Lisäksi poliisit oleskelivat asunnolla 40 minuuttia ennen kuin epäilty saapui asunnolle. KKO katsoi ratkaisussaan, että kotietsintä loukkaa kotirauhan ydinaluetta ja loukkaus on tässä tapauksessa ollut korostunut, sillä poliisit olivat oleskelleet epäillyn kotirauhan turvaamalla alueella 40 minuutin ajan ennen epäillyn saapumista. KKO kuitenkin tässä yhteydessä totesi, ettei poliisi ollut menetellyt suhteellisuusperiaatteen tai hienotunteisuusperiaatteen vastaisesti, kun otetaan huomioon tapauksen olosuhteet.¹⁸³ KKO katsoi lisäksi todistajan kutsumiseen liittyen, että poliisien olisi tullut ilmoittaa epäillylle oma-aloitteisesti tämän oikeudesta todistajaan, sillä oikeus etsintätodistajaan turvaa osaltaan luottamusta esitutkinnan ja todisteiden hankinnan asianmukaisuuteen.¹⁸⁴ Kysymys on KKO:n mukaan rikoksesta epäillyn etujen huomioon ottamisesta ja oikeus todistajaan on omiaan ehkäisemään väärinkäytösväitteitä ja sitä kautta myöhemmin mahdollisesti esitettäviä vaatimuksia todisteiden asettamisesta hyödyntämiskieltoon.¹⁸⁵ KKO katsoi, että tämän tapauksen olosuhteissa epäilty oli tosiasiallisesti kuitenkin ollut tietoinen oikeudestaan eikä oikeutta kutsua paikalle todistaja ollut siten loukattu. KKO tuli siten ratkaisussa siihen lopputulokseen, että kotietsintämenettely oli suoritettu lain mukaisesti eikä tässä tapauksessa todisteita asetettu hyödyntämiskieltoon.

Mielenkiintoinen valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisu on OKV/20/31/2017, jossa tarkasteltiin poliisin ja käräjäoikeuden menettelyä, jossa televalvontalupaa oli poliisin toimesta vaadittu ja käräjäoikeus oli sen virheellisesti myöntänyt, vaikka pakkokeinolain asettamat edellytykset sen käyttämiselle eivät olleet täyttyneet. Televalvonnan käyttö perustui salakuljetusepäilyyn, josta on rikoksena säädetty rangaistuksena enintään kaksi vuotta vankeutta, vaikka pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n mukaan televalvontaa saa käyttää pääsääntöisesti vain

¹⁸² Ks. myös *Helminen – Kuusimäki – Rantaeskola* 2012, s. 428.

¹⁸³ Ks. KKO 2017:20, kohta 18.

¹⁸⁴ Ks. KKO 2017:20, kohta 19.

¹⁸⁵ Ks. KKO 2017:20, kohta 20.

rikoksissa, joiden ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Oikeuskansleri oli ratkaisussaan katsonut, että kärjätuomarin velvollisuus varmistua vaatimusten lainmukaisuudesta on erityisen korostunut salaisten pakkokeinojen kohdalla, koska pakkokeinon kohde ei ole läsnä eikä tietoinen toimenpiteestä. Näin ollen tällaisessa tilanteessa tuomioistuimen velvollisuus suojata perusoikeuksia on erityisen painava.¹⁸⁶ Tapauksessa televalvontatiedot oli sittemmin hävitetty, eikä ne siten vaarantaneet epäillyn oikeusturvaa mahdollisessa syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä. Oikeuskansleri kiinnitti esitutkintaviranomaisen huomiota televalvontaa koskevien säännösten noudattamiseen ja antoi kärjätuomarille asiassa huomautuksen.¹⁸⁷

Ratkaisun tilanteessa todisteet oli selvästi saatu lainvastaisesti, koska niiden hankkimiseksi ei ollut noudatettu pakkokeinolain säännöksiä. OK 17 luvun 25 §:n 3 momentista tässä yhteydessä seuraa mitä todennäköisimmin se, että todisteet olisivat asetettu oikeudenkäynnissä viimeistään hyödyntämiskieltoon, jos ne olisivat läpäisseet syyteharkinnan seulan. Ratkaisussa on jo todettukin se, että oikeusturvakysymykset ovat salaisten pakkokeinojen luonteesta johtuen korostuneen tärkeitä ja kyseessä on vakava virhe, jolla voi olla merkittäviä oikeusturvavaikutuksia.¹⁸⁸ Todisteiden hyödynnettävyyttä arvioitaisiin siis oikeudenkäynnissä mitä todennäköisimmin OK 17 luvun 3 momentin perusteella ja tilanteessa voisi olla perusteltua katsoa, että todisteiden hyödyntäminen vaarantaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin säännöksen tarkoittamalla tavalla.

Oikeusturvan toteutuminen edellyttää siten erityistä huolellisuutta sekä viranomaisilta, että tuomioistuimilta. Esitutkintaviranomainen ei usein ole lainoppinut, eikä tällä välttämättä siten ole aina valmiuksia tunnistaa ja välttää tällaisia oikeudellisia virheitä. Tällöin tuomioistuimen myötävaikutus nousee tärkeään rooliin niiden salaisten pakkokeinojen kohdalla, jotka tulee saattaa tuomioistuimen harkittavaksi ennen niiden käyttöön ryhtymistä. Kuten sanottu, mikäli tällaisessa pakkokeinolain näkökulmasta selvässä tilanteessa televalvonnan avulla saadut todisteet olisivat päätyneet syyteharkinnan kautta oikeudenkäyntiin, ne olisi viimeistään siinä vaiheessa mahdollisesti asetettu hyödyntämiskieltoon. Tällöin tilanteesta tulee jälleen ongelmallinen, mikäli näyttö isoilta osin pohjautuu kyseiseen

¹⁸⁶ OKV/20/31/2017, s. 4. Vastaavalla tavalla on argumentoitu mm. eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa 13/2/16.

¹⁸⁷ Ks. OKV/20/31/2017, s. 4–5.

¹⁸⁸ Ks. OKV/20/31/2017, s. 4.

televalvontatietoon ja pahimmillaan syyllistä ei sen johdosta voida tuomita teostaan. Tällaiset tilanteet ovat erityisesti omiaan vaarantamaan rikosprosessin legitimitetin ja heikentävät luottamusta viranomaistoimintaan.¹⁸⁹

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja EOAK/3621/2023, EOAK/3718/2023 ja EOAK/4506/2021 sekä valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisua OKV/105/1/2012 yhdistää samankaltainen tilanne, jossa poliisi oli suorittanut kotietsinnän ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen ennakkoon tekemää kotietsintäpäätöstä tai pakkokeinolain edellyttämien menettelysääntöjen noudattamista. Valvontaviranomaiset ovat painottaneet perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen tärkeyttä ja tulleet näissä ratkaisuissaan lopputulemaan, jonka mukaan kotietsintäpäätöksen tulee olla lähtökohtaisesti pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemä, jotta perusoikeuksien suoja toteutuu asianmukaisesti.¹⁹⁰ Tapauksissa ei myöskään ollut kyse PKL 8 luvun 15 §:n 3 momentissa tarkoitetuista kiireellisyyttä tai verekseltään-tilanteista, joissa poliisimies voisi itsenäisesti poikkeuksellisesti päättää kotietsinnästä. Ratkaisuissa katsottiin yhteneväisesti, että pakkokeinojen käyttö ei saisi pääsääntöisesti perustua poliisin hetkellisiin tilannearvioihin, vaan sen tulisi perustua jälkikäteisesti arvioitavissa olevaan, harkittuun päätöksentekoon.¹⁹¹ Perusteluissa on lisäksi mainittu, että pidättämiseen oikeutettu virkamies on poliisin johtokeskusjärjestelmän vuoksi aina tavoitettavissa, joten päätöksen pyytämiseksi ei liene siten useimmiten estettä.¹⁹² Ratkaisuissa on muun muassa nojaututtu EIS 8 artiklaa koskevaan KKO:n ratkaisukäytäntöön, jossa on todettu, että jopa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen suullisesti antama etsintämääräys voi laskea kotietsinnän toimittamisen kynnyksiä ja heikentää siten etsinnän hyväksyttävyyttä EIS 8 artiklan näkökulmasta. Eduskunnan oikeusasiamies on tässä yhteydessä todennut, että hyväksyttävyyden voidaan näin ollen arvioida alenevan entisestään, jos päätöksen tekee muu kuin pidättämiseen oikeutettu virkamies.¹⁹³

Ratkaisussa EOAK/4506/2021 painotettiin lisäksi läsnäolo-oikeuden ja avoimuuden merkitystä tilanteessa, jossa epäillylle ei ollut varattu mahdollisuutta olla mukana kotietsinnällä tai kutsua etsinnälle todistajaa.¹⁹⁴ Oikeusasiamies on ratkaisussa todennut, että oikeuksista

¹⁸⁹ Ks. esim. *Fredman* 2025, s. 391.

¹⁹⁰ Ks. EOAK/3621/2023, s. 2, EOAK/3718/2023, s. 7 ja EOAK/4506/2021, s. 6.

¹⁹¹ Ks. EOAK/3718/2023, s. 8.

¹⁹² Ks. EOAK/3621/2023, s. 2.

¹⁹³ Ks. EOAK/3621/2023, s.2 ja EOAK/3718/2023, s. 9. Näin myös todettu ratkaisuissa KKO 2014:57 ja KKO 2014:58.

¹⁹⁴ Niin ikään vastaava tilanne oli myös ratkaisussa OKV/409/1/2011.

ilmoittaminen ja niiden turvaaminen ehkäisee epäilyjä ja väitteitä viranomaisten väärinkäytöksistä.¹⁹⁵ Tähän liittyen mielenkiintoinen ratkaisu on myös oikeusasiamiehen ratkaisu 3165/2/10, jossa apulaisoikeusasiamies katsoi, että Keskusrikospoliisi (KRP) oli menetellyt lainvastaisesti tehdessään kolme kotietsintää Turussa sijaitsevassa asunnossa ilman, että paikalla olleille tai asuntoa käyttäneille henkilöille oli annettu mahdollisuutta olla etsinnässä läsnä. Poliisi oli tapauksessa tietoisesti pyrkinyt salaamaan ja estämään tiedonkulun epäilyille tutkinnan turvaamiseksi. Ratkaisussa kuitenkin katsottiin menettelyn olleen vastoin pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momenttia. Ratkaisussa korostettiin, että kotietsintä ei ole salainen pakkokeino ja siten siitä on aina ilmoitettava viipymättä. Tästä huolimatta apulaisoikeusasiamies katsoi, ettei menettelyllä ollut konkreettisesti loukattu tai vaarannettu epäiltyjen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, sillä esitutkintamateriaalit oli asianmukaisesti dokumentoitu ja pöytäkirjat laadittu, eikä nähtävissä ole osoitusta siitä, että poliisi olisi pyrkinyt pysyvästi salaamaan etsintöjä.¹⁹⁶

Näissä ratkaisuissa on menetelty pakkokeinolain vastaisesti. Tällöin nämä kaikki ratkaisut nähdäkseni edustavat tilanteita, joiden johdosta voidaan joutua tilanteeseen, jossa vähintään esitetään väite lainvastaisella menettelyllä saatujen todisteiden hyödyntämiskelvottomuudesta. Virheet voivat johtaa hyödyntämiskieltoon, jos ne loukkaavat epäillyn oikeuksia tavalla, joka vakavasti vaarantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Tilanteessa, jossa epäilylle ei varata mahdollisuutta olla etsinnällä läsnä, loukataan tämän mahdollisuuksia valvoa menettelyä ja samalla omia etujaan. Tämä voi vaikuttaa todisteiden luotettavuuteen ja niiden arviointiin tuomioistuimessa. Myös EIT on ratkaisussaan *Lisica v. Kroatia* katsonut, että tällaisella menettelyllä voidaan loukata EIS 6 artiklasta ilmenevää oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.¹⁹⁷ Tällöin etsinnällä mukanaolomahdollisuuden epääminen voi johtaa etsinnällä saatujen todisteiden osalta OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin arviointiin ja hyödyntämiskiellon asettamiseen. Tilanne ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, kuten esimerkiksi ratkaisusta 3165/2/10 voi havaita, vaan näissäkin tilanteissa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin loukkausta arvioidaan tilanteen yksilöllisten olosuhteiden valossa.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Ks. EOAK/4506/2021, s. 7.

¹⁹⁶ Ks. 3165/2/10, s. 8.

¹⁹⁷ Ks. 3165/2/10, s. 4.

¹⁹⁸ Kuten sanottu, arvioinnissa otetaan huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Toisaalta taas ratkaisut KKO 2014:57 ja KKO 2014:58 tukevat tulkintaa siitä, että myös tilanteessa, jossa pakkokeinopäätöksen, kuten kotietsintäpäätöksen on tehnyt muu esitutkintaviranomainen kuin pidättämiseen oikeutettu virkamies, loukataan EIS:n yksityis- ja perhelämää suojaavaa 8 artiklaa ja menettely johtaa etsinnän hyväksyttävyyden heikkenemiseen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin katsonut ratkaisukäytännössään, että yksinään se, että todiste on hankittu lainvastaisella menettelyllä ei välttämättä tarkoita, että todisteen hyödynnettävyys loukkaisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, vaan ratkaisevaa on se, onko menettely kokonaisuutena täyttänyt oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Esimerkiksi ratkaisussa *Schenk v. Sveitsi*, EIT totesi, että vaikka todisteet olisi hankittu EIS 8 ilmenevää yksityiselämän suojaa loukaten, tällä ei ole automaattista vaikutusta EIS 6 artiklasta ilmenevään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin arviointiin. Ratkaisun mukaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset eivät olleet merkittävästi vaarantuneet, kun menettelyssä oli toteutunut muita takeita oikeudenmukaisuudesta, esimerkiksi kun oikeus puolustukseen oli toteutunut.¹⁹⁹ Tähän ratkaisuun on myös tukeuduttu KKO:n ns. *Anom*-ratkaisussa KKO 2023:14, jossa todisteita ei asetettu hyödyntämiskieltoon, vaikka todisteiden hankintatapa oli ollut lainvastainen ja sillä oli siten puututtu yksityiselämän ja luottamuksellisen viestin suojaan ilman laissa säädettyä perustetta.²⁰⁰

Yhteenvetona voidaan todeta, että hyödyntämiskieltojen arviointi pakkokeinojen käytön yhteydessä liittyy usein salaisten pakkokeinojen, kuten telekuuntelun käyttöön ja sillä saatuun ylimääräiseen tietoon tai kotietsintämenettelyn lainmukaisuuteen. Kotietsintätilanteissa korostuu näiden ratkaisujen valossa erityisesti erilaiset menettelyvirheet, esimerkiksi oikeuksien ilmoittamatta jättäminen tai etsintäpäätöksen tekeminen ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Salaisten pakkokeinojen yhteydessä sen sijaan saadaan helposti rikosasiaan liittymätöntä tietoa, sillä epäilty ei ole tietoinen pakkokeinon käytöstä ja tällaisen tiedon hyödyntäminen saattaa tulla harkittavaksi toisen rikosasian yhteydessä, jolloin joudutaan tapauskohtaisesti arvioimaan voiko todistetta lopulta hyödyntää. Salaisten pakkokeinojen käyttöön ja pakkokeinovaltuuksien ylittämiseen on tunnistettu liittyvän tyypillisesti hyödyntämiskieltoyksymyksiä jo 2000 luvun alussa.²⁰¹

¹⁹⁹ Ks. *Schenk v. Sveitsi* (12.6.1988), kohta 46–47.

²⁰⁰ Ks. KKO 2023:14, kohta 8.

²⁰¹ Ks. esim. *Vuorenää* 2007, s. 158 ja *Pölönen* 2003, s. 207.

4.2 Syyttäjän rooli kuulusteluissa

Esitutkintakuulusteluilla voidaan nähdä olevan merkittävä vaikutus koko rikosprosessin kulkuun, sillä ensimmäisissä kuulusteluissa annetut kertomukset voivat ohjata kuulusteltavan muistikuvaa ja siten vaikuttaa siihen, miten kuulusteltava myöhemmin kertoo asioista oikeudessa. Kuulustelukertomukset ovat olennainen osa esitutkintapöytäkirjaa ja oikeudenkäynnissä esitetyt kysymykset nojaavat usein kuulustelukertomuksissa kerrottuun. Tällöin vaarana on se, että mikäli kuulustelutilanteissa tehdään menettelyvirheitä, virheet voivat ikään kuin kerrostua ja heijastua siten läpi koko prosessin. On myös inhimillistä, että kuulustelijalla saattaa olla ennakkokäsityksiä, mikä saattaa johtaa siihen, että kuulustelija painottaa kysymyksissään asioita, jotka tukevat hänen oletuksiaan. Se puolestaan helposti johtaa tilanteeseen, jossa kuulusteltavan kertomusta johdatellaan tiettyyn suuntaan.²⁰² Lisäksi kuulustelutilanne on monille entuudestaan vieras ja jännittävä tilanne, mikä voi vaikuttaa siihen, miten kuulusteltava ymmärtää hänelle usein kuulustelun alkuvaiheessa esitettyjä asioita, kuten kuulusteltavan oikeuksia ja velvollisuuksia.²⁰³

On perusteltua pohtia siten sitä, voisiko syyttäjä osaltaan toiminnallaan parantaa kuulustelujen laatua ja vähentää niihin liittyviä hyödyntämiskieltoriskejä. Olisiko syyttäjän esimerkiksi mahdollista varmistaa ikään kuin rikosasiaa tutkivista esitutkintaviranomaisista ulkopuolisena, että kuulusteluissa kuulusteltavaa ei johdatella ja kysymykset eivät nojautuisi tiettyyn ennakkokäsitykseen tai että kuulusteltava jännittävästä tilanteesta huolimatta ymmärtää oikeutensa ja velvollisuutensa. Syyttäjällä on velvollisuus arvioida asioita puolueettomasti ja siten huolehtia sekä syytettä tukevien että vastaajan eduksi puhuvien seikkojen esille tuomisesta, mikä voisi osaltaan myös puoltaa syyttäjän osallistumista tutkintaan yhteistyön kautta jo kuulusteluvaiheessa.²⁰⁴

Syyttäjän rooli on perinteisesti painottunut tutkinnan jälkeisiin vaiheisiin, mutta kuten tutkielman luvussa 2 on tullut ilmi, esitutkinnan kestäessä tapahtuvalla aktiivisella esitutkintayhteistyöllä voi olla monia hyötyjä rikosprosessille. Kuten jaksossa 4.1 on todettu, hyödyntämiskieltokysymysten kannalta tyypillisimpiä tilanteita esitutkintavaiheessa on epäillyn kuulustelut. Kuulusteluissa hyödyntämiskiellot tulevat useimmiten pohdittavaksi

²⁰² Pölönen 2003, s. 332.

²⁰³ Ks. Pölönen 2003, s. 332–333.

²⁰⁴ Ks. Vuorenpää 2007, s. 215–216.

tilanteessa, jossa epäillylle ei ole kerrottu itsekriminointisuojusta tai epäillyn oikeudesta puolustukseen ei ole huolehdittu. Asiassa tulee tällöin oikeuskäytännön perusteella arvioitavaksi se, tarkoittaako menettelyvirheet epäillyn itsekriminointisuojan loukkausta. Oikeuskäytännön perusteella näyttäisi siltä, että edes se, että epäilty on itse luopunut oikeudestaan avustajaan ei välttämättä turvaa kuulustelulausuman hyödyntämiskelpoisuutta, vaikka esitutkintaviranomainen olisi asianmukaisesti informoinut epäiltyä oikeudesta puolustukseen. Tällöin on ensinnäkin syytä tarkastella millaisia keinoja laki antaa syyttäjälle kuulustelutilanteisiin liittyen ja voidaanko esitutkintayhteistyön avulla ehkäistä näitä tilanteita kuulustelujen yhteydessä. Toisin sanoen on tarkasteltava, millaisia keinoja syyttäjällä on vaikuttaa hyödyntämiskieltoihin, jotka voivat syntyä kuulustelutilanteissa tapahtuneiden menettelyvirheiden seurauksena.

Syyttäjällä on ETL 7 luvun 13 §:n mukaisesti oikeus osallistua kuulusteluun. Laissa puhutaan oikeudesta, ei velvollisuudesta, eikä lain esityöt tuo säännöksen käyttötarkoitukseen tämän enempää valaistusta. Nähdäkseni esitutkintaviranomainen ja syyttäjä voivat tällöin täyttäessään ETL 5 luvun 3 §:n 3 momentista ilmenevää neuvotteluvelvoitettaan päättää yhteistyöstä myös kuulusteluiden osalta. Laki on sinänsä selvä sen suhteen, että esitutkintaviranomainen, tarkemmin tutkija, on viranomaisista pääsääntöisesti se, joka suorittaa kuulustelutoimenpiteet.²⁰⁵ Syyttäjälle on kuitenkin esitutkintalaissa annettu mahdollisuus ETL 7 luvun 17 §:n mukaan esittää kysymyksiä kuulusteltavalle joko itsenäisesti tai kuulustelijan välityksellä.

4.2.1 Oikeus olla läsnä kuulustelussa

Pelkästään jo kuulusteluun osallistumisella on hyötyjä todisteiden hyödynnettävyyden varmistamisessa. Jos pohditaan asiaa edellä esitettyjen kuulustelutilanteisiin liittyvien tyyppitilanteiden näkökulmasta, syyttäjän osallistuminen kuulusteluun on nähdäkseni oikeastaan ainoita tapoja, jolla syyttäjä voi varmistua täysin siitä, että kuulustelutilanteet on hoidettu asianmukaisesti ja epäilty on tehty tietoiseksi oikeuksistaan varsinkin kun otetaan huomioon se, miten säänneltyjä kuulustelutilanteet ovat esimerkiksi sen osalta mitä kaikkia oikeuksia ja velvollisuuksia kuulusteltavalle pitää ennen kuulustelua ilmoittaa. Sama pätee myös esimerkiksi todistajien kuulusteluiden kohdalla, joissa kuulusteltavalla voi olla oikeus

²⁰⁵ Näin on mainittu ETL 2 luvun 3 §:ssä.

kieltäytyä todistamasta. Lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja väkivaltarikosten kohdalla valtakunnansyyttäjä on linjannut esitutkintayhteistyötä koskevassa ohjeessaan VKS:2023:1, että syyttäjän oikeudellisen näkökulman ja tuntemuksen tuominen esitutkintavaiheeseen on tärkeää. Näiden ja soveltuvien osin myös muiden rikosten, joissa on haavoittuvassa asemassa oleva asianomistaja, syyttäjän tulisi pyrkiä varmistamaan erityisesti epäillyn kyselyoikeus ja se, että epäillyllä on jo esitutkinnassa avustaja. Ohjeessa on tunnistettu tässä yhteydessä uhka siihen, että ilman tätä syyttäjän myötävaikuttamista kuulustelutalenne voidaan asettaa hyödyntämiskieltoon.²⁰⁶

Yleisestikin lapsien kuulemisissa on erityisen tärkeää huolehtia kuulustelumenettelyn asianmukaisuudesta, kiinnitettävä muun muassa huomiota kuulustelussa esitettyihin kysymyksiin johdattelematta kuulusteltavaa ja huolehdittava siitä, että kuulustelussa on mukana lapsen huoltaja tai edunvalvoja.²⁰⁷ Tämä puoltaisi siten sitä tulkintaa, että tällaisissa rikosasioissa, jossa uhri on tällaisessa erityisasemassa, syyttäjän tulisi osallistua kuulustelutilanteeseen. Valtakunnansyyttäjän ohjeessa on tässä yhteydessä painotettu kuulustelukertomusten seuraamista jo esitutkinnan aikana, tutkinnan suuntaamisen tarpeeseen reagoimista sekä harkita kuulustelutilanteeseen osallistumista.²⁰⁸ Varsinkin rikoksissa, joissa iso osa näytöstä liittyy asianomistajan kuulusteluissa antamiin kertomuksiin, mahdollisuus kuulusteluun osallistumiseen tulisi käyttää hyödyksi, sillä jos tällainen tärkeä kuulustelukertomus asetetaan hyödyntämiskieltoon, se voi tarkoittaa jopa koko syytteen kaatumista. Sen sijaan rikosasioissa, joissa tärkein näyttö on muuta todistusaineistoa, ja kuulustelulausumat eivät ole siten kaikista keskeisimmässä asemassa, syyttäjä voisi mahdollisesti käyttää harkintavaltaansa kuulusteluun osallistumisen suhteen. Toisaalta oikeuskirjallisuudessa on myös painotettu sitä, että mitä vaativammasta rikosasiasta on kyse, sitä tiiviimpää ja aktiivisempaa esitutkintayhteistyön tulisi olla.²⁰⁹ Näin ollen myös kuulusteluihin osallistuminen voisi olla perusteltua erityisesti vaativissa rikosasioissa.

Kuten todettu, syyttäjällä on ETL 5 luvun 3 §:n perusteella velvollisuus varmistaa ETL 1 luvun 2 §:n toteutuminen. Tähän olennaisilta osiltaan liittyy se, että syyttäjä valvoo asianomaisen etujen toteutumista. Kyse on syyttäjän esitutkintalaista johtuvasta velvollisuudesta,

²⁰⁶ VKS2023:1, kohta 5.1 Henkilöön kohdistuvat rikokset.

²⁰⁷ Vuorenpää ym. 2021, kohta Lapsen oikeuksien varmistaminen kuulustelussa.

²⁰⁸ VKS:2023:1, kohta 5.1 Henkilöön kohdistuvat rikokset.

²⁰⁹ Fredman ym. 2025, s. 152.

joka on välttämättömyys rikosprosessille.²¹⁰ Nähdäkseni se, että syyttäjä osallistuisi entistä aktiivisemmin kuulustelutilanteisiin voisi olla hyvä tapa tämän valvontavelvollisuuden tehokkaaksi toteuttamiseksi. Läsnäolo mahdollistaisi niin ikään välittömyysperiaatteen toteutumisen jo syyteharkinnassa.²¹¹

Syyttäjän osallistumisoikeuteen liittyen on kuitenkin todettava, että oikeuskirjallisuudessa on myös esitetty tästä eriäviä mielipiteitä. *Helminen* on esimerkiksi esittänyt kantansa, jonka mukaan syyttäjän tulisi osallistua kuulusteluihin vain juridisesti hankalia tulkintaongelmia sisältävissä rikosasioissa, sillä läsnäolo voisi tarpeettomasti häiritä kuulustelijaa ja sekoittaa tutkijan kuulustelusuunnitelmaa.²¹² *Vuorenpää* sen sijaan pitää syyttäjän osallistumista kuulusteluihin hyödyllisenä erityisesti kuulustelulausumien näyttöarvon varmistamisen näkökulmasta.²¹³ Toisaalta syyttäjän osallistumisoikeuden on myös joissain tilanteissa nähty vaarantavan tutkinnan puolueettomuuden.²¹⁴ Nähdäkseni osallistumisoikeus voisi hyödyntämiskieltokysymysten näkökulmasta kuitenkin turvata tutkinnan objektiivisuutta, kun syyttäjä osallistumalla kuulusteluun voi valvoa asianosaisen etujen toteutumista. Tällöin syyttäjä voi jo toisaalta myös ennakollisesti varmistaa, että kuulustelulausumat ovat hyödynnettävissä mahdollisessa oikeudenkäynnissä tarpeen vaatiessa. Nähdäkseni se olisi siten objektiivisuusvelvollisuuden näkökulmasta ongelmallisempaa, jos syyttäjä ns. sokeasti sisällyttäisi todistusaineistoon todisteita, jotka tämä on olettanut laillisesti hankituiksi, sillä syyttäjän ei tulisi käyttää näyttönä sellaista kuulustelulausumaa, jonka saamiseksi on käytetty lainvastaisia keinoja.²¹⁵ Vaikka esitutkintayhteistyö olisi aktiivista ja viranomaiset olisivat siten tiiviisti tekemisissä rikosasiaan liittyen, syyttäjää velvoittaa objektiivisuusvaatimus ja syyttäjän on siten toimittava yhteistyössä sen vaatimalla tavalla.²¹⁶

²¹⁰ *Koljonen* 2010, s. 74.

²¹¹ *Pölönen* 2003, s. 331. Ks. välittömyysperiaatteesta esim. *Jokela* 2016, s. 148–149.

²¹² Ks. *Helminen* 2004, s. 353.

²¹³ Ks. *Vuorenpää* 2007, s. 151–152.

²¹⁴ Ks. *Nissinen* 1999, s. 221.

²¹⁵ Tähän voidaan rinnastaa myös ne edellisessä luvussa läpikäytyt tilanteet, jossa kuulusteltavalle ei ole kerrottu tämän oikeuksista tai kuulusteltavan oikeudesta puolustukseen ei ole huolehdittu. Ks. VKS 2001, s. 18.

²¹⁶ Objektiivisuusvelvollisuus ilmenee kuulusteluihin osallistumisen yhteydessä myös niin, että syyttäjän tulisi noudattaa puolueettomuutta valitessaan, mihin kuulusteluihin osallistuu ja mihin puolestaan ei. On luonnollista, että syyttäjälle piirtyy parempi käsitys tapahtumainkulusta silloin, kun tämä on läsnä kuulustelussa kuin silloin, kun syyttäjä perehtyy vain kuulustelukertomukseen osallistumatta itse kuulusteluun. Näin ollen tasapuolisuus tarkoittaa muun muassa siten sitä, että syyttäjän tulisi osallistua sekä epäiltyä vastaan todistavien että epäillyn puolesta todistavien kuulusteluihin, jotta syyttäjälle piirtyisi tasapuolisesti käsitys molemmista kertomuksista. Ks. lähemmin *Vuorenpää* 2003, s. 999–1000.

4.2.2 Kyselyoikeus

Syyttäjän kyselyoikeus on tärkeä erityisesti kuulusteluilla saatavan näytön todistusarvon näkökulmasta. Syyttäjä voi, ja hyvässä esitutkintayhteistyössä syyttäjän tulisikin, kyselyoikeutensa turvin vaikuttaa siihen, millaista näyttöä kuulustelun avulla saadaan, jotta näyttö on mahdollisimman hyödyntämiskelpoista. Kuten sanottu, syyttäjällä on osaaminen ja tieto siitä, millaista näyttöä rikoksen tunnusmerkistön täytyminen vaatii. Lisäksi tästä kyselyoikeudesta on hyötyä myös siksi, että syyttäjälle piirtyy mahdollisimman tarkka kuva teosta ja sen olosuhteista syytteen rakentamisen kannalta.²¹⁷ Syyttäjän tulisi siten pystyä varmistamaan siitä, että esitutkintaviranomainen ymmärtää sen, millaista näyttöä kuulusteluiden avulla tulisi pyrkiä saamaan.²¹⁸ Syyttäjähän voi periaatteessa joko neuvoa ja ohjata ETL 5 luvun 2 §:stä ilmenevän ohjausvaltansa turvin esitutkintaviranomaista kysymään tietyn tyyppisiä kysymyksiä, mutta estettä ei ole myöskään sille, että syyttäjä olisi itse läsnä kuulustelussa ja esittäisi itse myös kysymyksiä kuulusteltavalle. Tästä on paljon etua jo prosessitehokkuudenkin näkökulmasta, kun syyttäjä voi joko pyytää esitutkintaviranomaisia keskittymään rikosasian kannalta oikeisiin kysymyksiin tai itse kysyä näitä kysymyksiä epäillyltä.

Hyödyntämiskiellon näkökulmasta syyttäjä voi kyselyoikeuttaan toteuttamalla varmistua esimerkiksi siitä, että epäilty on varmasti ymmärtänyt oikeutensa esitutkinnassa. Syyttäjän kyselyoikeus mahdollistaa myös nähdäkseni sen, että syyttäjä pystyy vaikuttamaan siihen, miten ja millä tavalla kysymykset kuulusteltavalle esitetään. Tällä voidaan puolestaan ehkäistä muun muassa painostavia kuulustelutapoja, mikä niin ikään turvaa todisteiden hyödynnettävyyttä.

4.2.3 Keinot kuulustelun jälkeen

Mikäli syyttäjä ei ole osallistunut kuulusteluun ja syyttäjän tietoon tulee syyteharkinnassa esimerkiksi se, ettei esitutkintaviranomainen ole täyttänyt rikosasiassa esitutkintalaissa säädettyä ilmoitusvelvollisuutta kuulustelutilanteessa, syyttäjän tulisi vähintään lisätutkintapyyntöillä pyrkiä korjaamaan tilannetta.²¹⁹ Syyttäjällä olisi tällöin mahdollisuus pyytää esimerkiksi uuden kuulustelun suorittamista niin, että epäilty tulee tietoiseksi oikeuksistaan.

²¹⁷ Ks. *Fredman* ym. 2025, s. 404.

²¹⁸ Ks. *Vuorenää* 2007, s. 147 ja *Ekelöf – Edelstam – Boman* 1998, s. 112.

²¹⁹ *Vuorenää* 2007, s. 160.

Syyttäjän tulee tällöin omalta osaltaan varmistaa se, että epäillylle on määrätty avustaja ja että epäilty on yksiselitteisesti ymmärtänyt oikeutensa olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyteensä selvittämiseen. Mikäli tällaista materiaalia kuitenkin on esitutkinnassa virheellisesti toimitettujen kuulusteluiden yhteydessä syntynyt, syyttäjä voisi vakavissa ja selvissä tapauksissa jättää kuulustelulausumat jo ennakkollisesti hyödyntämättä. Tämä olisi omiaan nopeuttamaan prosessia oikeudenkäyntivaiheessa selkeissä tilanteissa, kun tuomioistuimen ei tarvitse enää arvioida todisteen hyödynnettävyyttä. On kuitenkin todettava, että tämä tulisi tehdä vain selvissä tilanteissa, kuten tilanteissa, joissa todiste on hankittu OK 17 luvun 25 §:n 1 tai 2 momentin tarkoittamalla tavalla esimerkiksi kuulusteltavaa vakavasti painostaen tai mahdollisesti vakiintuneen oikeuskäytännön tilanteissa.²²⁰ Sen sijaan tulkinnanvaraisissa tilanteissa on tärkeää viedä esitutkintalausumaan liittyvä hyödyntämiskielto kysymys tuomioistuimen ratkaistavaksi, kuten jo aikaisemmin on tuotu esiin.

Nähdäkseni hyödyntämiskieltoihin on helpompi puuttua ennakkollisesti, jos esitutkintayhteistyö on tarpeeksi aktiivista. Näin pitäisi olla ainakin vakavimmissa ja laajimmissa rikoksissa, joiden osalta esitutkintaviranomaisen tulee täyttää ETL 5 luvun 3 §:n mukainen yhteistyövelvollisuutensa.²²¹ Tällöin syyttäjä saa tiedon suoritettavasta kuulustelusta ja pystyy siten siihen osallistumaan. Toisaalta taas rutiiniluonteisissa rikoksissa ilmoitusta ei välttämättä tehdä, jolloin syyttäjä ei tosiasiallisesti osallistu kuulusteluun eikä siten tule tietoiseksi kuulustelun yksityiskohdista ja menettelystä siihen liittyen. Jälkikäteen esimerkiksi syyteharkintavaiheessa, syyttäjällä ei ole välttämättä mitään tietoa siitä, millaisissa olosuhteissa todisteet on tosiasiallisesti saatu. Mikäli syyttäjä tietää tai edes epäilee todisteen olevan hankittu lainvastaisesti, tulisi todiste jättää pois todistusaineistosta.²²² Syyttäjän on myös tällöin jälkikäteisesti mahdollista pyytää esitutkintaviranomaista suorittamaan lisätutkintaa, jos kuulustelulausumia ei voi syystä tai toisesta hyödyntää.

4.3 Syyttäjän rooli pakkokeinojen käytössä

Pakkokeinoilla on iso merkitys rikosten selvittämiseksi, mikä liittyy muun muassa niiden kykyyn turvata todisteiden tehokasta hankintaa erityisesti silloin kun muut

²²⁰ Ks. *Vuorenpää* 2007, s. 161–162. Myös YK:n ohjeessa *The Status and Role of Prosecutors* 2014, s. 40–41 on korostettu, että syyttäjän tulisi kieltäytyä käyttämästä todisteita, jotka on saatu menettelyllä, jossa on ollut kyse vakavasta ihmisoikeusloukkauksesta.

²²¹ Ks. HE 222/2010 vp, s. 209.

²²² Rec (2000)19, kohta 28.

tutkintatoimenpiteet eivät riitä. Pakkokeinojen käyttö on tiukasti säänneltyä, sillä kuten todettu, pakkokeinoilla puututaan lailla suojattuihin oikeushyviin, kuten yksityisyyden- ja kotirauhansuojaan.²²³ Pakkokeinojen käytössä tulee aina huomioida esitutkintaperiaatteista suhteellisuusperiaate²²⁴, hienotunteisuusperiaate²²⁵ ja vähimmän haitan periaate.²²⁶ Suhteellisuusperiaate ilmenee PKL 1 luvun 2 §:stä, jonka mukaan pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Hienotunteisuusperiaatteesta säädetään niin ikään myös PKL 1 luvun 4 §:ssä, jonka mukaan pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti. Vähimmän haitan periaate sen sijaan ilmenee PKL 1 luvun 3 §:stä, ja sen mukaan pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi. Pakkokeinon käytöllä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

Suomessa esitutkintaviranomaisella on poikkeuksellisen laaja toimivalta pakkokeinoasioissa. Syyttäjälle ei ole siten pakkokeinolaisissa muutamia poikkeuksia lukuunottamatta säädetty toimivaltaa pakkokeinoasioissa, tämä on tilanne erityisesti niiden pakkokeinojen kohdalla, jotka ovat merkityksellisiä hyödyntämiskieltoyksymysten näkökulmasta.²²⁷ Näin on siitakin huolimatta, että syyttäjällä on velvollisuus ottaa hyödyntämiskieltonäkökulma huomioon esitutkinnan aikana ja todisteiden hyödyntämistä harkitessaan.

Kuten jaksossa 4.1 on tullut ilmi, pakkokeinolaisissa säädettyjen edellytysten ja menettelytapojen noudattaminen on oikeusturvan kannalta keskeistä. Mikäli pakkokeinoa käytetään lainvastaisesti, voi seurauksena olla todisteiden hyödyntämiskielto. Lisäksi hyödyntämiskieltoyksymykset voivat aktualisoitua myös tilanteessa, jossa rikosasiassa käytetään todisteena ylimääräistä tietoa, joka on saatu toisen rikosasian yhteydessä tehdyllä

²²³ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 183.

²²⁴ Suhteellisuusperiaatteen mukaan esitutkintatoimenpiteiden on oltava oikeasuhtaisia niin tutkittavan rikoksen vakavuuteen kuin selvitystarpeeseen nähden. (ETL 4 :4) Ks. lähemmin esim. *Fredman ym.* 2025, s. 88–89.

²²⁵ Hienotunteisuusperiaatteen mukaan kaikkia esitutkintaan osallistuvia henkilöitä tulee kohdella hienotunteisesti. (ETL 4:6) Ks. HE 222/2010 vp, s. 194, *Fredman ym.* 2025, s. 92–93 ja *Vuorenpää* 2023, s. 159–160.

²²⁶ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 193. Vähimmän haitan periaate on kirjattu esitutkintalakiin ja pakkokeinolakiin samansisältöisenä sillä erolla, että pakkokeinolaisissa puhutaan luonnollisesti pakkokeinojen käytöstä. Ks. vähimmän haitan periaatteesta tarkemmin *Fredman ym.* 2025, s. 91, *Vuorenpää* 2023, s. 159 ja *Kajala* 2024, s. 110–111.

²²⁷ Ks. Oikeusministeriö 2021:21, s. 66.

pakkokeinotoimenpiteellä. Pohdittavaksi tulee siten siis kysymykset siitä, millainen rooli syyttäjällä tänä päivänä on pakkokeinoista päätettäessä ja miten esitutkintayhteistyöllä voidaan vaikuttaa pakkokeinojen käyttöön. Niin ikään pohdittavaksi tulisi myös syyttäjän roolin vahvistaminen pakkokeinoasioissa, jotta syyttäjä voisi entistä tehokkaammin ottaa hyödyn-tämiskieltonäkökulman huomioon velvollisuksiensa mukaisesti. Lisäksi tämä olisi omiaan vahvistamaan myös syyttäjän objektiivisuusvelvollisuuden toteutumista esitutkinnassa, kun syyttäjä pääsisi toteuttamaan entistä paremmin velvollisuuttaan huolehtia esitutkinta-aineis-ton objektiivisuudesta ja asianmukaisuudesta.²²⁸

4.3.1 Kotietsintä ja laite-etsintä

Kotietsinnästä säädetään PKL 8 luvussa, jonka 1 §:n mukaan 2 momentin mukaan kotietsin-nällä tarkoitetaan etsintää, joka suoritetaan kotirauhan suojaamassa paikassa. Luvun 2 §:n mukaan kotietsintä voidaan toimittaa lähtökohtaisesti silloin kun on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Paikanetsintä, josta usein puhutaan kotietsinnän yhteydessä, kohdistuu asianosaisen kodin sijasta muuhun paikkaan, johon ei ole yleistä pääsyä, kuten esimerkiksi asianosaisen autoon tai vaikka op-pilaitokseen.²²⁹ Kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättää PKL 8 luvun 15 §:n mukaisesti pidättämiseen oikeutettu virkamies, ja näiden pakkokeinojen käyttöä arvioi tuomioistuin vain jälkikäteisesti silloin, kun asianosainen, jonka luona etsintä on toimitettu, sitä vaatii. Asianosaisen vaatimus on mahdollinen silloin, kun kotietsinnän edellytykset eivät ole olleet olemassa tai kotietsinnällä ei ole menetelty pakkokeinolain vaatimalla tavalla. Kotietsinnällä puututaan siis erityisesti kotirauhan suojaan, joka on turvattu perusoikeutena PL 10 §:n 1 momentissa, EIS 8 artiklassa ja KP-sopimuksen 17 artiklassa. Kotietsintä on toimitettava aina niin, että asianosainen tulee tietoiseksi asuntoonsa kohdistuvasta etsinnästä.²³⁰ Kotiet-sintä tulee suorittaa erityisenä kotietsintänä PKL 8 luvun mukaisesti etsintävaltuutetun myö-tävaikutuksella silloin, kun etsintä kohdistuu paikkaan, jossa voi olla todistamiskieltojen alaista materiaalia. Tällainen voisi olla tilanne silloin, kun etsintä suoritetaan esimerkiksi asianajotoimistossa. Erityisestä etsinnästä päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin ennakollisesti pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta.²³¹

²²⁸ Ks. *Helminen – Kuusimäki – Rantaeskola* 2012, s. 235.

²²⁹ *Vuorenpää* ym. 2021, kohta Paikanetsintä.

²³⁰ Ks. *Jokela* 2024, s. 263.

²³¹ *Jokela* 2024, s. 263 ja *Fredman* ym. 2025, s.1013.

Laite-etsinnästä säädetään niin ikään PKL 8 luvussa. Laite-etsinnän edellytykset vastaavat pääosin kotietsinnän edellytyksiä. PKL 8 luvun 21 §:n mukaisesti laite-etsintä voidaan toimittaa lähtökohtaisesti silloin kun on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Laite-etsinnän piiriin kuuluvat lähtökohtaisesti ne tiedot, jotka ovat laitteessa ennen etsinnän toimittamista ja jotka tulevat laitteeseen etsinnän toimittamisen aikana. Laite-etsintä ei kuitenkaan saa kohdistaa sellaiseen luottamukselliseen viestiin, jota koskevasta telekuuntelusta, televalvonnasta tai teknisestä tarkkailusta säädetään PKL 10 luvussa. Näin laite-etsinnällä ei saa kiertää esimerkiksi televalvonnan edellyttämää tuomioistuimen etukäteiskontrollia.²³² PKL 8 luvun 29 §:n mukaisesti laite-etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Poikkeuksena tähän on säädetty kiireellisyystilanteista, joissa päätöksen voi PKL 8 luvun 15 §:n 3 momentin perusteella tehdä poliisimies. Kuten kotietsinnänkin kohdalla, laite-etsinnän toimittaminen ei siten edellytä voimassa olevan lainsäädännön mukaan ulkopuolisen oikeusviranomaisen, kuten tuomioistuimen ennakkokontrollia, kuten esimerkiksi televalvonta. Mikäli laite-etsintä kohdistuu laitteeseen, jossa on esimerkiksi todistamiskiellon alaisia tietoja, kuten asianajajan ja epäillyn välistä kirjeenvaihtoa, tulee noudatettavaksi soveltuvin osin erityistä etsintää koskevat säännökset ja laite tutkitaan tällöin etsintävaltuutetun myötävaikutuksella.²³³ Vaikka laite-etsinnän päättämisessä ei edellytetä tuomioistuimen ennakkovalvontaa, PKL 8 luvun 29 a §:n mukaisesti tuomioistuimen jälkikontrollia edellytetään kuitenkin laitteen haltijan tai muun laitteeseen oikeutetun vaatimuksesta silloin, kun laite-etsintä on toimitettu kotietsinnän tai paikanetsinnän yhteydessä tai on muutoin syytä olettaa, että etsinnän kohteeksi on joutunut todistamiskiellon alaista materiaalia.

Kuten sanottu, laite-etsinnästä ja kotietsinnästä päättää siis pidättämiseen oikeutettu virkamies, kuten esitutkintaviranomainen tai syyttäjä. Erityisestä etsinnästä ja siihen liittyvästä etsintävaltuutetun määräämisestä päättää sen sijaan tuomioistuin. Käytännön tasolla toimivaltuuksien jakautuminen kotietsinnän ja laite-etsinnän päättämisen kohdalla esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välillä määräytyy sen perusteella, missä vaiheessa rikosprosessi on menossa. Esitutkinnan aikana toimivalta kuuluu esitutkintaviranomaiselle ja

²³² Fredman ym. 2025, s. 1019 ja Jokela 2018, s. 227.

²³³ Fredman ym. 2025, s. 1022.

syyteharkinnassa puolestaan syyttäjälle. Esitutkintaviranomainen voi siten päättää laite-etsinnästä ja kotietsinnästä esitutkinnan aikana täysin itsenäisesti ilman syyttäjän myötävaikutusta.²³⁴

PKL 11 luvun 2 a §:n mukaan esitutkintaviranomaisen tulee asian laadun ja kyseessä olevan pakkokeinon edellyttämällä tavalla tarvittaessa ilmoittaa syyttäjälle pakkokeinon käytöstä. Säännöstä koskevassa lainvalmisteluaineistossa on mainittu, että ilmoittamista puoltaisi se, että kyseessä on vakava rikos tai pakkokeinon käyttöön liittyy poikkeuksellista harkintaa. Tässä yhteydessä on kuitenkin mainittu, että ilmoitusvelvollisuutta ei ole tarpeen ulottaa koskemaan kaikkia pakkokeinoja, vaan käytännössä ilmoittaminen olisi lähtökohtaisesti tehtävä ainakin salaisten pakkokeinojen kodalla.²³⁵ Sama pätee ETL 5 luvun 3 §:ssä mainittuun yhteistyövelvollisuuteen, sillä niin ikään se koskee vain rikoksia, joista tulee ilmoittaa syyttäjälle. Esitutkintayhteistyötä koskevat säännökset eivät siten velvoita esitutkintaviranomaista ilmoittamaan syyttäjälle laite-etsinnän tai kotietsinnän suorittamisesta esimerkiksi useimmissa lievemmissä rikoksissa, mikä mahdollistaa tällä hetkellä sen, että esitutkintaviranomainen voi päättää näistä pakkokeinoista suhteellisen monissa rikosasioissa, koska sekä laite-etsinnän että kotietsinnän toimittamisen edellytyksenä riittää epäilty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on rangaistusasteikoltaan asteikon alapäästä. Siispä syyttäjän rooli jää laite-etsinnän ja kotietsinnän osalta kapeaksi ainakin esitutkinnan aikaisten keinojen osalta. Kuten sanottu, tilanne vaikeuttaa syyttäjän mahdollisuutta ennakkollisesti huolehtia objektiivisuusvaatimuksen mukaisesti siitä, että todistusaineistoon ei päädy lainvastaisesti hankittuja todisteita, jos syyttäjällä ei tosiasiallisesti ole tietoa esitutkintaviranomaisen aikeista toteuttaa näitä pakkokeinoja.

Sen sijaan esitutkintayhteistyö mahdollistaa syyttäjälle pakkokeinoihin nähden jälkikäteisiä keinoja joissain tapauksissa. Syyttäjällä on ETL 5 luvun 2 §:n mukaisesti mahdollisuus pyytää esitutkintaviranomaista suorittamaan esitutkintatoimenpiteitä ja pyrkiä tällä tavoin ohjaamaan pakkokeinojen käyttöä. Tämä ei tosin välttämättä toimi niin, että syyttäjä pyytäisi esitutkintaviranomaista suorittamaan etsinnän uudestaan, sillä on todennäköistä, että syyttäjä havaitsee nämä puutteet vasta syyteharkintavaiheessa, jolloin etsintöjen uusiminen ei välttämättä olisi enää tarkoituksenmukaista tai edes mahdollista. Sen sijaan syyttäjä voisi pyytää esitutkintaviranomaista suorittamaan lisätutkintaa sen todistusteeman osalta, jota

²³⁴ Fredman ym. 2025, s. 995.

²³⁵ HE 217/2022, s. 132.

lainvastaisesti hankittu todistusaineisto on koskenut. Tällä tavoin olisi mahdollista kiertää kyseessä oleva lainvastainen todiste hankkimalla samasta asiasta todistusaineistoa laillisella keinolla.²³⁶ Mikäli tästä huolimatta käy niin, että lisätutkintapyyntöjä ei voi enää esittää, syyttäjä voisi tehdä päätöksen jättää todiste hyödyntämättä selvissä tapauksissa. Kuten edellä on jo esitettykin, näin tulisi objektiivisuusvaatimuksen valossa menetellä. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomioitava, että hyödyntämiskiellotuksymykset eivät ole aina yksinkertaisia ja tulkinnanvaraisissa tilanteissa pakkokeinolla saatu todiste olisi saatettava tuomioistuimen arvioitavaksi.²³⁷ Varsinkin pakkokeinojen käytön yhteydessä näyttäisi oikeuskäytännön valossa syntyvän hyödyntämiskiellojen näkökulmasta tulkinnanvaraisia tilanteita. Oikeuskirjallisuudessa on tähän liittyen argumentoitu, että syyttäjällä on siten oikeus vedota ainakin sellaiseen todisteeseen, joka on tällä tavalla tulkinnanvarainen siitäkin huolimatta, että syyttäjän tulisi huolehtia todistusaineiston virheettömyydestä ja lainmukaisuudesta.²³⁸

Tässä kohtaa on hyvä nostaa erityistarkasteluun laite-etsintöjä koskeva sääntely. Kuten sanottu, pakkokeinojen käytöllä puututaan perustavanlaatuisesti perusoikeuksien ytimeen. Niin ikään matkapuhelimen sisältöön suoritettussa laite-etsinnässä päästään käsiksi laajasti lähtökohtaisesti kaikkiin matkapuhelimessa oleviin tietoihin. Kun ottaa huomioon sen, miten paljon viime vuosikymmenen aikana puhelimet ovat menneet teknologiassa eteenpäin, voidaan perustellusti sanoa, että nykyajan ihmisestä saadaan paljon yksityiskohtaista tietoa pelkästään puhelimen sisällön perusteella. Nykyajan matkapuhelimissa on useimmiten todella mittava määrä erilaista dataa, kuten viestejä, kuvia, sijaintitietoja, internetin selaushistoriaa ja muistiinpanoja. Näihin voi sisältyä myös erityisen arkaluonteisia tietoja.²³⁹ Tällöin on luonnollista, että rikosasiaan liittyvän laite-etsinnän yhteydessä esitutkintaviranomaisen on pakko käydä matkapuhelimesta löytyvää dataa kattavasti läpi, jotta tämä voi seuloa rikosasian kannalta tarpeellisen materiaalin todistusaineistoksi. Tällöin esitutkintaviranomainen tulee saaneeksi sekä epäillyn yksityiselämästä että rikosasian kannalta muutenkin paljon sellaista muuta tietoa, jolla ei ole rikosasian kannalta mitään merkitystä. Nähdäkseni laite-etsintöjen yhteydessä on myös näin ollen luonnollisesti mahdollisuus saada toiseen rikosasiaan

²³⁶ Ks. *Vuorenpää* 2007, s. 160–161.

²³⁷ *Pölönen* 2003, s. 206.

²³⁸ *Vuorenpää* 2007, s. 161. Ks. myös *Hormia* 1978 s. 263 ja *Lundqvist* 1998 s. 255.

²³⁹ *CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck*, kohta 92, 94 ja 102. Ks. myös luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun 29 § muuttamisesta, s. 4.

liittyen todistusaineistoa eli tutkittavaan rikosasiaan nähden ”ylimääräistä tietoa”.²⁴⁰ Tällöin nousee pohdittavaksi se, miten laite-etsinnöistä on säännelty erityisesti hyödyntämiskielto- kysymysten ja syyttäjän roolin näkökulmasta. On nimittäin mahdollista, että tällainen tieto koskee esimerkiksi todistamiskiellon alaista materiaalia, vaikka lähtökohta onkin edellä ku- vatun mukaisesti se, että viranomaisen tietoon tullutta tietoa voidaan vapaan todistusteorian mukaisesti hyödyntää näyttönä.

Tässä yhteydessä on syytä mainita, että laite-etsintöjä koskevaan sääntelyyn on kuitenkin lähiaikoina tulossa isoja muutoksia. Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) antoi 4.10.2024 ratkaisun liittyen asiaan C-548/21 *CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck*. Ratkaisussa kä- siteltiin esitutkintaviranomaisen suorittamaa laite-etsintää ja ratkaisun perusteluissa EUT on linjannut, että viranomaisella on oikeus päästä käsiksi laite-etsinnän yhteydessä matkapuhe- limen sisältämiin tietoihin vain poikkeuksellisesti ilman ennakkolupaa, ja silloinkin ainoas- taan kiireellisissä tilanteissa. Pääsääntöisesti tällainen pääsy on siis sallittua vain, jos kansal- linen lainsäädäntö edellyttää tuomioistuimen tai muun riippumattoman ja puolueettoman vi- ranomaisen suorittamaa ennakkovalvontaa.²⁴¹ EUT perustelee ratkaisussaan kantaansa sillä, että matkapuhelimeen tallennetut tiedot voivat paljastaa laajasti yksilön yksityiselämää kos- kevia tietoja ja että tällainen tietomäärä tekee puhelimesta ikään kuin yksityiselämän ”arkis- ton” ja tällöin esitutkintaviranomaisen pääsyn tietoihin käsiksi on katsottu aiheuttavan vaa- ran vakavasta puuttumisesta perusoikeuksiin.²⁴² Tämän vuoksi puhelimen tutkiminen voi- daan rinnastaa vakavuudeltaan muihin erityisesti yksityisyyden suojaan puuttuviin pakko- keinoihin, joiden osalta vaaditaan niin ikään ennakkovalvontaa, kuten televalvontaan.

Kyseisen ratkaisun johdosta Suomen pakkokeinolaki on tällöin EU-oikeuden vastainen laite- etsintöjen osalta. Tuomiosta johtuen on nähty tarpeelliseksi muuttaa pakkokeinolakia linjaan EU-oikeuden kanssa ja tästä syystä oikeusministeriössä on tutkielman kirjoittamisen aikaan valmistelussa lakimuutosta koskeva hallituksen esitys. Esityksen luonnoksesta käy ilmi, että ensisijaisesti ongelma tultaisiin ratkaisemaan niin, että laite-etsinnän suorittaminen edellyt- täisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemän laite-etsintäpäätöksen hyväksyttämisen

²⁴⁰ Todettakoon kuitenkin, että PKL tarkoittamassa mielessä ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan vain salaisten pakkokeinojen käytön yhteydessä saatua tietoa. Ks. *Fredman* ym. 2025, s. 1146.

²⁴¹ Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun 29 § muuttamisesta, s. 3.

²⁴² *CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck*, kohta 92, 94 ja 102.

ennakkoon tuomioistuimella. Poikkeuksena ehdotetaan erityisiä kiireellisiä tilanteita, joiden osalta riittäisi, että tuomioistuimen vahvistus tapahtuisi jälkikäteen.²⁴³

Esitysluonnoksessa on esitetty myös toissijaisena vaihtoehtona se, että syyttäjä toimisi laite-etsintäpäätöksen vahvistavana viranomaisena. EUT:n ratkaisun perusteella kuitenkin edellytetään, että laite-etsintäpäätös tulisi saattaa joko tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoelimen vahvistettavaksi. Tuomiossa ei ole kuitenkaan avattu mitään riippumattomalla hallintoelimellä tarkoitetaan. *Prokuratuur*-tuomiossa sen sijaan EUT on katsonut, että esitutkintaa johtava ja syytettä ajava syyttäjä ei täyttänyt riippumattomuusvaatimusta. EUT tuomio *CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck* ei kuitenkaan sulje pois vaihtoehtoa, että syyttäjä voisi toimia tällaisena ennakkovalvojana ainakin silloin, kun syyttäjän rooli on riittävän erillinen tutkintaintresseistä. Tässä yhteydessä lakiehdotuksessa on myös pohdittu järjesteilyä, jossa laite-etsintää koskevan päätöksen tekisi muu syyttäjä kuin se, joka myöhemmin ajaa syytettä oikeudessa.²⁴⁴ Suomessa syyttäjän rooli on sikäli erilainen verrattuna *Prokuratuur*-tuomion tilanteeseen, että syyttäjä ei toimi täällä pääsääntöisesti tutkinnanjohtajana ja syyttäjällä on itsenäinen syyteharkintavalta. Syyttäjä on ehkä siinä mielessä näin ollen lähempänä riippumattomaa elintä, kuin monessa muussa valtiossa. Luonnoksessa on kuitenkin todettu, että *Prokuratuur*-tuomion valossa on myös mahdollista tehdä se tulkinta, että vaikka syyttäjällä on objektiivisuusvelvollisuus, syyttäjän asema ei ole rikosprosessin asianosaisiin nähden samalla tavalla neutraali kuin tuomioistuimissa, koska ROL 1 luvun 2 §:n 1 momentin mukaisesti syyttäjä nostaa rikosasiassa syytteen ja ajaa sitä oikeudenkäynnissä.²⁴⁵ Tällöin syyttäjän tekemä päätös laite-etsinnästä ei täyttäisi EU-oikeuden edellyttämää riippumattomuusvaatimusta.

Syyttäjälaitos on lausunnossaan hallituksen esityksen luonnoksesta todennut, että syyttäjä ei voi toimia EUT:n tarkoittamana riippumattomana hallinnollisena viranomaisena, joka toimisi ennakkovalvojana laite-etsinnöissä, koska syyttäjä osallistuu esitutkinnan suorittamiseen. Syyttäjälaitos on siis lausunnossaan asettunut luonnoksessakin esitetylle näkökannalle, että objektiivisuusvelvollisuus ei riitä tasaamaan syyttäjän asemaa tarpeeksi neutraaliksi suhteessa rikosprosessin asianosaisiin. Tämän vuoksi syyttäjälaitos on tullut siihen lopputulokseen, että syyttäjän tekemä päätös laite-etsinnän suorittamisesta ei riittäisi siten

²⁴³ Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun 29 § muuttamisesta, s. 9.

²⁴⁴ Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun 29 § muuttamisesta, s. 7.

²⁴⁵ Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi pakkokeinolain 8 luvun 29 § muuttamisesta, s. 6.

täyttämään EU-oikeuden asettamia vaatimuksia riippumattomasta etukäteisvalvonnasta.²⁴⁶ Syyttäjälaitos on tuonut lausunnossaan esiin niin ikään huolen hyödyntämiskieltokysymyksiin liittyen ja korostanut, että laite-etsintöihin liittyvä sääntelyepävarmuus on poistettava kiireellisesti, sillä mikäli EU-oikeuden asettamat uudet vaatimukset eivät täyty, on vaarana, että etsinnöissä saadut todisteet joudutaan ennemmin tai myöhemmin asettamaan oikeudenkäynnissä hyödyntämiskieltoon, vaikka ne olisivat muuten ratkaisevia rikoksen selvittämisessä.²⁴⁷

Ratkaisu on mielenkiintoinen ja täysin perusteltu. Kuten sanottu, ennakkovalvonta on käytössä jo esimerkiksi joidenkin salaisten pakkokeinojen kohdalla. On nähdäkseni perusteltua katsoa, että nykypäivänä laite-etsintä rinnastuu vaikutuksiltaan esimerkiksi televalvontaan, sillä molemmilla pakkokeinoilla puututaan henkilön yksityiselämään. Laite etsinnällä voidaan nimittäin saada yhtä kattavaa tietoa henkilön yksityiselämästä, ehkä jopa kattavampaa kuin salaisilla pakkokeinoilla. Jos lakiehdotus myöhemmin menee läpi, se voi vaikuttaa hyödyntämiskieltokysymyksiin positiivisesti, kun tuomioistuin joutuu arvioimaan pakkokeinon käytön tarpeellisuutta yksittäisessä rikosasiassa. Nähdäkseni kuitenkin syyttäjän osallistaminen ei välttämättä olisi huono ajatus sikäli, että se säästäisi tuomioistuimen resursseja, kun tuomioistuin ei tarvitsisi perehtyä yksittäiseen rikosasiaan pystyäkseen päättämään pakkokeinosta. Jos syyttäjä ei voisi toimia vajavaisen riippumattomuutensa perusteella päätöksentekijänä, pohdittavaksi voisi tulla kysymys siitä, voisiko syyttäjä toimia ns. toissijaisena toimijana, jolloin laite-etsinnän hyväksyminen edellyttäisi esimerkiksi syyttäjän kuulemista laite-etsintäasiassa.

Näyttäisi lakiehdotuksen perusteella siltä, että syyttäjällä ei uudesta sääntelystä huolimatta ole tulevaisuudessakaan roolia laite-etsintää koskevissa päätöksissä. Tästä johtuen syyttäjän ajan-tasalla pysyminen esimerkiksi hyödyntämiskieltokysymysten näkökulmasta vaatisi siten aktiivista esitutkintayhteistyötä, jossa esitutkintaviranomainen oma-aloitteisesti informoisi syyttäjää suunnitelluista laite-etsinnöistä. Todettakoon kuitenkin, että lakimuutos on omiaan todennäköisesti vähentämään hyödyntämiskieltoja siitä näkökulmasta, että laite-

²⁴⁶ SY/652/2025, s. 1.

²⁴⁷ SY/652/2025, s. 2. EUT:n ratkaisu on tosiasiaa jo vaikuttanut syyttäjälaitoksen lausunnossaan kuvailemalla tavalla. Ks. tähän liittyen EUT ratkaisun jälkeen 31.1.2025 annettu Pohjois-Karjalan käräjäoikeuden ratkaisu R 713/2024/949, jossa käräjäoikeus on kieltänyt syyttäjää käyttämästä poliisin päättämällä laite-etsinnällä saatuja todisteita ja Pohjois-Savon käräjäoikeuden 17.12.2024 antama ratkaisu R 23/2554, jossa käräjäoikeus päätyi sallimaan laite-etsinnällä saadun todistusaineiston käytön todisteena arvioituaan näytön hyödyntämistä OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin valossa.

etsinnän tarpeellisuutta joudutaan jatkossa punnitsemaan ulkopuolisen riippumattoman elimen toimesta. Tämä ei kuitenkaan edelleenkään vaikuta siihen, miten hyväksytyt laite-etsintä lopulta toteutetaan, joten syyttäjä joutuu tällöin viimeistään syyteharkinnassa arvioimaan laite-etsinnällä saatuja todisteita siitä näkökulmasta, voiko todisteita hyödyntää vai onko mukana esimerkiksi todistamiskieltojen alaista materiaalia, jolloin ennakoiva päätös todisteen jättämisestä todistusaineiston ulkopuolelle voi olla paikallaan.

4.3.2 Salaiset pakkokeinot

Salaisista pakkokeinoista säädetään PKL 10 luvussa. Salaisia pakkokeinoja käytetään vain vakavien rikosten kohdalla, joista seuraa lähtökohtaisesti ankaria vankeusrangaistuksia ja joiden kohdalla tavalliset pakkokeinot eivät ole riittäviä.²⁴⁸ Kunkin pakkokeinon kohdalla on määritelty tarkasti ne rikokset, joihin pakkokeinoja voi käyttää. Perusoikeusnäkökulma on erityisen korostunut salaisista pakkokeinoista päätettäessä ja niiden käytölle on käytännössä korkeat vaatimukset, sillä niillä voidaan puuttua jopa perusoikeuksien ydinalueelle ja niiden käytöllä saadaan useimmiten arkaluontoista tietoa epäillyn yksityiselämästä.²⁴⁹ Salaiset pakkokeinot ovat siinäkin mielessä erityisasemassa verrattuna muihin pakkokeinoihin, että niiden käytöstä ei PKL 10 luvun 1 §:n mukaisesti tarvitse ilmoittaa epäillylle ennakolta ja näin käytännössä toimitaankin. Salaisten pakkokeinojen hyödyn voidaan nähdä piilevän juuri siinä, että ne voidaan toteuttaa kohteelta salassa. Salaisista pakkokeinoista tulee kuitenkin ilmoittaa lähtökohtaisesti pakkokeinon kohteelle viipymättä sen jälkeen, kun asia on saatettu syyteharkintaan PKL 10 luvun 60 §:n mukaisesti.²⁵⁰ EIT:n ratkaisukäytäntö painottaa salaisten pakkokeinojen yhteydessä vahvasti laillisuusperiaatetta, mistä seuraa esimerkiksi se, että salaisista pakkokeinoista ja niiden edellytyksistä tulee säätää laissa hyvin yksityiskohtaisesti. Salaisia pakkokeinoja voidaan lisäksi käyttää vain silloin, kun se on välttämätöntä ja ei ole muita perusoikeuksien kannalta vähemmän haitallisia keinoja käytettävissä. Niin ikään salaisten pakkokeinojen käytöllä tulee olla erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi eikä niitä saa käyttää pidempään kuin on tarpeen.²⁵¹

²⁴⁸ Ks. *Fredman ym. 2025*, s. 1039–1040. Ks. lähemmin salaisten pakkokeinojen käytön edellytyksistä *Fredman ym. 2025*, s. 1047–1048. Televalvontaa on kuitenkin mahdollista PKL 10 luvun 7 §:n mukaisesti käyttää tätä lievemmissäkin rikoksissa, mikäli televalvonnan kohde tähän suostuu.

²⁴⁹ Ks. *Ervo 2008*, s. 312, jossa *Ervo* toteaa, että mahdollisuus todisteen ja todisteen hankintatavan riitauttamiseen on merkittävämpää silloin, kun näyttö on hankittu epäsovinnaisilla tutkintakeinoilla.

²⁵⁰ Ks. myös *Tolvanen – Kukkonen 2011*, s.383.

²⁵¹ *Fredman ym. 2025*, s. 1039–1040 ja 1048–1049. Ks. myös esim. teknisen kuuntelun ja katselun osalta PeVL 12/1998 vp, s. 6.

PKL 10 luvussa säädetyn mukaisesti telekuuntelusta ja televalvonnasta päättää lähtökohtaisesti tuomioistuin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Näin on myös asuntokuuntelun, teknisen kuuntelun, teknisen seurannan, teknisen lait tarkkailun ja suunnitelmallisen tarkkailun tilanteessa. Joidenkin salaisten pakkokeinojen kohdalla on säädetty poikkeus koskien tilannetta, joka ei siedä viivytystä, mutta tällöinkin pakkokeino saatetaan tuomioistuimen arvioitavaksi, jolloin pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää pakkokeinosta tuomioistuimen päätökseen asti. Sen sijaan suunnitelmallisesta tarkkailusta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Peitelystä tiedonhankinnasta, tietolähdetoiminnasta, valvotusta läpilaskusta, valeostosta ja peitetoiminnasta päättää lähtökohtaisesti joko keskusrikospoliisin päällikkö tai erityiskoulutuksen saanut pidättämiseen oikeutettu virkamies. Peitetoiminnan käyttäminen vaatii kuitenkin tuomioistuimen kontrollia, joten sen edellytykset tulee saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi. Valeostoa ja peitetoimintaa on luonnehdittu erityäin salaisiksi pakkokeinoiksi, joiden käyttöön liittyy erityisesti oikeusturva- ja turvallisuusriskejä, kuten riski rikosprovokaatiosta.²⁵²

Kuten kotietsinnän ja laite-etsinnänkin kohdalla, syyttäjällä ei sinänsä ole salaisten pakkokeinojen päättämisessä kovinkaan suurta roolia. Siitä huolimatta syyttäjällä on lain puitteissa hieman paremmat mahdollisuudet vaikuttaa ennakkollisesti todisteiden hyödyntämiskelpoisuuteen salaisten pakkokeinojen yhteydessä ainakin teoriassa. Kuten sanottu ETL 5 luvun 3 §:n mukaisesti esitutkintaviranomaisen tulisi ilmoittaa syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten asian laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla. Säännöksen taustalla on tarkoitus muun muassa siitä, että syyttäjä pysyy ajan tasalla esitutkinnan etenemisen suhteen ja pystyy tarvittaessa käyttämään esitutkintatoimivaltuuksiaan. Lain esitöissä on mainittu, että tämän taustalla on muun muassa ajatus siitä, että syyttäjä voisi tällöin ohjata pakkokeinojen käyttöä tarvittaessa. Lain esitöissä on katsottu, että ilmoitusvelvollisuus koskee tyypillisesti rikoksia, joista on ilmoitettava ETL 5 luvun 1 §:n mukaisesti syyttäjälle.²⁵³ Kuten tutkielman jaksossa 2.2 on mainittu, ilmoitettavat rikokset ovat tyypillisesti vakavimpia rikoksia, laajoja rikoskokonaisuuksia tai muutoin ennakkotapaustenluonteisia.

²⁵² Fredman ym. 2025, s. 1104. Ks. myös Ervo 2008, s. 312–313.

²⁵³ HE 222/2010 vp, s. 208-209.

Vuonna 2023 syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen yhteistyötä salaisia pakkokeinoja koskien on kuitenkin tiivistetty edellä kuvatulla tavalla niin, että pakkokeinolakiin on lisätty säännös esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa syyttäjälle pakkokeinojen käytöstä tarvittaessa. Kuten aikaisemmin kotietsintää ja laite-etsintää koskevassa jaksossa 4.3.1 on todettu, lainesitöissä on mainittu ilmoitusvelvollisuuden koskevan lähtökohtaisesti salaisia pakkokeinoja. Tämä on luonnollinen tulkinta siinä mielessä, että salaisilla pakkokeinoilla tutkitaan vakavimpia rikoksia, joilla on iso vaikutus epäillyn oikeusturvaan ja perusoikeuksiin. Tästä uudesta sääntelystä ja ETL 5 luvun 3 §:n yhteistyövelvoitteesta johtuu se, että mikäli esitutkintayhteistyö tältä osin toimii kuten laissa on säädetty, syyttäjä saisi etukäteen tietoa esitutkintatoimenpiteistä, esitutkinnan etenemisestä sekä näistä salaisia pakkokeinoja koskevista tutkintatoimenpiteistä ja voisi siten keskustella niiden käytöstä esitutkintaviranomaisen kanssa sekä ohjata niiden käyttöä. Tällöin syyttäjä pysyy paremmin ajan tasalla tutkinnasta ja voi pyrkiä vaikuttamaan suunniteltuihin toimenpiteisiin ja sitä kautta hyödyntämiskieltoihin jo ennakolta.²⁵⁴ Syyttäjän ennakkollisia keinoja on tällä perusteella tässä yhteydessä hankala arvioida täysin, sillä syyttäjän mahdollisuus vaikuttaa ennakkollisesti todistusaineiston hyödynnettävyyteen riippuu nähdäkseni hyvin paljon siitä, miten esitutkintaviranomainen toteuttaa yhteistyövelvollisuuttaan. Tähän näkökulmaan palataan tutkielmassa jäljempänä.

Sen sijaan salaisten pakkokeinojen kohdalla esitutkinnan jälkeiset keinot, esimerkiksi se, että syyttäjä pyytää lisätutkintapyynnöllä esitutkintaviranomaista suorittamaan pakkokeinon uudelleen, ei yleensä ole mahdollisia salaisten pakkokeinojen luonteesta johtuen. Esimerkiksi valeostoa tai peitetoimintaa ei useinkaan voi suorittaa uudelleen niin, että olisi mahdollista saada samoja todisteita kuin ensimmäisellä yrityksellä. Sen sijaan syyttäjän keinoksi jää lähinnä pyytää lisätutkintapyynnöllä esitutkintaviranomaista hankkimaan samasta todistusteemasta muilla keinoin näyttöä. Tämä voi olla haastavaa siinä mielessä, että sellaista näyttöä, jota voidaan saada salaisia pakkokeinoja hyödyntämällä, voi olla vaikea saada muilla keinoilla.²⁵⁵ Tästä huolimatta syyttäjän on tärkeää arvioida todistusaineiston hyödynnettävyyttä, sillä on katsottu, että syyttäjän tulisi pyrkiä varmistumaan viimeistään syyteharkinnassa siitä, millainen pakkokeinojen toteutustapa on ollut. Syyttäjän tulee jättää sellaiset pakkokeinoilla saadut todisteet pois todistusaineistosta, joiden tämä tietää tai perustellusta

²⁵⁴ Ks. HE 222/2010, s. 362. Vertaa esim. 2000 luvun alkuun, jolloin syyttäjälle ei jäänyt mitään roolia pakkokeinoasioissa, eikä syyttäjälle ylipäätään tarvinnut kertoa tutkintatoimenpiteistä tai tutkinnan etenemisestä. Sittemmin esitutkintayhteistyötä on lailla tiivistetty. Ks. esim. *Vuorenpää* 2007, s. 158.

²⁵⁵ Ks. *Vuorenpää* 2007, s. 161.

syystä epäilee saadun lainvastaisin menetelmin. Samassa yhteydessä kuitenkin korostetaan, että epäselvissä tapauksissa syyttäjän tulee viedä pakkokeinotodisteen hyödyntäminen tuomioistuimen harkittavaksi.²⁵⁶

4.4 Syyttäjän roolin vahvistaminen

4.4.1 Yhteistyön ja sääntelyn nykytila

Monessa yhteydessä on tunnistettu tarve syyteharkinnan ulottamiseen jo esitutkintavaiheeseen, niin että syyttäjä tekisi jo esitutkintavaiheessa tietojensa pohjalta syyteharkintaa ja viimeistelisi harkinnan esitutkinnan loppulausuntomenettelyn jälkeen asian siirryttyä virallisesti syyteharkintaan. Jos näin meneteltäisiin, siitä aiheutuisi positiivisia vaikutuksia muun muassa prosessin tehokkuuteen ja nopeuteen ajatellen prosessin muita vaiheita.²⁵⁷ Näin ei kuitenkaan ole käytännössä viime vuosina tapahtunut.²⁵⁸ Käytännössä syyteharkinta tehdään useimmiten vasta asian siirryttyä syyttäjälle ilman, että rikosasioihin on juurikaan tutustuttu etukäteen.²⁵⁹ Jotta tämä painopisteen siirto voisi onnistua, esitutkintayhteistyön tulisi toimia toivotulla tavalla eli olla aktiivisinta esitutkintavaiheessa. Asian valmistelu eli muun muassa todistusaineiston hankkiminen näiden esitutkintalaista ilmenevien tavoitteiden täyttämiseksi olisi siten perusteltua suorittaa nimenomaan esitutkinnan aikana, koska esitutkinta on ajallisesti lähempänä rikoksen tapahtuma-aikaa kuin syyteharkinta tai oikeudenkäynti.²⁶⁰

Kuten tutkielmassa on tullut ilmi, kriittinen asia syyttäjälle hyödyntämiskieltojen ennaltaehkäisyssä näkökulmasta on ETL 5 luvun 1 §:ssä säädetty ilmoitusmenettely. Todellisuudessa ilmoitusvelvollisuuden täyttämässä on kuitenkin eroja alueellisesti ja rikoslajikohtaisesti. Esimerkiksi keskivaikeissa ja laajoissa asioissa ilmoitusmenettely ei ole toiminut toivotulla tavalla, vaikka näissä asioissa esitutkintayhteistyön merkitys on nähty erityisen tärkeäksi. Pääsääntönä on, että ilmoitus tulisi tehdä heti rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen.²⁶¹ Käytännössä ilmoitukset ovat todellisuudessa saattaneet tulla niin myöhään, että kunnollista esitutkintayhteistyötä ei ole saatu enää aikaiseksi ja joissain tapauksissa ilmoitusta ei ole tehty

²⁵⁶ Rec (2000)19, kohta 21 ja 28.

²⁵⁷ Oikeusministeriö 2020:6, s. 22.

²⁵⁸ Oikeusministeriö 2021:21, s. 23.

²⁵⁹ Ks. *Virolainen – Pölönen* 2004a, s. 226.

²⁶⁰ *Fredman* ym. 2025, s. 466.

²⁶¹ Oikeusministeriö 2021:21, s. 29.

ollenkaan.²⁶² Tämä osaltaan vaikuttaa syyttäjän mahdollisuuteen tulla tietoiseksi rikosasiasta ja sitä kautta tehdä ennakkollista harkintaa todistusaineistosta ja tutkintatoimenpiteistä.²⁶³ Näissä tilanteissa syyttäjän ainoaksi vaihtoehdoksi todisteiden hyödynnettävyyden turvaamisen kannalta jää esitutinnan jälkeiset keinot, eli käytännössä lisätutkintapyyntö. Tämä on ongelmallista laajoissa rikosasioissa, sillä rikosasian siirryttyä syyteharkintaan lisätutkintapyyntöjen tekemiselle on yleensä hyvin rajatusti aikaa, mikä voi pahimmillaan tarkoittaa useita lisätutkintapyyntöjä nopealla aikataululla. Esitutkintaviranomaiselle ei tällöin välttämättä jää paljoakaan aikaa suorittaa lisätutkintaa tarpeeksi huolellisesti. Tästä voi johtua myös esitutinnan viivästyminen, josta puolestaan voi seurata jopa syyteoikeuden vanheneminen.²⁶⁴ Nähdäkseni nopeasti suoritettu lisätutkinta voisi osaltaan myös vaikuttaa hyödynämiskieltoyksymysten aktualisoitumiseen myöhemmin.

Salaisten pakkokeinojen kohdalla syyttäjän rooli näyttäytyy selkiytymättömänä. Kuten sanottu, tutkinnanjohtaja päättää salaisten pakkokeinojen käyttämisestä käytännössä ilman syyttäjän myötävaikutusta eikä syyttäjällä välttämättä ole ollenkaan tietoa käynnissä olevasta rikostutkinnasta pakkokeinojen käytön hetkellä. Oikeusministeriön selvityksessä huumausainerikosiin liittyen on todettu se, että käytännössä rikosasioista ei ole ilmoitettu syyttäjälle ennen televalvonnasta päättämistä ja sen suorittamista.²⁶⁵ Syyttäjä on rikosprosessissa ainoa toimija, joka toimii virkavastuullaan koko menettelyn läpi esitutkinnasta syyteharkinnan kautta oikeudenkäyntiin. Syyttäjältä on edellytetty pakkokeinojen lainmukaisen, tehokkaan ja tarkoituksenmukaisen käytön varmistamista rikosprosessin kestäessä. Syyttäjän siten tulisi seurata pakkokeinojen käyttöä osallistumalla aktiivisesti esitutkintayhteistyöhön. Kuten sanottu, tässä yhteydessä on korostettu salaisten pakkokeinojen käytössä korostuvia oikeusturvakysymyksiä. Oikeuskirjallisuudessa on niin ikään asetettu sille kannalle, että

²⁶² Oikeusministeriö 2021:21, s. 27 ja 29.

²⁶³ Oikeusvertaillen on tässä yhteydessä todettava, että vaikka Saksassa ja Puolassa syyttäjällä on oikeus antaa määräyksiä esitutkintaviranomaiselle, syyttäjän rooli on jäänyt lain tasolla niin ikään mahdolliseksi teoriaksi, eikä se näin ollen toteudu käytännössä toivotulla tavalla. Saksassa ja Puolassa esitutkintaviranomainen voi ainakin joissain tapauksissa ryhtyä tutkintatoimenpiteisiin ennen kuin syyttäjää on informoitu rikosasiasta. Tämä siitäkkin huolimatta, että Saksassa syyttäjällä on kaikissa rikosasioissa ainakin muodollisesti tutkinnanjohtajuus. Ks. *Kremens* 2021, s. 75–77, 81–83, 117–128 ja 198.

²⁶⁴ Ks. *Virolainen – Pölönen* 2004a, s. 226 ja *Virolainen* 2006, s. 573. Ks. myös *Tolvanen* 2014, s. 305, jossa *Tolvanen* toteaa, että esitutkintayhteistyön tavoitteena on muun muassa se, ettei lisätutkinnan tarvetta ilmenisi enää syyteharkinnassa.

²⁶⁵ Oikeusministeriö 2021:21, s. 28. Todettakoon kuitenkin, että edellä mainitulla suhteellisen tuoreella sääntelyllä esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta tarvittaessa ilmoittaa syyttäjälle pakkokeinojen käytöstä (PKL 11:2 a) voi olla tähän positiivisia vaikutuksia.

syyttäjän tulisi seurata oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten toteutumista.²⁶⁶ Ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista, että syyttäjistä tulee pakkokeinoasioissa esitutkintaviranomaisen toiminnan laillisuusvalvoja, vaan riittävää olisi, että syyttäjä olisi tietoinen salaisten pakkokeinojen käytön yleisistä periaatteista ja linjauksista jo tutkinnan alkumetreiltä. Tämä mahdollistaisi sen, että syyttäjä voisi tarvittaessa osallistua keskusteluun ja tuoda esiin näkemyksiään. Oikeusministeriön tuottaman selvityksen perusteella syyttäjät ovat nähneet myös ylimääräisen tiedon käytön problemaattisena kysymyksenä, jonka huomioiminen puoltaa sitä, että syyttäjät tuntevat salaisten pakkokeinojen käyttöhistorian jo ennen kuin tutkinnassa hyödynnetään kyseistä tietoa.²⁶⁷

Hyödyntämiskieltojen ennaltaehkäisyyn näkökulmasta hyötyä voi kuitenkin olla tuomioistuimen ennakkokontrollilla niiden salaisten pakkokeinojen kohdalla, joiden käyttö lähtökohtaisesti vaatii tuomioistuimen ennakkollista myötävaikutusta. Näin on esimerkiksi televalvonnan kohdalla. Tästä voi olla hyötyä, koska tällöin tuomioistuin riippumattomana elimenä tulee tosiasiaa päättäneeksi pakkokeinon käytön tarpeellisuudesta. Tosin todettakoon, että silloinkin syyttäjän olisi hyvä olla tietoinen pakkokeinojen käytöstä ja menettelystä niihin liittyen, jotta syyttäjä voisi tehokkaasti arvioida todisteiden hyödyntämiskelpoisuutta jo ennakkollisesti.²⁶⁸ Hyödyntämiskieltohan nimittäin voidaan asettaa silloin, kun pakkokeinoa on käytetty rikosasian selvittämiseen, vaikka laki ei anna siihen perustetta. Nähdäkseni näihin tilanteisiin perustuvien hyödyntämiskieltojen ennaltaehkäisyyn tuomioistuimen ennakkokontrollista on erityisesti hyötyä. Toisaalta pakkokeinon käytölle voi olla yhtä hyvin myös laissa säädetyt hyväksyt perusteet, mutta syystä tai toisesta menettelystä kehkeytyy jollain tavalla lainvastainen. Pakkokeinojen käytön yhteydessä voi olla esimerkiksi vaikea arvioida sitä, miten pitkälle menettelyssä niin sanotusti saa mennä perusoikeuksien kustannuksella. Tästä hyvänä esimerkkinä on edellä mainittu ratkaisu KKO 2017:20, jossa arvioitiin muun muassa sitä, oliko poliisimiehet toimineet lainvastaisesti, kun he olivat oleskelleen epäillyn asunnossa 40 minuutin ajan ennen tämän saapumista paikalle, vaikka edellytykset kotietsinnälle oli lähtökohtaisesti olleet olemassa.

²⁶⁶ VKS 2016:1 s. 1 ja Oikeusministeriö 2021:21 s. 63–64. Ks. oikeuskirjallisuudessa esim. *Jonkka* 1997, s. 392–393, jossa *Jonkka* toteaa, että rikosoikeusjärjestelmän tulee luoda mahdollisimman lujat takeet syyttömien suojaamiseksi pakkokeinoilta, syytteeltä ja rangaistukseen tuomitsemiselta ja syyttäjän tulee omalta osaltaan toteuttaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tarkoitusta.

²⁶⁷ Oikeusministeriö 2021:21, s. 65.

²⁶⁸ Ks. kuitenkin *Vuorenpää* 2007, s. 159, jossa *Vuorenpää* toteaa, että ennakkokontrolli ei ole ehdoton tae sille, että pakkokeinoja käytetään asianmukaisesti.

Pakkokeinolakiin on lisäksi hiljattain otettu kotietsintää ja laite-etsintää koskevat säännökset tuomioistuimen jälkikäteiskontrollista²⁶⁹, mikä on niin ikään mahdollisesti omiaan vähentämään hyödyntämiskieltoja, kun asianosainen voi jo esitutkinnan aikana etsinnän jälkeen saattaa kotietsinnän tai laite-etsinnän edellytykset tai menettelyn tuomioistuimen arvioitavaksi. Tuomioistuimen jälkikäteiskontrolli kuitenkin vaatii asianosaisen myötävaikutusta, joten kaikissa tilanteissa säännös ei takaa sitä, ettei lainvastaista todistusaineistoa syntyisi ja päätyisi oikeudenkäyntiin todistusaineistoksi. Asianosaisen tietoisuus menettelyn laillisuudesta voisi nähdäkseni riippua esimerkiksi siitä, onko asianosaisella avustajaa mukana etsinnällä tai osaako asianosainen ilmaista huolensa menettelyn asianmukaisuudesta avustajalleen jälkikäteen. Asianosainen ei maallikkona välttämättä ole tietoinen siitä, millaisia ilmoituksia hänelle tulee tehdä ennen etsintää, tai millaisia oikeuksia hänellä on etsinnän aikana. Kuten aikaisemmin on todettu, sinänsä lailliselta vaikuttava kotietsintä saattaa hyödyntämiskieltojen näkökulmasta olla arveluttava, jos asianosaisen oikeuksien toteutumisesta ei ole riittäväällä tavalla huolehdittu.

Mitä tulee kuulustelutilanteisiin, syyttäjät eivät käytännössä syystä tai toisesta käytä mahdollisuuttaan kuulusteluihin osallistumiseen ja sitä kautta kyselyoikeutensa käyttämiseen.²⁷⁰ Tämä on ollut tilanne jo 2000 luvun alussa ja muutosta sen suhteen ei ole tapahtunut siitäkin huolimatta, että esitutkintayhteistyötä on pyritty tehostamaan vuosien varrella. Tässä tutkielmassa on tullut aikaisemmin esiin näkemys siitä, että esitutkintayhteistyö vaatii kuitenkin alkaakseen sen, että aloite tulee esitutkintaviranomaisen puolelta, kun tämä ilmoittaa syyttäjälle tutkittavaksi tulleesta rikosasiasta, sillä ennen tätä syyttäjä ei voi osallistua esitutkintaan.²⁷¹ Mikäli syyttäjä ei saa tätä ilmoitusta, syyttäjä ei käytännössä voi käyttää esimerkiksi tätä läsnäolo-oikeuttaan. Esitutkintayhteistyö ei pelkästään velvoita esitutkintaviranomaista vaan yhtä tärkeää on se, että syyttäjä käyttää tarvittaessa määrin näitä oikeuksiaan, joita hänelle on esitutkintalaissa myönnetty, mikäli hän on tietoinen rikostutkinnasta ja sen tutkintaan liittyvistä seikoista.

²⁶⁹ Lakimuutos tuli voimaan 1.10.2023. Ks. aiheesta tarkemmin HE 217/2022, LaVM 30/2022 ja EV 305/2022.

²⁷⁰ Vuorenää 2007, s. 152, Helminen – Virolainen – Lehtola 2005 s. 308, Fredman ym. 2025, s. 404 ja Pölonen 2003, s. 331.

²⁷¹ Pakkokeino-ohjeeseen VKS:2016:3 liittyvä muistio, s. 1–2.

4.4.2 Yhteistyön kehittämismahdollisuudet tyyppitilanteissa

Syyttäjän keinoja ennaltaehkäistä hyödyntämiskieltoja silmällä pitäen olisi hyvä vahvistaa esitutkintayhteistyötä ja siten syyttäjän roolia entisestään. Oikeuskirjallisuudessa ja viranomaismateriaalissa tämä tarve on huomioitu. Yhtenä keskeisenä ehdotuksena syyttäjän roolin vahvistamiseksi sitä kautta myös hyödyntämiskieltojen torjumiseksi on nähty mm. esitutkinnan alussa laadittavat tutkintasuunnitelmat. Tutkintasuunnitelmista olisi hyötyä sikäli, että syyttäjä voisi jo heti esitutkinnan alussa arvioida pakkokeinojen käytön edellytyksiä ja muita suunniteltuja tutkintatoimenpiteitä sekä jutella tutkintatoimista esitutkintaviranomaisen kanssa. Syyttäjä voisi kiinnittää tällöin huomiota erityisesti pakkokeinojen käytön tarpeellisuuteen ja sitä kautta toteuttaa objektiivisuusvaatimustaan. Tutkintasuunnitelmien tarve on tunnistettu erityisesti vaativimmissa ja laajoissa rikosasioissa. Alustava tutkintasuunnitelma antaisi syyttäjälle muun muassa perustan arvioida sitä, miten laajaa yhteistyötä esitutkinta edellyttää. Tähän liittyen yhteistyötä voitaisiin syventää entisestään myös niin, että syyttäjä ja esitutkintaviranomainen tarkistaisivat tutkintasuunnitelmaa tutkinnan edetessä tasaisin väliajoin.²⁷² Tutkintasuunnitelmat hyödyttävät syyttäjää myös kuulustelutilanteiden näkökulmasta, kun tämä saa siten tietoonsa kuulusteltavat ja kuulustelujärjestyksen.²⁷³ *Fredman* ym. ovat lisäksi todenneet, että esitutkintayhteistyön tulisi sisältää pakkokeinojen käytöstä tarkat suunnitelmat, joita syyttäjän tulisi tehokkaasti arvioida myös myöhempien prosessin vaiheiden näkökulmasta.²⁷⁴ Tutkintasuunnitelmien käytöllä voi olla positiivisia vaikutuksia niin ikään prosessin kestoan.²⁷⁵

Tutkintasuunnitelmia on edellytetty ainakin jossain määrin jo jonkin aikaa ainakin niissä rikosasioissa, joista syyttäjälle tulee ETL 5 luvun 1 §:n mukaisesti ilmoittaa. Tutkintasuunnitelma nimittäin veloitetaan liittämään konkreettisesti rikosasiasta tehtävään ilmoitukseen.²⁷⁶ Käytännössä kuitenkin tätä menettelyä ei ole omaksuttu laajasti, vaan sen suhteen on nähtävissä rikoslajikohtaisia ja aluekohtaisia eroja.²⁷⁷ Esitutkintaviranomaiset ovat tässä yhteydessä todenneet, että sikäli kun tutkintasuunnitelmia on käytetty ja syyttäjä on

²⁷² VKS:2023:1, kohdat 4.2, 5.2, 5.3 ja 5.4.

²⁷³ Ks. *Fredman* ym. 2025, s. 410–411.

²⁷⁴ *Fredman* ym. 2020, s. 1190.

²⁷⁵ Ks. Oikeusministeriö 2021:21, s. 39, jossa on kuitenkin mainittu, että niin pitkään kuin resursointiin liittyviä kysymyksiä ei saada hallintaan, tutkintasuunnitelmia ei vakiinnuta asemaansa esitutkinnassa. Toisin sanoen, tutkintasuunnitelmasta on todennäköisesti hyötyä prosessin kestoan nähden vasta sitten kun resursointi on kunnossa.

²⁷⁶ Ks. POL-2023-55661, s. 5. Ks. myös VKS:2023:3 ja VKS:2018:1.

²⁷⁷ OKV/881/21/2022, s. 3.

osallistunut aktiivisesti esitutkintayhteistyöhön, syyttäjän työ on ollut merkityksellistä erityisesti tämän juridisen osaamisen kannalta eri tunnusmerkistöihin liittyen.²⁷⁸

Pakkokeinoasioissa ilmoitusvelvollisuuden ja tutkintasuunnitelmien omaksumisella voisi olla hyvä vaikutus esitutkintayhteistyöhön ja sitä kautta myös syyteharkinnan painopisteen siirtymiseen esitutkinnan kanssa limittäin. Muita radikaalimpia keinoja syyttäjän roolin vahvistamiseksi pakkokeinoasioissa olisi esimerkiksi se, että syyttäjälle annettaisiin pakkokeinoihin liittyviä, nykyään tutkinnanjohtajalle kuuluvia, toimivaltuuksia, kuten pakkokeinojen käytöstä päättäminen ja niiden ajaminen oikeudenkäynnissä. Tätä mallia on muun muassa perusteltu sillä, että poliisien toimivaltuudet pakkokeinoasioissa ovat laajentuneet jatkuvasti.²⁷⁹ Yksi mahdollinen edelliseen verrattuna ehkä hieman keveämpi ratkaisu olisi se, että syyttäjän toimivaltuuksia pakkokeinoasioissa täsmennettäisiin laintasolla niin, että esitutkintaviranomaisen tulisi kuulla syyttäjää pakkokeinoa harkitessaan.²⁸⁰

Sen sijaan mallia, jossa tutkinnanjohtajuus siirtyisi kokonaan syyttäjälle on jo Suomessa arvioitu esitutkintalain uudistuksen yhteydessä. Hallintovaliokunta totesi tässä yhteydessä kuitenkin, että poliisin johtama esitutkinta on Suomessa hyvin toimiva järjestelmä, jota ei ole syytä muuttaa. Hallintovaliokunta painotti kuitenkin esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välisen esitutkintayhteistyön sääntelyn tarkentamisen tärkeyttä, jotta esitutkinnassa voidaan turvata poliisin ja syyttäjän erityisosaamisen yhteensovittaminen.²⁸¹ Asiasta on ollut oikeuskirjallisuudessa näkemyksiä sekä puolesta että vastaan. *Virolainen* ja *Pölönen* ovat esimerkiksi todenneet, että syyttäjän tutkinnanjohtajuus olisi omiaan parantamaan rikoksesta epäillyn oikeusturvaa.²⁸² *Tolvanen* on sen sijaan asettunut osittaisen tutkinnanjohtajuuden kannalle todeten, että syyttäjän muodollista asemaa korostaisi malli, jossa syyttäjä olisi tutkinnanjohtajana ainakin rikoksissa, joista esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava syyttäjälle.²⁸³

²⁷⁸ Oikeusministeriö 2021:21, s. 32.

²⁷⁹ Tällaista mallia on muun muassa kaavailtu tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä 2003:3, s. 124. Ks. myös *Tolvanen* 2004, s. 67.

²⁸⁰ Ks. *Vuorenpää* 2007, s. 125.

²⁸¹ HaVL 50/2010 s. 6–7.

²⁸² Ks. *Virolainen – Pölönen* 2004a, s. 225. Toisenlaisen tulkinnan on tehnyt sen sijaan mm. *Klami*. Ks. *Klami* 1994 s. 5–9.

²⁸³ Ks. *Tolvanen* 2004, s. 67.

Syyttäjällä oleva toimivaltuus tutkinnanjohtajuuteen ei ole mitenkään harvinainen malli Euroopassa.²⁸⁴ Esimerkiksi Ruotsissa esitutkinta eroaa Suomen vastaavasta sikäli, että Ruotsissa tutkinnanjohtajuus on sekä esitutkintaviranomaisella, että syyttäjällä riippuen rikosasian laadusta. Yksinkertaisissa rikosasioissa tutkinta voidaan suorittaa ilman syyttäjän johtoa.²⁸⁵ Syyttäjän vastuulla on siten toimia tutkinnanjohtajana haastavissa rikosasioissa.²⁸⁶ Poliisi saattaa vakavammissakin rikosasioissa johtaa tutkintaa siihen saakka, kunnes epäily on selvillä, jonka jälkeen syyttäjä tulee välittömästi johtamaan tutkintaa.²⁸⁷ Yksi hyödyntämiskieltojen ennaltaehkäisyn kannalta tärkeä Ruotsin esitutkintamallin ominaispiirteistä lieinee lisäksi se, että syyttäjä päättää lähtökohtaisesti hyödyntämiskieltoyksymysten kannalta merkittävien pakkokeinojen, kuten kotietsinnän suorittamisesta jo esitutkinnan aikana.²⁸⁸ Syyttäjällä on Ruotsissa huomattavasti valtaa pakkokeinoasioissa. Esimerkiksi poliisin tulee suorittaa kotietsintä syyttäjän antamien ohjeiden mukaisesti.²⁸⁹

Sen sijaan kuulustelutilanteisiin liittyvä yksi mielenkiintoinen ehdotus on kuulusteluiden videoiminen. Kuulustelukertomuksen voidaan nähdä olevan kuulustelijan käsitys siitä, mitä kuulusteltava on kertonut.²⁹⁰ Kuulusteluiden videoimisesta voitaisiin saada suhteellisen paljon hyötyä sikäli, että video ei jätä tulkinnanvaraa sen suhteen mitä kuulusteltava on todellisuudessa sanonut ja miten kuulustelutilanteessa on menetelty. Videoinnista olisi nähdäkseeni hyötyä hyödyntämiskieltojen ennaltaehkäisyn kannalta, jos syyttäjä ei pystyisi osallistumaan kuulustelutilanteisiin. Tällöin syyttäjä voisi todeta videoinnin perusteella kuulustelun olosuhteet ja mikäli niissä olisi jotain huomauttamista, syyttäjä voisi toimia sen mukaisesti. Videointi olisi myös omiaan parantamaan todistelun luotettavuutta ja tehostamaan prosessia.²⁹¹ LEAN-hankeraportissa on tähän liittyen mainittu, että videotallenteiden käyttö kuulustelutilanteissa voisi osaltaan ennaltaehkäistä väitteitä, joiden mukaan kuulusteltavaa olisi painostettu tai että kuulustelussa olisi muutoin rikottu hyvän kuulustelutavan

²⁸⁴ Syyttäjä on Ruotsin lisäksi tutkinnanjohtajana esimerkiksi Norjassa, Saksassa ja Italiassa. Ks. *Kremens* 2021, s. 76 ja 90. Ks. myös *Virolainen – Pölönen* 2004, s. 41.

²⁸⁵ ÅFS 2005:9.

²⁸⁶ Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa on tässä yhteydessä korostettu esitutkintayhteistyön merkitystä ja toimivia yhteistyömenetelmiä, jotta syyttäjä voi tehokkaasti johtaa tutkintaa. Ks. *Bring – Diesen – Andersson* 2019, kohta 4.1. Förundersökningspersonal.

²⁸⁷ Ks. RB 23:3

²⁸⁸ Ks. RB 28:4 ja ÅFS 2005:9. Ks. myös esim. *Nordh* 2019, kohta Kapitel 7. Husrannsakan, kroppsvisitation m.m. ja *Fitger* ym. 2024, kohta 28 kap. Om husrannsakan, genomsökning på distans samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

²⁸⁹ *Fitger* ym. 2024, kohta 28 kap. Om husrannsakan, genomsökning på distans samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

²⁹⁰ Ks. *Fredman* 2018, s. 485.

²⁹¹ Ks. Oikeusministeriö 2020:6, s. 32. Ks. myös *Puonti* 2003, s. 410.

periaatteita tavalla, joka heikentää kertomuksen todistusarvoa. Nykytilanteessa ei ole poikkeuksellista, että väitteet poliisin epäasianmukaisesta menettelystä johtavat lisätutkintaan vielä käräjäoikeuden pääkäsittelyn aikana. Joissain tapauksissa lisätutkintapyyntö on jouduttu esittämään vasta muutoksenhakuvaiheessa, jolloin asia on jo hovioikeuden käsittelyssä.²⁹²

5 LOPUKSI

5.1 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin esitutkintayhteistyötä ja hyödyntämiskieltoja erityisesti syyttäjän näkökulmasta. Tutkielman aineiston perusteella voidaan ensinnäkin todeta, että esitutkintayhteistyö on tärkeä väline sen varmistamiseen, että esitutkinta tuottaa laadukasta, objektiivista ja prosessikelpoista todistusaineistoa. Esitutkintayhteistyö on siten keskeinen osa esitutkinnan onnistumista ja sillä on suora vaikutus syyteharkintaan ja koko rikosprosessin tehokkuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Syyttäjän rooli ei rajoitu pelkästään rikosasian syyteharkintaan ja syytteen ajamiseen, vaan tämän on oltava aktiivinen toimija jo esitutkintavaiheessa. Tämä on tärkeää erityisesti hyödyntämiskieltojen ennakoinnin näkökulmasta.

Hyödyntämiskieltoon johtavat tilanteet voivat olla käytännössä moninaisia. Tutkielmassa kuitenkin nousee aineiston tarkastelun yhteydessä esille erityisesti kuulustelutilanteisiin ja pakkokeinojen käyttöön liittyvät tilanteet. Sen sijaan muita esitutkintatoimenpiteitä koskevia ratkaisuja on verrattain vähän. KKO:n ratkaisukäytännössä ja valvontaviranomaisten ratkaisuissa korostuvat näihin tutkintatoimenpiteisiin liittyen tilanteet, jossa epäillyn prosessuaalisia oikeuksia on loukattu. Näin ollen hyödyntämiskieltokysymykset nousevat esitutkinnassa tyypillisesti esiin kuulustelutilanteiden ja pakkokeinojen käytön johdosta.

Syyttäjällä on tutkielman perusteella ainakin teoriassa suhteellisen hyvät keinot hyödyntämiskieltojen ennakointiin kuulustelutilanteissa, sillä syyttäjällä on laissa säädetty oikeus osallistua kuulusteluihin ja esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Kuulusteluihin osallistuminen on perusteltua aktiivista esitutkintayhteistyötä vaativissa rikosasioissa, kuten lapsiin kohdistuvissa rikoksissa. Sen sijaan pakkokeinojen käytön kohdalla syyttäjälle ei ole annettu

²⁹² Oikeusministeriö 2020:6, s. 41.

lakiin kirjattua nimenomaista oikeutta myötävaikuttaa pakkokeinoista päättämiseen. Syyttäjän keinot käyvät siten ilmi esitutkintayhteistyötä koskevista säännöksistä ja täten ne rajoittuvat syyttäjän yleiseen ohjausvaltaan sekä lisätutkintapyyntöjen esittämiseen syyteharkinnassa. Syyttäjän asemaa pakkokeinojen käyttöön liittyen kuitenkin vahvistettiin vuonna 2023, kun pakkokeinolakiin lisättiin säännös, joka velvoittaa esitutkintaviranomaista ilmoittamaan syyttäjälle pakkokeinojen käytöstä tarvittaessa.

Tutkielman valossa syyttäjän objektiivisuusvelvollisuuden ja syyttäjän aseman välillä esitutkinnassa on pientä ristiriitaa. Oikeuskirjallisuudessa ja viranomaisohjeistuksessa korostetaan vahvasti syyttäjän velvollisuutta toimia puolueettomasti ja huolehtia rikosprosessin lainmukaisuudesta, erityisesti todisteiden hyödyntämiskelpoisuuden osalta. Käytännössä syyttäjän mahdollisuudet toteuttaa tätä velvollisuutta jäävät kuitenkin vielä rajallisiksi, sillä syyttäjällä ei ole hyödyntämiskieltojen kannalta merkittäviin pakkokeinosäännöksiin kirjattua toimivaltaa. Tällöin syyttäjän keinot jäävät esitutkintayhteistyön toimivuuden varaan. Lisäksi aineistosta käy ilmi, että esitutkintayhteistyö ei viime vuosina ole toiminut kuten laissa on säädetty. Esitutkintaviranomaiset eivät ole omaksuneet ETL 5 luvun 1 §:ssä säädettyä ilmoitusmenettelyä niin, että ilmoitus tehtäisiin säännön mukaisesti ja heti esitutkinnan alettua. Tämä puolestaan vaikuttaa syyttäjän mahdollisuuksiin osallistua esitutkintayhteistyöhön, sillä yhteistyö käytännössä alkaa esitutkintaviranomaisen ilmoituksesta. On mahdollista, että tämä itsessään jo vaikuttaa siihen, ettei syyttäjä käytännössä ole voinut esimerkiksi osallistua esitutkintakuulusteluihin, vaikka syyttäjällä on siihen laissa säädetty oikeus.

Näillä havainnoilla voi olla vaikutusta siihen, että esitutkintayhteistyö painottuu edelleen käytännössä syyteharkintavaiheeseen. Tällöin syyttäjän keinot hyödyntämiskieltojen torjumiseksi kaventuvat sekä kuulusteluiden että pakkokeinojen osalta lähinnä lisätutkintapyyntöjen esittämiseen, jos syyttäjä saa tietoonsa, että kuulustelulausumia tai pakkokeinojen avulla saatuja todisteita ei voi hyödyntää todistusaineistona.

Lopuksi voidaan siten todeta, että tutkielma osoittaa sen tärkeän havainnon, että vaikka lain-säädäntö antaa syyttäjälle keinoja hyödyntämiskieltojen torjumiseksi, niiden tehokas käyttö edellyttää esitutkintayhteistyöltä selkeitä käytäntöjä sekä ennen kaikkea toimivaa ja oikea-aikaista tiedonkulkua viranomaisten välillä. Jotta hyödyntämiskieltoja voidaan jatkossa

tehokkaasti ennaltaehkäistä ja rikosprosessin oikeudenmukaisuutta vahvistaa, syyttäjän aktiivista osallistumista esitutkintaan on tuettava ja kehitettävä edelleen.

5.2 *De lege ferenda*

Ruotsalainen malli syyttäjän tutkinnanjohtajuudesta korostaa sitä, että vakavimpien, laajimpien ja tulkinnanvaraisten rikosasioiden kohdalla sekä pakkokeinojen käytön yhteydessä on erityisen tärkeää huolehtia epäillyn oikeusturvan toteutumisesta. Oikeusturvasta huolehtiminen ei kuitenkaan välttämättä vaadi tutkinnanjohtajuuden siirtämistä syyttäjälle, ja tälle kannalle on Suomessa asetuttukin. Syyttäjällä on suhteellisen hyvät toimivaltuudet ohjata esitutkintaa jo nykyiselläänkin ainakin syyttäjälle ilmoitettavissa rikosasioissa, mikäli syyttäjä tulee tietoiseksi rikosasioista ja esitutkintatoimenpiteistä ETL 5 luvun 1 §:n ilmoitusvelvollisuuden ja 3 §:n yhteistyövelvoitteen mukaisesti. Hyödyt tutkinnanjohtajuudessa hyödyntämiskieltojen ennaltaehkäisyn näkökulmasta todennäköisesti piilee juurikin siinä, että tällöin syyttäjä olisi automaattisesti tietoinen rikosasioista ja pysyisi siten ajan tasalla tutkinnassa ja pystyisi reagoimaan tutkintaan asian vaatimalla tavalla. Nyt tilanne on sikäli Suomessa erilainen, että syyttäjä on esitutkintaviranomaisen armoilla tiedonkulun suhteen, jolloin syyttäjän keinot reagoida riippuvat pitkälti siitä, kulkeutuuko informaatio syyttäjälle ja missä laajuudessa. Suomen esitutkintaviranomaisvetoisessa esitutkinnassa siten esitutkintayhteistyön merkitys korostuu.

Esitutkintayhteistyötä koskevat ETL 5 luvun säännökset jättävät nykyisellään viranomaisille paljon harkintavaltaa päättää ja neuvotella yhteistyöstä. Yhteistyö voi tällöin parhaimmillaan olla hyvin aktiivista, mutta toisaalta tilanne voi myös olla päinvastainen. Lyhyenä *de lege ferenda* -kannanottona todettakoon, että esitutkintayhteistyön painopistettä tulisi saada siirrettyä esitutkintavaiheeseen. Tähän nähdäkseni hyvät valmiudet antaisi esitutkintayhteistyön sääntelyn täsmentäminen merkittävästi nykyisestä. Sääntelyä tulisi täsmentää erityisesti ETL 5 luvun 3 §:n yhteistyövelvoitteen osalta, johon tulisi konkretisoida millaisissa rikoksissa syyttäjälle on ilmoitettava esitutkinnan etenemisestä. Myös velvollisuus neuvotella yhteistyöstä jää käytännössä hyvin abstraktiksi, joten sitäkin voisi täsmentää esimerkiksi niin, että esitutkintaviranomaista ja syyttäjää velvoitettaisiin heti esitutkinnan alkaessa pitämään neuvottelu rikosasian tutkimiseen liittyen ja laatimaan tutkinnalle tutkintasuunnitelma. Toinen huomio on se, että ETL 5 luvun 1 §:ssä ei konkreettisesti säädetä siitä, mihin mennessä ilmoitus tulee tehdä, mikä voisi olla tarpeen, jotta viranomaiselle ei jää harkintavaltaa sen

suhteen missä vaiheessa ilmoitus tehdään. Lisäksi on vielä mainittava pakkokeinoasiat, joiden kohdalla olisi syytä pohtia, ainakin syyttäjälle ilmoitettavien rikosten kohdalla, syyttäjälle pakkokeinolaissa nimenomaisen toimivaltuuden antamista pakkokeinoista päätettäessä tai vaihtoehtoisesti esitutkintaviranomaisen velvollisuutta kuulla syyttäjää viimeistään pakkokeinosta päätettäessä. Nähdäkseni kuitenkin painopisteen siirtämiseen voisi itsessään riittää sellainen esitutkintayhteistyötä koskeva täsmällinen sääntely, joka ei anna viranomaisille harkintavaltaa siitä, missä laajuudessa esitutkintayhteistyötä tehdään ja milloin se aloitetaan.